42625

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Canani KAYGUSUZ

ÖZ-OTORİTERYANİZM İLE BAZI PSİKOLOJİK VE AİLESEL DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Muhittin AŞKIN

ERZURUM - 1995

ÖZET

Bu araştırmada öz-otoriteryanizm ile bazı psikolojik (denetim odağı, boyuneğicilik), ailesel (otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana-babaya saygı) ve kişisel / özlük (cinsiyet, eğitim düzeyi) gibi değişkenler arasında ilişkiler incelenmiştir. Araştırmada ayrıca cinsiyet ve eğitim düzeyinin bu değişkenler üzerindeki rolü ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi'nin birinci ve son sınıfında okuyan 284 denek üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmada ölçek uygulamaları 1994-1995 öğretim yılında yapılmıştır. Araştırma kapsamına giren deneklerin 122'si kadın 162'si de erkektir.

Öz-otoriteryanizm "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimi olarak kavramlaştırılmış, bu tür bir davranış eğilimi ile boyuneğicilik, denetim odağı, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı, ana-babaya saygı, cinsiyet ve eğitim düzeyi arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Böylece öz-otoriteryanizmin ilişkili olabileceği ailesel, psikolojik ve kişisel / özlük değişkenlerin bir kısmıyla ilişkileri sınanmıştır.

Araştırmada ayrıca, denetim odağı, boyuneğicilik, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana-babaya saygı arasındaki karşılıklı ilişkiler üzerinde de durularak. bazı psikolojik ve ailesel değişkenlerin birbirleriyle nasıl bir ilişki içinde oldukları anlaşılmaya çalışılmıştır.

Tüm bu ilişkileri açığa çıkarabilmek için 14 hipotez geliştirilmiş, hipotezler uygun istatistik teknikler kullanılarak çözümlenmiştir.

Bulgular, öz-otoriteryanizmle boyuneğicilik, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı, ana-babaya saygı arasında olumlu ilişkiler olduğunu göstermiştir. Denetim odağının öz-otoriteryanizmi, otoriteryan aile yapısına ilişkin algıyı ve ana-babaya saygıyı etkilemediğini yalnızca boyuneğicilik üzerinde bir etkisinin bulunduğunu; cinsiyet ile öz-otoriteryanizm ve boyuneğicilik arasında bir ilişkinin olmadığını ve son olarak, eğitim düzeyinin bireylerin boyuneğici ve öz-otoriteryan tarzda davranmalarını etkilemediğini ortaya koymuştur.

ABSTRACT

In this research, the interrelations between self-authoritarianism and some psychological (locus of control, submissiveness), familial (perception related to authoritative family structure and respect for parents) and individual-self (sex, level of education) variations have been studied.

The research has been applied on 284 subjects attending Kâzım Karabekir Faculty of Education during 1994-1995 academic year, as freshmen and seniors. 122 of these subjects are female and 162 of them are male ones.

Self-authoritarianism has been identified as "a behavioral tendency which is rigid, dogmatic and intolerant". With this behavioral tendency interrelations among submissiveness, locus of control, perception related to authoritative family structure, respect for parents sex and level of education have been handled. Thus, interrelations of self-authoritarianism a part of familial, psychological and individual-self variations which can be related to self-authoritarinism have been tested.

In addition, in the research, focusing on interrelations among locus of control, submissiveness, perception related to authoritative family structure and respect for parents, we have tried to comprehend how these variations are interrelated with each other.

In order to render these relations 14 hypotheses analyzed statistically.

Findings proved that there have been positive relations among self-authoritarianism and submissiveness perception related to authoritative family structure, and respect for parents They illustrated that locus of control has not inflemenced self-authoritarianism, perception related to authoritaritative family structure and respect for parents, but only had an effect on submissiveness, there has been no relation between sex and self-authoritarianism, and consequently level of education has not influenced the individual on their behaving in submissive and self-authoritarian way.

ÖNSÖZ

İnsanoğlunun davranışlarının dinamiklerini anlamak için birçok disiplinir uğraş verdiği; bu konuda antropoloji, tarih, ekonomi, sosyoloji gibi bilim dallarının yanısıra sosyal psikolojinin de önemli roller üstlendiği bilinmektedir. Birey davranışının toplumsal ilişkiler içinde şekillendiği ve günümüzde toplumsal ilişkilerin eskiye oranla çok daha karmaşık bir hale dönüştüğü gözönüne alındığnda, hergün bu karmaşık ilişkilerle yüzyüze kalan bireyin davranışlarına yön veren bu ilişkiler ağını anlamanın eskiye oranla çok daha önemli bir hal aldığı görülür.

Bilindiği üzere endüstrileşmeye paralel olarak değişen toplumsal ilişkilerin, bir yandan bireye yeni fırsatlar sunacak bir tarzda şekillenmesi, diğer yandan bireyi bu ilişkiler ağı içinde sıkıştırması ve onu yalnızlaştırması / yabancılaştırması, bazen bireylerin sağlıklı olmayan bir biçimde davranmasına neden olabilmekte: II. Dünya Savaşı yıllarında sıkça rastlandığı gibi bireyin kendi gelişim potansiyelinin önünü tıkayarak yıkıcı davranışlara yönelmesine yolaçabilmektedir.

Bu araştırma, yıkıcı davranışların dinamiklerini anlamak için II. Dünya Savaşı sırasında ve savaşı izleyen yıllarda sosyal psikolojide önemli bir konu alanı olarak öne çıkan otoriteryanizm üzerine odaklaşmıştır. Daha açık bir ifadeyle araştırma, "katı, dogmatik ve hoşgörmez" bir davranış eğiliminin bazı ailesel, psikolojik ve kişisel/özlük değişkenlerle ilişkilerini açığa çıkarmayı, böylece bu tür davranış eğiliminin dinamiklerini anlamada bazı bulgulara ulaşarak, konuyla ilgilenecek sonraki araştırmacılara bazı ipuçları sunmayı hedeflemiştir.

Otoriteryanizmle ilgili Türkiye'de yapılan çalışmaların oldukça az olması nedeniyle bu araştırmanın, gerek kuramsal çerçevesi gerekse ele aldığı ve otoriteryanizmle ilişkilerini sınadığı değişkenler açısından bir çok sınırlılığı ve eksikliği içinde barındırabileceği düşünülmektedir. Bu olası sınırlılık ve eksikliklere rağmen, ülkemizde bireylerin birbirlerine yönelik tahammülsüzlükleri ve diğerlerini anlamaya dönük olmayan davranışları önemli oranda devam ettirdikleri gözönüne alındığında, bu araştırma bu tür davranış eğilimlerinin ilişkili olabileceği değişkenleri saptamaya yöneldiğinden dolayı, bu konudaki literatür eksikliğine küçükte olsa bir katkı sunabilecektir.

Bu araştırma beş bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde, otoriteryanizm kavramı ile ilgili görüşlere yer verilerek, belli bir kuramsal çerçeve dahilinde bu araştırmanın probleminin nasıl şekillendiği ve araştırmanın hipotezleri açıklanmıştır. İkinci bölümde konu ile ilgili yurtdışında ve ülkemizde yapılan araştırmalar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, araştırma evren ve örnekleminin özellikleri ve veri toplama teknikleri tanıtılmış, ayrıca veri çözümleme teknikleri üzerinde durulmuştur. Araştırmada, hipotezlere bağlı olarak ortaya çıkan bulgular ve yorumları dördüncü bölümde incelenmiş ve son bölümde, araştırmanın genel olarak ortaya koyduğu sonuçlar tartışılmış ve bazı öneriler sıralanmıştır.

Bu araştırmanın gerçekleşmesinde birçok kişinin katkısı olmuştur. Bu katkıyı sunanlar içinde başta araştırmanın her aşamasında bilgi ve deneyimlerinden faydalandığım tez hocam Prof. Dr. Muhittin AŞKIN'a olmak üzere, doktora dersleri boyunca görüşlerinden istifade ettiğim hocam Doç. Dr. Nihal ÖREN'e, tezin istatistik çözümlemelerinde yardımlarını aldığım Arş. Gör. Hasan ŞEKER'e ve Arş. Gör. Başaran GENÇDOĞAN'a, tezi okuyarak ifade açısından zenginleştiren Arş. Gör. Uğur UĞURLU'ya teşekkür etmeyi borç bilirim.

Tezin yazımında gösterdiği titizlikten dolayı İsmail İŞLER'e ve test bataryasını içtenlikle cevaplandıran A.Ü. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi öğrencilerine de teşekkür borçluyum. Ayrıca adlarını burada anamadığım ve hayatımın her alanında olduğu gibi tez süresincede yardımlarını gördüğüm dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No:
ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	V
TABLOLAR DİZİNİ	VIII
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
KURAMSAL ÇERÇEVE	5
ARAŞTIRMANIN AMACI VE PROBLEM DURUMU	27
PROBLEM	28
ALT PROBLEMLER	29
HİPOTEZLER	29
SAYILTILAR	30
SINIRLILIKLAR	31
KAVRAMLAR	31
İKİNCİ BÖLÜM	34
KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	34
1. YURTDIŞINDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR	34
A. Otoriteryanizm İle İlgili Yapılan Çalışmalar	34
B. Boyuneğicilik İle İlgili Yapılan Çalışmalar	42
C. Denetim Odağı İle İlgili Yapılan Çalışmalar	45
2. YURTİÇİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR	48
A. Otoriteryanizm ile İlgili Yapılan Çalışmalar	49
B. Boyuneğicilik İle İlgili Yapılan Çalışmalar	52
C. Denetim Odağı İle İlgili Yapılan Çalışmalar	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	56
YÖNTEM VE TENKİLER	56
EVREN VE ÖRNEKLEM	56

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI 58
1. Öz-otoriteryanizm Ölçeği..... 58
2. Boyuneğicilik Ölçeği..... 61
3. Denetim Odağı Ölçeği..... 62
4. Otoriteryan Aile Yapısı Ölçeği..... 65
5. Ana-Babaya Saygı Ölçeği 67
VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ..... 68

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM..... 70
BULGULAR VE YORUM..... 70
1. Öz-otoriteryanizm İle Boyuneğicilik Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular ve Yorum 71
2. Öz-otoriteryanizm ile Otoriteryan Aile Yapısına İlişkin Algı Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular ve Yorum 74
3. Öz-otoriteryanizm ile Ana-Babaya Saygı Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular ve Yorum 76
4. Otoriteryan Aile Yapısına İlişkin Algı İle Boyuneğicilik Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular ve Yorum 78
5. Otoriteryan Aile Yapısına ilişkin Algı İle Ana-Babaya Saygı Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular ve Yorum ... 79
6. Ana-Babaya Saygı İle Boyuneğicilik Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular ve Yorum 80
7. Denetim Odağının Öz-otoriteryanizme Etkisiyle İlgili Bulgular ve Yorum 82
8. Denetim Odağının Boyuneğiciliğe Etkisiyle İlgili Bulgular ve Yorum 84
9. Denetim Odağının Otoriteryan Aile Yapısına İlişkin Algıya Etkisiyle İlgili Bulgular ve Yorum 86
10. Denetim Odağının Ana-Babaya Saygıya Etkisiyle İlgili Bulgular ve Yorum..... 87
11. Eğitim Düzeyinin Öz-otoriteryanizme Etkisiyle İlgili Bulgular ve Yorum..... 89
12. Eğitim Düzeyinin Boyuneğiciliğe Etkisiyle İlgili

Bulgular ve Yorum 92
13. Cinsiyetin Öz-otoriteryanizme Etkisiyle İlgili Bulgular ve Yorum 95
14. Cinsiyetin Boyuneğiciliğe Etkisiyle İlgili Bulgular ve Yorum 98

BEŞİNCİ BÖLÜM 100
GENEL SONUÇ VE TARTIŞMA 100
KAYNAKÇA 110
EKLER 122
Ek I. Araştırmada Kullanılan Ölçekler 122
Ek Tablo I. Gruplandırılmış Ham Veriler 135

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa No:

1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemine İlişkin Tablo (Tablo No: 1)..... 58

2. Deneklerin Öz-otoriteryanizm, Boyuneğicilik, Otoriteryan Aile Yapısına İlişkin Algı, Ana-Babaya Saygı Puanları Arasındaki Korelasyonlara ve t Anlamlılık Düzeylerine İlişkin Tablo (Tablo No: 2). 71

3. İçten Denetimli ve Dıştan Denetimli Denek Grubunun Öz-otoriteryanizm Ölçeğinden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu (Tablo No: 3)..... 83

4. İçten Denetimli ve Dıştan Denetimli Denek Grubunun Boyuneğicilik Ölçeğinden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu (Tablo No: 4) 85

5. İçten Denetimli ve Dıştan Denetimli Denek Grubunun Otoriteryan Aile Yapısı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu (Tablo No: 5)..... 86

6. İçten Denetimli ve Dıştan Denetimli Denek Grubunun Ana-Babaya Saygı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu (Tablo No: 6) 88

7. Düşük Eğitimli ve Yüksek Eğitimli Denek Grubunun Öz-Otoriteryanizm Ölçeğinden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu (Tablo No: 7)..... 90

8. Düşük Eğitimli ve Yüksek Eğitimli Denek Grubunun Boyuneğicilik Ölçeğinden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu (Tablo No: 8)..... 93

9. Kadın ve Erkek Denek Grubunun Öz-otoriteryanizm Ölçeğinden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu (Tablo No: 9)..... 96

10. Kadın ve Erkek Denek Grubunun Boyuneğicilik Ölçeğinden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu (Tablo No: 10)..... 99

GİRİŞ

İnsan davranışını ve nedenlerini anlamaya dönük tüm çalışmalar, insanı, yaşadığı toplum içinde ele almak ve kültürel kalıpları hesaba katmak durumundadır. Günümüzde hızlı teknolojik gelişmenin, toplumun geleneksel değer ve alışkanlıklarında da hızlı bir değişmeye neden olduğu ve bu değişimin bireylerden yeni alışkanlık ve davranış kalıpları beklediği gözönüne alındığında, bireyin davranışlarını ve davranışlarının nedenlerini anlamak için, bireyin içinde yaşadığı toplumun pek çok alanda geçirdiği değişimi anlamanın ne denli gerekli olduğu daha açık olarak görülür.

Eskiye oranla günümüz insanının çok daha yoğun bir bilgilenme süreci içinde olduğu bilinmektedir. Eskinin sınırlı bir bölgede ceryan eden kapalı ilişkilerinin yerini, günümüzde, bir yandan teknolojinin gelişimine paralel olarak artan/yaygınlaşan iletişim kanalları; diğer yandan küreselleşen dünyada başka toplumlarla girilen ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel ilişkiler nedeniyle çok daha sınrısız ve açık ilişkiler almıştır. Bu durum günümüz insanının bir çok konuda dünyayı ve kendini algılama tarzını değiştirmiş; insanları yeni durumlar karşısında istese de istemese de yeni tutumlar takınmaya ve yeni davranış biçimleri geliştirmeye zorlamıştır. Sürekli yeni durumlara ayak uydurmak zorunda bırakılan birey, bunu gerçekleştirebilmek için sürekli bilgilenmek ihtiyacı içine girmiş, sonuçta bilgilenmeye ve yeniliğe bedel ödemek zorunda kalmıştır. Bu bedeli Fromm, "Çağdaş insan kendini tedirgin ve giderek daha fazla şaşkın hissetmektedir" (Fromm, 1947. s.12) diye dile getirmiştir.

Yeniliğin artan sosyal hareketlilik gerektirdiğini ve insanları farklı yerlerdeki insanlarla farklı pozisyonlarda ilişkiye sokarak, sonuçta standartlaştırılmış ve düzenlenmiş ilişki ağları oluşturduğunu ifade eden Bilgin (1993), bireylerin bu ilişki ağlarına uygun yetenekler kazanma beklentisine cevap vermede zorlanmalarla yüzyüze kaldığını vurgulamaktadır.

Sürekli değişen bir dünyada olup bitenleri anlamak için büyük çaba sarfeden günümüz insanı, yoğun bir anlamsızlık duygusu yaşamakta; Frankl'ın anlatımıyla, "Anlamsızlık duygusu, varoluşsal boşluk (vakum) kitle nevrozu oluşturacak kadar artmakta ve yaygınlaşmaktadır" (Frankl, 1994. s.19). Kaldı ki, günümüz toplumsal ilişkileri bireylerde yalnızca anlamsızlık duygularına yol

açmamakta, ayrıca modern dünyadaki teknolojinin rolü ve aklın bir kar-zarar hesabı makinası haline dönüşmesi, bireylerin amaçlarının zayıflamasına da yol açmakta ve birey kendi üzerindeki kontrolünü kaybettiği duygusuna kapılmaktadır (Spitz, 1993).

Modern dünyanın kendine özgü ilişkileri içinde şekillenen ve bireylerde beklenilen "başarılı olma" (Mc. Callend, 1961) ve "tüketici olma" (Fromm, 1941; İllich, 1978; Mardin, 1990; Mendel, 1992) gibi değerler, bireylerin sürekli birbirleriyle yarışır halde olmalarına yol açmış, bir anlamda modern dünya, bireylerde yarışmacı bir kişilik eğiliminin ortaya çıkmasına önayak olmuştur.

Bu yarışmacı ortamda bireylerden bazen güçlerinin üzerinde beklentilerde oluşturan modern toplumsal kurumlar, bireyleri aynı toplumdaki diğer bireylerle çarpıştırmış, onları geçmeye zorlamış, ve sonuçta sürekli rekabet etmek durumunda kalan bireyler arasında giderek yaygınlaşan düşmanca gerilimlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir (Horney, 1986)b

Çok yönlü ve alabildiğine karmaşık hale dönüşen günümüz toplumsal ilişkileri, bireylerden bu karmaşık ilişkilerle başaçıkabilecek yeni beceri ve yeteneklerle donanmasını beklerken; bir yandan geleneksel alışkanlık ve davranış tarzlarından kopamayan, diğer yandan ise, yeni durumlara uyum sağlayamadığı sürece ayakta kalma şansını pek fazla olamayacağını bilen bireyleri çatışmalara itmektedir. Bu çatışmaların çözümü çoğu kez sağlıklı olmayan bir tarzda gerçekleştirilmekte; kişilerarası ilişkilerde derinlik kaybolmakta, bireyler kendilerine ve ilişkide oldukları diğer bireylere yabancılaşarak ve bir anlamda "özgürlükten kaçarak" kendilerini güven altında hissetmek istemektedirler Bu güven ihtiyacını sağlayabilmek için birey, gerektiğinde akıldışı otoriteye bile boyun eğebilmekte ve kendini gerçekleştirme çabalarından uzaklaşabilmektedir (Fromm, 1941).

Yeni toplumsal ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkan ve sürekli değişen yeni kültürel kalıplar içinde şekillenen bireyin değerleri, alışkanlıkları, tutmları ve davranış biçimleri eskiye oranla farklılaşmakta; bir başka anlatımla, yeni kültürel yapı içindeki bireylerin kişilik özellikleri, önceki kültürel yapı içindeki bireylerden farklı bir biçim alabilmektedir.

"Kültür-Kişilik" ilişkileri eskiden beri bir çok sosyal bilimci tarafından üzerinde durulan bir konu alanıdır ve bu sosyal bilimcilerin konuyu farklı

biçimlerde ele aldıkları ve tartıştıkları da bilinmektedir. Örneğin, "Psikolojik indirgeme ya da psikolojik gerekircilik (determinizm) görüşüne göre, bireysel psikolojik etkenler kültürel-sosyal davranışın bağımsız nedenleridir" (Kağıtçıbaşı, 1988.s.286). Fraud'cu psikoanalitik kuramdan etkilenen bu yaklaşıma göre, kültürel yapılar, bireylerin ussal olmayan duygusal davranışları, bilinçaltı güdülenmeleri ve güdüsel çatışmaları sonucunda ortaya çıkar. Kurulu kültürel kalıplarla çatışan bireylerin bilinçdışı güdüleri, kendine yeni bir yön vererek yeni kültürel değerlerin oluşmasına yol açar. Bu yaklaşım kısaca "(...) bir toplumun sanat, din ve inanç sistemleri gibi kültürel yapıtlarının hatta politik ve ekonomik durumunun, o toplumdaki bireylerin kişilik özellikleriyle açıklanabileceğini öne sürmektedir" (Kağıtçıbaşı, 1988.s.286).

"Kültür-Kişilik" yaklaşımı olarak bilinen ikinci bir görüş, konuyu psikolojik indirgemecilerden farklı ele alır. Bu yaklaşımın başlıca temsilcilerinden biri olan Benedict (1934), kültür etnografyasının seçilmiş birkaç psikolojik özellikle açıklanabileceğini düşünür ve "...kültür, ekrana büyütülerek yankılanmış bireysel psikolojidir" (Güvenç, 1985.s.77) der. Kültürel görelilik kavramı üzerinde yoğunlaşan Benedict, "biçimlendirilmiş karakter" dediği bir kavram üzerinde durur. O'na göre kültürler birbirlerinden farklı oldukları için, farklı kültürlerin şekillendirdiği kişiliklerde birbirlerinden farklı olacak ve her kültürde, kişilik gelişimi, cinsiyete ilişkin roller, çocuk yetiştirme ve akıl hastalığı gibi sosyo-psikolojik olgular farklılaşacaktır. Bu bağlamda kültüre özgü kişilik örüntüleri ortaya çıkacaktır.

Benzer bir düşünüş tarzı içinde Mead (1928, 1935, 1953), "kültürel karakter" diye adlandırdığı bir kişilik yapısı üzerinde durarak, kültürel ortamların bireylerin kişilik gelişimini belirlemede önemli bir rol üstlendiğini vurgulamakta ve kültür ile kişiliği birbirlerinden farklı olgularmış gibi göstermenin gereksizliğine dikkat çekmektedir (Güvenç, 1985; Kağıtçıbaşı, 1988).

Bazı sosyal bilimciler (Kaardiner, 1938; Lambert, 1971), kişiliği bir ara değişken olarak ele almakta ve kültürün hem sonucu hem de nedeni olarak göstermektedirler. Onlara göre kişilik, bir yandan kültürün birincil kurumlarından yani, sosyo-ekonomik yapısından etkilenerek şekillenirken, aynı zamanda, kişilik kültürün ikincil kurumlarının yani, sanatın, edebiyatın, dinin, folklörün yeniden biçimlenmesinde rol oynamakta; böylece kültürün birincil ve ikincil kurumları

arasında dengeleyici bir fonksiyon üstlenmektedir (Güvenç, 1985; Kağıtçıbaşı, 1988).

Kültür-Kişilik ilişkilerini inceleyen Withing (1961), kişiliği Kaardiner ve Mead gibi toplumun birincil ve ikincil kurumları arasında bir ara değişken olarak ele alır. Ancak, birincil ve ikincil kurumlar arasında bir ara değişken olarak kabul ettiği kişiliğin gelişiminde, sadece birincil toplumsal kurumların (sosyo-ekonomik yapının) rol oynamağını, birincil kurumlar kadar, onun "destek sistemleri" olarak kavramlaştırdığı çocuk bakım kurallarının ve çocuk eğitim sisteminin yumuşak yada sert oluşunun da bu konuda rol oynadığını vurgular. O kültür-kişilik ilişkilerini aşağıdaki şekilde formüle eder.

Destek sistemleri ⟷ Çocuk bakım kuralları ⟷ Kişilik değişkenleri ⟷ İkincil kurumlar (Güvevnç, 1985, s.85)

Kültür-Kişilik ilişkilerine 1940'lı yıllar boyunca eğilen ve bu konuda önemli saptamalarda bulunan yazarlardan biri olan Fromm (1941, 1947. 1953), Benedict ve Mead'ın öne sürdüğü "biçimlendirilmiş karakter" ve "kültürel karakter" kavramlarına benzer bir kavramla yola çıkar. O'nun "sosyal karakter" olarak isimlendirdiği kişilik örüntüleri, "(...) belli bir kültürün (toplumun) çoğu üyelerinin ortaklaşa paylaştığı karakter yapısının çekirdeğini (özünü)" (Fromm, 1947.s.97) oluşturmaktadır. Bu karakter yapısının, toplum üyelerinin çoğunda görülen ortak özelliklerin basit bir toplamı olarak görülmemesi gerektiğini ifade eden Fromm, "sosyal karaktere belli fonksiyonlar yükler. O'na göre "sosyal karakter", belli bir toplumsal işleyiş içinde yaşayan bireyleri etkiler. Bir sosyal durum karşısında karar verirken bireylerin, o durum üzerinde etraflıca düşünmelerini ve bilinçili olarak tepki vermelerini engeller; bir anlamda tepkileri, üzerinde düşünülmemiş otomatik tarza dönüştürür. Bireyler, bir sosyal durum karşısında nasıl davranmaları gerekiyorsa, düşünmeden, kendiliğinden öyle davranırlar ve kültürün gereklerine uydukları için bundan gurur bile duyabilirler. Kısaca, "sosyal karakter" bir toplumda, "(...) insan enerjisini, toplumsal ilişkilerin gereklerine ve koşullarına elverişli yönde biçimlendirmek ve yönlendirmek" (From, 1947.s.99) fonksiyonunu üstlenmiştir.

Fromm'a göre, bütün toplumlar kendi toplumsal işleyişlerine uygun böyle bir karakter oluşturmak durumundadır, aksi halde, toplumsal işleyişte aksamalar meydana gelir. Bu bağlamda "toplumsal karakter", bireyi, toplumun sosyo-

ekonomik ve kültürel koşullarına uygun tarzda davranmaya iten, böylece toplumsal çatışmaların azalmasına imkan sağlayan dengeleyici bir mekanizmadır. Ne varki Fromm, nesnel koşulların "sosyal karaktere" uygun olmayan bir yönde değişmeye başlamasıyla birlikte, sosyal yapı ile kişilik sistemleri arasında bir uçurumun doğacağını ve bu noktada "sosyal karakter"in dengeleyici-uzlaştırıcı bir harç fonksiyonu görmesi yerine, patlayıcı bir maddeye dönüşerek, toplumsal çözülmelere yol açabileceğini de vurgulamadan geçemez.

Kültür-Kişilik ilişkeleri ile ilgili yukarda kısaca ifade edilen çalışmaların 1930'lu ve 40'lı yıllarda yoğunlaşması bir tesadüf değildir. Bu yıllar, Dünya Ekonomik Bunalımının yaşanmasının ardından, özellikle Avrupa'da meydana gelen sosyo-politik olayların bir anda tüm dünyayı şaşkına çevirdiği yıllardır. Avrupa'da meydana gelen sosyo-politik olayları açıklama çabası, sosyal bilimcilerin dikkatlerini kültür-kişilik ilişkileri üzerine çekmiş; bu olayların birey üzerindeki etkilerinin neler olabileceği ve insanların niçin bu denli acımasızca birbirlerine yönelebildikleri sorusu sosyal bilimleri yeni bir kavramla tanıştırmıştır: Otoriteryanizm.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bir problem alanı olarak 1930'lu yılların ortalarında[1] öne çıkan ve günümüze kadar öneminden pek fazla bir şey kaybetmeyen otoriteryanizm olgusuyla ilgili özellikle başlangıç çalışmaları bilimsel verilerle desteklenen bir konu alanı olmaktan ziyade, hipotetik bir görüş olarak öne çıkmıştır.

Başlangıç çalışmalarında, ırk ayrımcılığı, tutuculuk, anti-Semitizm (Yahudi karşıtlığı), önyargı gibi tutumların anlaşılması üzerine yoğunlaşan (Kağıtçıbaşı, 1973) otoriteryanizm çalışmalarının öncülerinden biri olan Maslow, otoriteryanizmi şu şekilde ifade etmektedir:

> "Otoriteryan sürekli doymak bilmez bir hırsa sahiptir. Bunun anlamı hiç bir zaman elde ettikleriyle yetinmemek ve hiç bir zaman mutlu olamamak demektir. demokratik bir birey için böyle bir durum yoktur. O, temel ihtiyaçlarının birçoğu doyurulduğunda memnun olduğu için mutludur. Üstelik onun memnuniyet çabaları ulaşılabilir bir özellik taşır. Oysa otoriteryanın memnun

[1] -Kağıtçıbaşı (1973) Otoriteyanizmle ilgili ilk çalışmayı Stagner'in 1936 yılındaki çalışmasına bağlar.

olmak için giriştiği çaba teorik olarak ulaşılabilirlikten uzaktır" (Maslow, 1943.s.409).

Otoriteryanizmin bir görüş olarak ileri sürülmesi ve bilimsel çalışmalarla desteklenmemesi Fromm'da da çok fazla değişmemiştir. Otoriteryan kişiliği açıklamaya çalışırken yalnızca psikolojik olmayıp, "(...) psikolojik, psikoanalitik, sosyal ve politik görüşleri birleştirme çabasına" (Kağıtçıbaşı, 1973.s.2) girişen Fromm (1941), otoriteryan kişiliğin temelinin çocukluk yıllarındaki aile ortamında atıldığını; kendi başının çaresine bakma beceri ve yeteneklerinden yoksun olan çocuğun, ihtiyaçlarını giderebilmek için ebeveynlere itaat etmek ve boyun eğmek zorunda kaldığını, bu durumun çocuğun kendini geliştirmesinin önüne bir engel olarak dikildiğini ve kendini geliştirmek isteyen çocuğu itaatsizlik ve isyan gibi duygulara yönelttiğini öne sürmektedir.

İsyan duygularının çocuğun temel güvenini sarstığını ve onu suçluluk duygularıylada yüzleştirdiğini ifade eden Fromm, çocuğun temel güvenine yeniden kavuşabilmek için tekrar otoriteye sığınarak, otoriteye boyun eğdiğini ve bu sürecin, kuvvet (erk) ilişkilerini çocuğun kişiliğini belirleyen en önemli faktör haline dönüştürdüğünü iddia etmektedir. O'na göre otoriteryan kişiliğin temelini oluşturan bu süreç, bireyin temel güvenini koruyabilmesi için özgürlüğünden vazgeçmesiyle sonuçlanmaktadır. Fromm bu sürecin (İkinci Dünya Savaşında Almanya'da olduğu gibi) bazı kendine özgü sosyo-ekonomik şartlar altında bütün bir toplumun bile özgürlüklerinden kaçarak, otoritenin her tür isteğine boyun eğer hale gelmesine yolacabileceğini savunur.

Otoriteryanizmle ilgili istatistiki verilerle desteklenmeyen, hipotetik açıklamalardan biri de çok sonraki yıllarda Reich tarafından yapılmıştır. Reich (1970), toplumlardaki cinsel baskının otoriteryanizmin temelini oluşturduğunu idda etmekte; toplumun patriyorkal doğasının çocuklara aşıladığı cinsel korkunun otoriteryanizmi yeniden ürettiğini savunmaktadır. O'na göre cinsel baskı altında tutulan birey, özgürlükten korkmakta, bu durum bireyi otoriteye boyun eğme ve tahakküme taraftar olmaya götürmektedir.

Otoriteryanizmle ilgili ilk kapsamlı ve istatistiksel verilere dayalı çalışma Adorno, Frenkel-Brunswick, Levinson ve Sanford'un 1950 yılında yayınladıkları "Otoriteryan Kişilik" (The Authoriterian Personality) adlı yapıtlarıdır. İlk nüveleri 1940'lı yıllarda, anti-Semitik tutumları anlamak için bir girişim olarak ortaya çıkan

ve Frankfurt Eleştirel Teorik Okulunun (Frankfurt School of Critical Theory) 1930'lu yıllardaki çalışmalarından önemli oranda etkilenen bu çalışmada "Otoriteryan Kişilik Sendromu" olarak adlandırılan kişilik tipinin, birbirleriyle tutarlı ilişki içinde olduğu öne sürülen dokuz otoriteryan öğesi üzerinde durulmuştur. Bu öğeler, " (1) tutuculuk, (2) boyuneğicilik, (3) saldırganlık, (4) duygusal-entellektüel konularda başkalarından yalıtılmışlık (anti-intraception), (5) boş-batıl inançlılık, (6) güç ve dayanıklılık, (7) tahrip edicilik ve yıkıcılık (cynicism), (8) etnosantrizm, (9) cinsel konulara abartılı ilgi ve bu konularda normlara uygun olmayan bir durum" (Smither, 1993.s.26)dur.

Bu öğelere ek olarak sonraki yıllarda, otoriteryan kişilikle ilgili başka bazı özellikler üzerinde de durulmuştur. Sanford (1956)'a göre, otoriteryan bireyler, kusurlarını kabul etmede güçlük, kendine acıma, kişilerarası ilişkilerde dost ve arkadaş canlısı olma yerine güç ve statüye önem vermeye eğilim, karşı cins üyeleri hakkında ayrımına varılmamış (undıferrenıal) düşünceler, somatik yoğunlaşma gibi özellikler de göstermektedirler.

Adorno ve arkadaşları tarafından, "Psikoanalitik yaklaşım içinde, otoriteryan kişilik tipinin dinamik bir organizasyona sahip olduğu öne sürülüyordu. Bu bütünü meydana getiren, kökü derine inen hatta bilinçaltı eğilimlerdi; ve bunlar, saldırganlığa, otoriteye boyun eğmeye, tutuculuğa, dışa açık olmamaya (anti-interaception), batıl inançlara, katılığa (rigidity), hoşgörmezliğe ve etnosantrizme yönelmekteydi" (Kağıtçıbaşı, 1973.s.3).

"Otoriteryan Kişilik" kitabının yazarları tarafından istenilmeyen, olumsuz bir kişilik tipi olarak kavramlaştırılan "Otoriteryan Kişilik Sendromu", demokratik kişiliğin karşısında olan bir kavram olarak düşünülmüş ve bu kişilik tipinin toplumsal ilişkilere ve özellikle de çocuk yetiştirme biçimlerine bağlı olarak, sıkı disiplin altında büyütülme sonucunda oluştuğu öne sürülmüştür. Yine psikoanalitik yaklaşım içinde sıkı disiplin altında büyüyen çocuğun, yıpratılmış benliğini koruyabilmek için, kendisine varsaydığı olumsuz özellikleri dış gruplara yönettiği böylece otoriteryan bireylerin ırk ayrımına yöneldiği varsayılmıştır. Yazarlar, deneklerle yaptıkları görüşmeler boyunca, çocuk-aile ilişkileri konusunda ırk ayrımcı deneklerin ailelerinde tayin edilmiş kuralların uygulanmasında ve görevlerin yerine getirilmesinde baskılamanın serbestçe sevgi alış verişine tercih edildiğini; önyargılı deneklerin hepsinin ailesinde babanın

egemen olduğunu ve çocuklarına karşı "katı ve mesafeli" tutum takındığını, annelerin ise "itaatkar ve vefalı" bireyler olarak geleneksel ahlakın en iyi örneklerini çocuklarına sunduğunu tesbit etmişlerdir. Buna karşılık ayrımcı önyargılara sahip olmayan deneklerin ailelerinde disiplin olaylarına daha az rastlandığı ve sevginin disipline tercih edildiği üzerinde durmuşlardır (Andorna ve diğerleri 1950, s.386, 387, 388).

"Otoriteryan Kişilik" kitabının yazarlarından biri olan Sanford sonraki yıllarda yayınladığı bir kitapta, çalışmanın bazı yanlışlıklar içerdiğini; çünkü, otoriteryan kişilik tipini ortaya çıkarmayı hedefleyen bu çalışmanın, böyle özellikleri ölçmek yerine potansiyel faşizme göndermeler yaptığı üzerinde durur. O'na göre araştırmacılar, "(...) önyargıların niceliksel olarak açıklamasını yapmak üzere ölceği geliştirmişler ancak, deneklerle yapılan görüşmeler yoluyla tutulan klinik kayıtlar sonucunda uçlara kaymışlardır" (Sanford, 1956.s.263-264). Aynı kitapta Sanford. çocuklarda olduğu gibi ergenlerinde haksızlığa uğradığı durumlarda, bu durumun kendilerinde yarattığı hoşnutsuzluktan kurtulabilmek için bunu saygı gibi yorumladıklarına dikkat çekmekte ve bu yolla bireyin haksızlığa tahammül ettiğini söylemektedir. O'na göre böylece birey otorite sözcüğüne çatışmalı (ambuvalent) bir anlam yükselmekte; bir yandan boyun eğmeye gücenmekte, aynı zamanda güçsüzlüğünden dolayı otoriteye başkaldıramamakta / boyun eğmeyi öğrenmektedir. Otoriteye yönelik bu çatışmalı duygusal anlam sonucunda birey, sonraki yıllarda dış gruplara karşı saldırgan eğilimler sergilenmekte ve başkalarını cezalandırmada sadistik bir eğilim gösterebilmektedir. Sanford'a göre, otoriteryanizmin altında yatan en baskın dürtüler (drives), "(...) saldırganlık, tabi olma, boyun eğme, posiflik ve homoseksüelliktir" (Sanford, 1956.s.309).

Çok sonraki yıllarda Sanford (1986), 1950 yılında yazdıkları "Otoriteryan Kişilik" kitabında sadece psikoanalitik yaklaşım sergilediklerini, oysa kavramın böyle bir şeye ihtiyacı olmadığını; çünkü, otoriteryanizmi anlamak için, aile-çocuk ilişkileri üzerinde durmak kadar, işveren-işçi yada yöneten-yönetilen ilişkileri üzerinde de durmak gerektiğini vurgulamıştır. Sanford, 1950'lerde yeni bir bulgunun ortaya çıktığını ancak, bu bulgudan hareketle, yeni bir teorinin oluşturulmasının güç olduğunu, oysa kitabın böyle bir iddiayla hareket ettiğini söylemektedir. Sonraki yıllarda politik ve sosyal iklimdeki değişmelerin

otoriteryanizmle ilgili yeni araştırmalara rehberlik ettiğine değinen Sanford, " (...) 1980'li yıllarda, 40'lı yıllara benzer bazı yönler vardır ve otoriteryanizm olgusu sosyal eylemi anlamda cazibeli bir çalışma alanı olmuştur" (Sanford, 1986.s.209) demektedir.

Evrensel bir kişilik sendromunu ortaya çıkarmayı hedefleyen ve bu kişilik tipinin kökenlerini çocuk yetiştirme biçimlerine ve aile-çocuk ilişkilerine bağlayan "Otoriteryan Kişilik" kitabının yazarları, kitabı yayınladıkları tarihten itibaren yoğun eleştirilerle karşılaşmışlardır. Otoriteryanizm üzerine yapılan çalışmaların hepsinde başlangıç çalışması olan "Otoriteryan Kişilik" çalışmasına gönderme yapıldığını söyleyen Rigby (1987), o çalışmada var olan eksikliklerin bu nedenle sonraki çalışmaları da etkilediği üzerinde durmaktadır. O'na göre, "Sosyal psikolojide hiç bir kavramın kişilik ve tutum boyutları devreye katılarak otoriteryanizm kadard kritik edilmemesine" (Rigby, 1987.s.825) rağmen otoriteryanizm kavramı başlangıç çalışmasındaki eksiklikler yüzünden halen önemli zaaflardan kurtulamamıştır.

Adorno ve arkadaşlarının başlangıç noktası olarak anti-Semitik tutumlardan ve ayrımcı önyargılardan hareket ederek geliştirdikleri F ölçeği (Faşist tutumları ölçüm ölçeği) aracılığı ile ölçmeye çalıştıkları otoriteryanizm. açıktır ki yalnızca sağ otoriteryanizmi (kendilerinin deyimiyle potansiyel faşizmi) ölçmeyi amaçlamaktaydı. Çalışmaya gelen ilk eleştirilerden biri tam da bu noktadaydı. Shills (1954), çalışmanın yalnızca psikoanalitik görüşten hareket ettiğini ve sol otoriteryanizmi hesaba katmadığını vurgulayarak çalışmayı ilk eleştirenlerden biri olmuştur. Shills, otoriteryan politikalara bakıldığında, bunun yalnızca sağ politikalarda görülmeyeceğini Rusya ve Çin gibi sol politikaları uygulayan ülkelerde de ortaya çıkabileceğini göstermiştir.

"Otoriteryan Kişilik" çalışmasına yöneltilen ikinci bir eleştiri açısı, bu kişilik yapısının ölçümünde kullanılan ölçeğinin düzenlenmesine ilişkindir. Peabody (1961), "otoriteryan kişilik" ölçümünde kullanılan itemlerin tek yönlü olmasının itemlere verilen cevapları etkileyebileceğinin üzerinde durur. O'na göre, "(...) itemler keyfi olarak belirsiz (ambigous) ve tek yönlü" (Peabody, 1961.s.1) düzenlenmiştir ve bu durum, deneklerin itemlere cevap verirken fikre uygunluk (agreement) boyutunda kümelenmelerine yol açabilecek için bir faktördür.

Otoriteryan Kişilik çalışmasına yöntemsel eleştirilerden biri de Kağıtçıbaşı tarafından getirilmiştir. Otoriteryan Kişilik çalışması için, "(...) psikolojik araştırmanın iki temel türü olan tutumların sayısal, istatistiki ölçülmesi ile yoğun, niteliksel klinik vak'a çalışmasını ilk olarak biraraya getirme çabalarından biri" (Kağıtçıbaşı, 1973.s.3) diye bahseden Kağıtçıbaşı, çalışmanın birinci tür yaklaşım içinde bazı otoriteryanizm ölçeklerinin kullanıldığını) ikinci tür yaklaşımda ise, anti-Semitizm ve etnesantrizm ölçek puanlarına göre en yüksek %25 puanı alan 45 kişi ile, en altta %25 puan alan 35 kişinin görüşmelere tabi tutularak, ırk ayrımının psikodinamiğinin anlaşılmaya çalışıldığını ifade eder. Görüşmelerde eski aile ortamlarıyla ilgili olarak deneklere bazı sorular sorulup bu sorulara cevaplar istendiğini söylen Kağıtçıbaşı, yetişkin deneklerin eski aile ortamlarıyla ilgili sorulara verdikleri cevapların ne kadarının o yıllardaki anılardan, ne kadarının daha sonraki ilişkilerden kaynaklanmış olabileceğini anlamanın güçlüğü üzerinde durur. İkinci olarak en yüksek ve en düşük puan alan deneklerle yapılan görüşme sonuçlarının, orta düzeyde puan alan deneklere genellenemeyeceğini ifade eden Kağıtçıbaşı, son olarak görüşmecilere hangi keneklerin yüksek ya da düşük puan aldıklarının önceden bildirilmiş olmasının, veri toplama tarzını etkilemiş olabileceğini savunur. Kağıtçıbaşı, araştırma sonuçlarınıntüm bu faktörlerden etkilenmiş olabileceğini dile getirir.

Otoriteryan Kişilik çalışmasına yöneltilen eleştirilerden biri de, kavramın işlevsel tanımının yapılmamasıyla ilgilidir. Smither konuyla ilgili şöyle demektedir: "Dikkat çekici bir tarzda, 800 sayfayı aşkın 'Otoriteryan Kişilik' kitabının hiç bir yerinde, otoriteryan kavramının tanımı yapılmamıştır. Çalışma, otoriteryan kişilik sendromunun kökenleri hakkında bazı hipotezlerle ve otoriteryanların sürdürdükleri tutumlar hakkında bazı bilgilerle sonuçlandırılmış böylece, otoriteryan davranış ve atıfları (attribute) teşhis etmede doğru bir yol izlenmemiştir" (Smither, 1993.s.24). Benzer biçimde Krischt ve Dillchay. konuya ilişkin görüşlerini, "Bu kavram, göreceli olan düşük bir açıklama içeriğine sahip değişkenlerle tanımlanmıştır. Gerçekte kavram, araştırıcılar tarafından farklı algılanmakta; kurulu anlamında ortak bir öz bulunmamakta ve değişik düzlemlerde sık sık varsayılan bağlantıları hemen hiç bir zaman bizi tatmin edici bir sonuca götürmemektedir" (Krischt ve Dillehay, 1967.s.131) şeklinde dile getirmişlerdir.

Tüm bu eleştirilerle birlikte, otoriteryanizm olgusuna sonraki yıllarda farklı biçimde yaklaşılmış; otoriteryanizm kavramının anlamı ve ilişkili olduğu değişkenler değiştirilsede, konuya ilgi, öneminden birşey kaybetmeksizin günümüze kadar sürdürülmüştür. Örneğin, sonraki yıllarda, otoriteryan kişilik yapısını önyargılarla açıklamaya çalışan Adorno ve arkadaşlarının otoriteryan kişilik yapısı ile önyargılı tutumlar arasında var olduğunu düşündükleri doğrudan bağlantıyı, Pettigrew (1958) Güney Afrikalı ve Amerikalı öğrenciler üzerinde yaptığı bir çalışmayla tartışmalı hale getirmiştir. Çalışmasında her iki grubun zencilere karşı tutumlarını inceleyen Pettigrew, Güney Afrikalı öğrencilerin Amerikalı öğrencilere oranla daha fazla önyargılı olduklarını; ancak, otoriteryanizm açısından gruplar arasında anlamlı bir farkın olmadığını saptamıştır. Bu bulgu, önyargıların kişilik dışı değişkenlerle ilişkili olabileceğini göstermiştir. Pettigrew bulguyu, önyargıların oluşumunda çevresel normların önemli oranda etkili olabileceğine yorumlayarak, belli bir sosyal çevrede yaşayan bireyin, o çevrenin normlarına uygun önyargılar geliştirebileceğini, bununla birlikte bu önyargıların bir kişilik örüntüsü haline dönüşmeyebileceğini ifade etmektedir.

Kişilik değişkenlerinin önyargı gibi tutumları açıklamada yetersiz kaldığına ilişkin Pettigrew'in ortaya koyduğu bu bulguyu takip eden yıllarda bazı araştırmacılar (Katz ve Statland, 1959; Katz, 1960; Mc Clintock, 1960), F ölçeğini "sosyal uyum" ve "benlik savunması" olarak iki alt ölçeğe ayırmışlardır. Bu yeni ölçekde, tutuculuk, otoriteye boyun eğme ve güçlülük-sertlik gibi öğeler "sosyal uyum"; otoriteryan saldırganlık, batıl inançlılık, yıkıcılık, duygusal ve entellektüel konularda yalıtılmışlık (anti-İntraception), seksüel konulara abartılı ilgil gibi öğeler ise "benlik savunması" alt ölçeklerine yerleştirilmiştir. Böylece otoriteryanizm, kişisel ve normsal değişkenler tarafından etkilendiği düşünülen bir olgu haline dönüştürülmüştür.

Aynı yıllarda Rockeach (1960), otoriteryanizmle bağlantılı bir zihniyet biçimi olarak gördüğü doğmatizm üzerine eğilmiş; faşistik düşünceyi ölçmekten ziyade, bireyin politik ideolojisini hesaba katmaksızın onun tasarladığı inanç sistemini anlamaya yönelmiştir. İdeolojilerin genelde toplumdan türediğini (socially-derived) ifade eden Rokeach, bununla birlikte, her bireyin daha önceden oluşturdukları ön-ideolojik inançlar çerçevesinde ideolojileri değerlendirdiklerini iddia eder. O'na göre bireyler, inanç sistemlerinden ziyade, kişisel politik

ideolojilerini düzenleme konusunda daha kapalıdırlar. Bireylerin inanç sistemlerini ölçmek üzere Dağmatizm Ölçeğini geliştiren Rokeach, otoriteryan bireylerin katı ve sabit fikirli olduklarını; bu katılık ve sabitlik firikliliğin sadece toplumsal görüşlerine yansımadığını, aynı zamanda genel bilişsel ve algısal davranışlarında da ortaya çıktığını savunur.

Otoriteryanizmi bilişsel süreçlerle ilişkilendiren Rokeach, sonraki yıllarda yapılan otoriteryanizm çalışmalarının bir kısmının bu ilişkiler üzerinde odaklaşmasına öncülük etmiştir. Örneğin, Sidanius (1988), otoriteryanizmin bir görünüşü olan etnik önyargılarla bazı bilişsel yönelimlerin ilişkili olduğunu göstermiştir. Sidanius yaptığı çalışmayla ırk ayrımcı bireylerin bilişsel katılık, belirsizliğe karşı tahammülsüzlük, bir durum karşısında karmaşıklıktan ziyade basit algısal tercihlere yönelme, usavurmada kaçınma gibi bilişsel stilleri daha fazla kullandıklarını ortaya koymuştur.

Eysenck ve Wilson (1978), otoriteryan bireylerin diğerlerine oranla daha doğmatik, tutucu ve daha fazla yabancı düşmanlığına yöneldiğini ve otoriteryanların aynı zamanda daha dar düşünceli (tough-mindedness) olduğunu ifda etmektedir. Eckhart (1989) ise, yüksek F skoru alan bireylerin, oldukça tutucu ve geleneksel inançlara çok daha bağlı olmasının yanısıra, mesleki kariyer yapmaya oldukça önem verme gibi bir bilinşsel stil kullandıklarını saptamıştır.

Otoriteryanizm üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmı bilişsel stillerden ziyade, kişilerarası ilişkilerle ilgilenmişlerdir. Bu bağlamda Duckitt (1989), otoriteryanizmi anlamak için gruba bağlanmayı (group cohesion) anlamak gerektiğini iddia etmiş ve otoriteryanizmin uç grup bağlılığı olarak ortaya çıktığını savunmuştur. Bass (1990), örgütsel liderlikle otoriteryanizm arasında ilişkilere eğilerek, lidere bağlanma eğilimi ile otoriteryanizm arasındaki ilişkileri açığa çıkarmıştır.

Otoriteryanizm ile ilgili 1970'li yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında, bir yandan otoriteryanizm tanımlamalarının giderek değiştiği ve yeni tanımlamalara uygun yeni ölçüm araçlarının geliştirildiği, diğer yandan otoriteryanizm ile kültürel normlar arasında bağlantı kurularak otoriteryan eğilimlerin kültürden kültüre farklılaşacağına ilişkin bulguların ortaya konulduğu görülür.

Otoriteryanizmle ilgili yeni tanımlama ve ölçüm aracı geliştirme çabalarından biri Ray (1971, 1972, 1976)'la birlikte gelmiştir. Adorno ve

arkadaşlarının otoriteryan tutumlarla otoriteryan davranışın birlikte ortaya çıkabileceğine ilişkin varsayımlarını keyfi bir açıklama tarzı olarak değerlendiren Ray (1971) otoriteryan tutumlara sahip bireylerin her zaman otoriteryan davranmayabileceğini iddia etmiştir. O, otoriteryan tutum geliştirmiş olan bir bireyin her zaman dış gruplara karşı ayrımcı davranmayabileceği gibi, bazı zamanlarda, otoriteryan tutumlara sahip olmayan bireylerin dış gruplara karşı daha ayrımcı davranabileceğini de öne sürmüştür. Bu nedenle, otoriteryan tutum ile otoriteryan davranış arasında ayrım yapılmasının gerekli olduğuna işaret eden Ray, bu ayrımı yaparken işe, otoriteryanizmin yeni bir tanımlamasının yapılmasıyla başlamıştır.

Ray otoriteryan bireylerin diğer insanlara yönelik yıkıcı, despotik ve saldırgan olduklarına ilişkin Adorno ve arkadaşları tarafından savunulan tanımlamanın muğlak bir ifade olduğunu ve deneysel ortamlarda yeterli kanıtının bulunmadığını ifade ederek, otoriteryanizmi, "(...) bir bireyin diğerleri üzerine baskı kurma eğilimi" (Ray, 1976.s.312) olarak tanımlamıştır. Bu yeni tanımlamaya uygun yeni bir ölçek (Otoriteye Yönelik Tutum - Attitute to Autheority) geliştiren Ray, kendi geliştirdiği ölçekle yaptığı bir araştırmada (Ray, 1972), Miligram'ın ünlü deneysel deseninde, otorite olarak algılanan birinin olduğu ortamlarda deneklerin daha fazla cezalandırıcı olduğuna ilişkin bulgudan hareket ederek, otoriteryanizm ile uyma ve cezalandırma davranışı arasındaki ilişkiyi araştıran Elms ve Miligram (1966)'ın bulgularına zıt bulgular elde etmiştir. Elms ve Miligram yaptıkları çalışmalarda, F sakalası sonuçları ile itaat etme ve cezalandırmaya yönelme arasında önemli bir ilişki olduğu ortaya konulmuşken, Ray'ın çalışmasında otoriteryanizm ile uyma ve cezalandırma arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Aynı deneysel düzende elde edilen iki farklı bulgunun ölçme araçlarından kaynaklanabileceğini ifade eden Ray, daha sonra yaptığı bir başka çalışmada (Ray, 1976), dengelenmiş F ölçeği (BF), kendisi tarafından geliştirilen Otoriteye Yönelik Tutum ölçeğini (AA) ve Sherstum (1964) tarafından geliştirilen Saldrganlık Ölçeğini kullanmış;deneysel tepkilerle BF ölçeği arasında .04,AA arasında .09 (bu iki korelasyonda istatistiki açıdan önemsizdir) ilişki olduğunu, Saldırganlıkla BF arasında, .15, AA arasında ise .28 iişki saptamıştır. Bu ilişkiler

arasında yalnızca saldırganlık ölçeği ile Otoriteye Yönelik Tutum ölçeği arasında anlamlı bir ilişki vardır (Ray, 1976.s.310).

Tutum ölçeklerinde deneklere kendisi dışında soru yönelttiğini, oysa, kişilik ya da davranış envanterlerinin bireylere bir duruma ilişkin doğrudan davranışlarıyla ilgili sorular yönelttiğini ifade eden Ray, saldırganlık ile kendisi tarafından geliştirilen AA ölçeği arasındaki ilişkiyi, her ikisinin de davranışı ölçmek üzere geliştirilmiş olmasına bağlar. O'na göre, otoriteryan tutumlarla, bir konudaki davranış biçimi paralel gitmeyebilirken, buna karşılık otoriteryan davranışla ilişkili olduğu düşünülen (saldırganlık gibi) davranışlar birlikte değişebilirler (co-vary).

Ray, gerek 1970'li gerekse daha sonraki yıllarda yaptığı (Ray, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984a, 1984b) çalışmalarda otoriteryanizmin davranışsal ölçütlerini saptamaya yönelmiş; önyargı, tutuculuk, gelenekselcilik gibi otoriteryanizm öğeleri kabul edilen tutumları ölçmekten ziyade, otoriteryan davranışı ölçmeyi amaçlamış ve "Yönlendirmecilik" (Directiveness) Ölçeğini geliştirerek, birçok çalışmasında davranışsal otoriteryanizmin hangi değişkenlerle ilişkili olabileceğini araştırmıştır.

Bu yıllarda Rıgby (1979)'de, otoriteryanizmin tanımını farklılaştırarak, otoriteryanizmi ölçmek üzere ölçüm aracı geliştirmeye çalışmıştır. Rigby, Adorno ve arkadaşlarının otoriteryanizmle ilgili tanımını ve otoriteryanizmi oluşturduğunu varsaydıkları öğeleri eleştirmiş; otoriteryanizmin, otoriteyi temsil eden askeri, güvenlik ve eğitim gibi kurumlara yönelik tutumlar aracılığı ile daha iyi anlaşılabileceğnii iddia etmiştir.

Otoriteyi temsil eden kurumlara yönelik tutumlar aracılığı ile otoriteryanizmi ölçmeyi amaçlayan Rigby, Kurumsal Otoriteye Yönelik Genel Tutum Ölçeği (General Attitute to İnstituonal Authority Scale - GAİAS) geliştirmiştir. Bu ölçek daha sonra otoriteryanizmin ölçümü için bazı araştırmacılar (Ray, 1982; Rigby, 1984; 1985; 1987; 1989; Rigby ve Matzer, 1985) tarafından kullanılmıştır. Ray (1983), bu ölçeğinin davranışsal otoriteryanizmi ölçmeyeceğini belirtmiştir.

Otoriteryanizmle ilgili çalışmaların, 1970'i yıllarda otoriteryan tutum ile otoriteryan davranışlar arasında ayrıma yönelmesi, aslında otoriteryanizmle ilgili önceki yıllarda yapılan eleştirilere ve yeni görüşlere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Önceden de belirtildiği üzere, Katz ve Stedland (1959), Katz (1960); Mc Clintack

(1958) gibi araştırmacılar otoriteryanizmi iki farklı kaynaktan (kişilik özellikleri ve toplumsal normlar) beslenen bir olgu olarak ele almışlardır.

Gregary (1950) ise, otoriteryanizmin kaba tanımı içinde, "(...) katılık, somutluk (concretness), zorlayıcılık (compultiveness), bir ilkenin özüne değil sözüne sadık kalmak (literalness), etrafına uyma eğilimi, kuralcılık ve titizlik (pedentry) ve dogmacılık" (Kağıtçıbaşı, 1973.s.12) gibi öğelere yer vermiştir. Gregory'nin otoriteryanizmi tanımlarken bu tanım içinde topladığı öğeler, tutumsal öğelerden ziyade, davranışsal yada bilişsel öğelerdir. Örneğin Adorno ve arkadaşları tarafından otoriteryanizmin öğeleri olarak ele alınan, önyargı, yabancı düşmanlığı, otoriteye itaat, tutuculuk, hoşgörmezlik gibi öğeler Gregory'nin otoriteryanizm kavramı içinde yer almamaktadır.

Otoriteryanizmle ilgili Türkiye'de yapılan bir çalışmada (Kağıtçıbaşı. 1973), Adorno ve arkadaşları tarafından otoriteryanizmin öğeleri olarak kabul edilen, önyargı, yabancı düşmanlığı, otoriteye itaat, tutuculuk gibi ögeler, "İçerik değişkenleri" olarak ele alınmış ve bu öğelerin kültürel normların etkisine açık olduğu belirtilmiştir.

Kağıtçıbaşı, "(...) otoriteryanizmin içeriğini meydana getiren bu eğilimlerden bazıları, belirli sosyokültürel normlarla da meydana gelmiş olabilirler... Başka bir deyişle, otoriteryanizm sendromunun çeşitli belirtilerine (öğelerine), toplumsal normların farklı şekillerde etki ettiği toplumlarda, bu sendromun farklı örüntüler göstermesi beklenebilir. Bu durumda otoriteryanizmin Adorno ve diğerlerinin öne sürdüğü gibi evrensel bir kişilik özelliği değil, kültüre bağlı olduğunu gösterir" (Kağıtçıbaşı, 1975.s.94) demektedir.

Kağıtçıbaşı, milliyetçilik, otoriteye saygı, ana-babaya idealleştirme, yabancıları yadsıma gibi otoriteryanizmin belirtileri olarak kabul edilen eğilimlerin, Türkiye'de sosyal normların etkisiyle ortaya çıkabileceğini ve otoriteryanizme bağlı olmayabileceğini savunur. Bu nedenle O, "(...) otoriteryanizmin bu ve bunlara benzer kültüre bağlı içerik (muhteva) öğelerini, kültürün etkisinden uzak olan biçimsel (formel) öğelerden ayırmanın" (Kağıtçıbaşı, 1975.s.94) gerekliliğine inanır.

Otoriteryanizmin biçimsel öğelerinin Gregory (1955) tarafından, katılık, somutluk, şekilcilik, bir olayı tek yönden ele almak ve dogmatizm; Rockeach (1960) tarafından ise, katılık ve sabit fikirlilik olarak ele alındığını vurgulayan

Kağıtçıbaşı, benzer bir yaklaşımla otoriteryanizmin bu tür öğelerini "biçimsel değişkenler" olarak kavramlaştırmış ve otoriteryanizmin kültürel normların etkisinde pek fazla kalmayan bu tür kişisel özellikleri ölçmek üzere "Öz-otoriteryanizm Ölçeğini" geliştirmiştir.

Otoriteryanizmin biçimsel değişkenlere bağlı olarak ele alınması, kültürel normların etkisinden mümkün olduğunca uzak "kişisel otoriteryanizmi" kapsamakta, kişinin temel bir davranış eğilimini saptamayı amaçlamaktadır. Böyle bir ayrıma bağlı olarak saptanacaak kişisel otoriteryanizm, bir tür kişilik değişkeni olarak otoriteryanizmi ele almayı kolaylaştıracak; otoriteryan kişilik eğilimi ile bazı kişilik özellikleri arasında ilişkilerin olup olmadığını açığa çıkarmada çok daha faydalı olacaktır.

Bu araştırmada buraya kadar ifade edilenler, otoriteryanizm olgusu ile ilgili yapılan çalışmaların genel olarak gelişim seyrini ve kavramın geçirdiği evrime bağlı olarak ortaya atılan yeni tanımlamaları açıklanmaktadır. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, otoriteryanizm sosyal psikoloji literatüründe oldukça dinamik bir kavram olarak, pek çok çalışmada farklı içerik çerçevesinde ele alınmıştır.

Bu çalışmada, içeriği Kağıtçıbaşı tarafından "(...) katı, dogmatik ve hoşgörmez bir davranış eğilimi" (Kağıtçıbaşı, 1973.s.32) olarak saptanan ve öz-otoriteryanizm olarak kavramlaştırılan otoriteryan özelliklerle iki farklı grup değişken arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Öz-otoriteryanizmle ilişkileri araştırılan birinci grup değişkenler bireylerin kişilik özellikleri ve davranış tarzlarıyla ilgili olan, denetim odağı ve boyuneğicilik özellikleridir. Bu özellikler bu çalışmada psikolojik değişkenler olarak nitelendirilmiştir.

Öz-otoriteryanizmle ilişkileri ele alınan ikinci grup değişkenler otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana-babaya saygı gibi değişkenlerdir ve bu değişkenler araştırmamızda ailesel değişkenler olarak nitelendirilmiştir.

Öz-otoriteryanizm ile yukarda ifade edilen değişkenler arasında ilişkilerin incelendiği bu araştırmada, psikolojik değişkenlerin ve ailesel değişkenlerin gerek birbirleriyle gerekse karşılıklı ilişkileride ele alınmış, ayrıca deneklerin cinsiyet ve eğitim düzeylerinin bu değişkenleri nasıl etkilediği üzerinde de durulmuştur.

Bu çalışmada ele alınan değişkenlerin birbirleriyle karşılıklı ilişkileri incelenirken, her bir değişkenle ilgili görüş ve araştırmalardan hareketle

oluşturulan kuramsal çerçeveye bağlı olarak, değişkenler arası ilişkilerin nasıl ortaya çıkacağı aşağıda sunulmuştur.

Bu çalışmada, otoriteryanizm ile ilişkili olabileceği düşünülen psikolojik değişkenlerden biri boyuneğiciliktir (submissiveness). Adorno ve arkadaşları tarafından otoriteryanizmin bir ögesi olarak ele alınan boyuneğicilik, bir tutum türü olarak kabul edilmekte ve önyargı, anti-Semitimz gibi tutumlarla ilişkili olduğu öne sürülmektedir. Onlar, otoriteryan boyuneğmeyi "(...) güçlü bir lider arzulama, ve devlete/kuruma (state) bireysel olarak körü körüne itaat etme (subservience) gibi Nazi inancında ortaya çıkan tutumların doğasında var olan bir durum" (Adorno ve diğerleri, 1950.s.231) olarak tanımlanmaktadırlar. Çalışmalarında, " (...) olağanüstü bir güce, bir lidere, otorite olarak görülen diğer insanlara ve ailedeki otorite figürlerine yönelik eleştirel olmayan ve kabullenici bir tutum olarak tasarladıkları" (s.231) otoriteryan boyuneğmeyi, ailedeki yetişme tarzlarına bağlayan Adorno ve arkadaşlarına göre, "(...) otoriteye saygı ve boyuneğme çocuklara öğretilmiş çok önemli bir erdemdir ve doğaüstü bir gücün kararlarına sorgusuz ittaattar" (s.232) demektedirler.

Adorno ve arkadtaşları, gelenekselcilik olayında olduğu gibi, dışsal bir güce sorgusuz boyuneğmenin de içsel otoritenin (vicdan) gelişmesindeki başarısızlıktan kaynaklanabileceğini savunurlar. Onlara göre, çocukluk yıllarından itibaren otoriteye yüklenen çatışmalı duygusal anlam; yani, bir yandan otoriteye boyun eğmenin çocuğun temel güvenliğini sağlaması, diğer yandan bu durumun çocuğun kendini geliştirmesinin önünü engellemesine bağlı olarak ortaya çıkan öfke ve kızgınlık duygularının çocukta oluşturduğu korku, otoriteye körü körüne itaatle sonuçlanır. Bu sürecin bireylerde, sadece körü körüne itaate yol açmadığını, aynı zamanda kendilerinde varsaydıkları olumsuz özellikleri bireylerin dış gruplara yansıttığını da vurgulayan Adorno ve arkadaşları, dış gruplara yönelik otoriteryan saldırganlıkla otoriteryan boyuneğmenin iç içe geçmiş bir özellik olarak otoriteryan kişilikte yer edindiğini iddia etmişlerdir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında Nazilerin belirgin bir davranış kalıbı olarak ortaya çıkan otoriteye sorgusuz itaat olgusunu açıklama çabası gibi görülen ve yukarıda özetlenen Adorno ve arkadaşlarının görüşleri savaş sonrası yıllarda Miligram tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde deneysel ortamlarda sınanmıştır.

Miligram (1966) otoriteye itaatin yada uymanın bireylerde ne şekilde işlediğini onlamak amacıyla yaptığı araştırmasını, gazete ilanıyla deneye başvuran deneklerle gerçekleştirmiştir. Gazete ilanlarında bir araştırmayı gerçekleştirmek üzere elemana ihtiyaç olduğunu ve katılan kişilerin yemek ve yol masraflarının karşılanacağını belirten Mililgram deneklere araştıramının öğrenme kuramlarının sınanmasıyla ilgili olduğunu söylemiştir. Bu kuramlardan biri olan cezalandırma yoluyla öğrenmenin kalıcı olduğu şeklindeki görüşü test etmek amacıyla araştırmayı yaptığını ifade eden Miligram deney süresince meydana gelebilecek her şeyden Yale Üniversitesi'nin sorumlu olacağını, hiç bir şekilde olaylardan deneklerin sorumlu tutulmayacağını deneklere bildirdikten sonra deneyleri başlatmıştır.

Deneyin başlangıcında Miligram kura yoluyal deneklerden birinin öğrenci diğerinin ise öğretmen olacağını belirtir. Öğretmenin görevinin önceden hazırlanan standart kartlar üzerindeki eşleştirilmiş kelimeleri öğrenciye öğretmek olduğunu söyler. Öğrenci yanlış yaptığında, öğretmenin önünde bulunan elektrik şoku düğmesini kullanarak öğrenciyi cezalandırması ve yanlışlıklar arttıkça, şoku yükseltmesi gerektiğini ifade eder. Şok kutusunun üzerinde verilen şokun voltajını gösteren ve 15 volttan başlayıp periyodik biçimde artarak 450 volta çıkan işaretler bulunmaktadır. Ayrıca, şok kutusunun üzerinde 250 volta kadar olan kısımda "tehlikeli", 250 ile 300 volt arasındaki kısımda "çok tehlikeli" ve 300 voltun üzerindeki kısımda "öldürücü" açıklaması yer almaktadır.

Deneyde hileli kura çekilmekte ve deneycinin asistanı sürekli öğrenci rolünü üstlenmektedir. Bu durumda gerçek denekler ise sürekli öğretmen rolündedir. Öğretmen rolündeki gerçek denekler öğrenciye şok verildiğini zannettikleri halde, gerçekte böyle bir şey olmamakta; öğrenci rolündeki asistan önceden planladığı gibi sanki şok veriliyormuşcasına davranmakta; şok yükseldikçe acı çektiğini ifade etmekte, bağırmakta ve zaman zaman bayılma taklidi yapmaktadır.

Deney sonuçları oldukça ürkütücüdür. Öğrencinin deney odasında şok arttıkça inlemesi, bağırmasına aldırmaksızın deneklerin hemen hepsi, 180-200 volta kadar elektrik şoku vermeyi sürdürmüşlerdir. İkiyüz volt civarında, öğrencinin çok acı çektiğini ifade eden davranışları sonucunda, deneklerin yalnızca %34 deneyi sürdüremeyceklerini ifade ederek işlemi bırakmışlardır. Geriye kalan

%66'lık oran, 315 ve üstünde şok vermeyi sürdürmüşlerdir-ki bu volt düzeyi "öldürücü" açıklamasının olduğu kısımdır.

Deney laboratuarında öğretmen rolündeki deneklerin davranış kayıtları da tutulmuştur. Deneklerden biri olan, 37 yaşındaki Batta'nın davranış kayıtlarında, 450 volta kadar hiç rahatsızlık duymadan elektrik şoku düğmesini çevirdiği ve sonra sorumlu kişinin yanına giderek ne yapması gerektiğini ona sorduğu not edilmiştir. Deneyden sonra Batta'ya niçin öyle davrandığı sorulduğunda, görevini yerine getirdiğini, bunun için para aldığını ifade etmiştir.

Amerika Birleşik Devletlerinde gerçekleştirilen bu deneyde, sokaktaki insanın görev algısı ve otoriteye boyun eğmesinin düzeyi uzun süre tartışmalara neden olmuş ve bu sürecin arkasında yatan faktörler anlaşılmaya çalışılmıştır.

Elms ve Miligram (1966), otoriteryan kişilikle, deneysel ortamda boyuneğme ve cezalandırıcı davranma arasında ilişkileri araştırmış ve F ölçeğini kullanarak ölçtükleri otoriteryan kişilikle, boyuneğme ve cezalandırıcı davranma arasında anlamlı düzeyde ($p < 0.003$) ilişki saptamışlardır.

Ray (1976) Elms ve Miligram'ın bulgularının otoriteryanizme bağlanamayacağını iddia eder. O'na göre Elms ve Miligram'ın elde ettiği bulgular, F ölçeğinin sonuçlarına dayalı bulgulardır ve F ölçeği otoriteryan tutumları ölçmek üzere düzenlenmiştir. Bu tür tutum ölçekleri otoriteryanizmin davranışsal boyutlarını ve "(...) otoriteryan bir pozisyonda yıkıcı, saldırgan ve tahakküm edici (doominaring) bir yolla ortaya çıkan davranışın birey için faydasını kestirmekte" (Ray, 1976.s.310) yetersizdirler. O'na göre Elms ve Miligram'ın deneysel ortamda karşılaştıkları bu yıkıcı tutumlar bir boyuneğme değil, özünde "(...) babaya hürmet eden ve sıkı bir terbiyeyle (upbringing) büyütülen bireyin isyanıdır" (s.311).

Ray kendisinin geliştirdiği ve otoriteryan davranışı ölçtüğünü iddia ettiği Yönlendirmecilik (Directiveness) Ölçeği ile yaptığı araştırmada, daha yönlendirici olan bireylerin daha boyuneğici olmadığı gibi, boyuneğicilikle (O'nun otoriteryanizm olarak adlandırdığı) yönlendirmecilik arasında ters yönde ilişki olduğunu göstermiştir. Ray'a göre, otoriteryanizm (yönlendirmecilik) ile saldırganlık arasındaki ilişki ise doğru orantılıdır ve otoriteryan bireyler "(...) başkalarını yönlendirmeyi arzu eden ya da buna çalışan kişilerken, boyuneğici bireyler, başkaları tarafından yönlendirilmeye izin veren yada kabul eden" (Ray 1976.s.317) bireylerdir.

Adorno ve arkadaşları tarafından öne sürülen, boyun eğme ile baskın olmanın otoriteryan kişilikte birlikte ortaya çıktığına ve bireylerin bazen daha fazla baskın duruma gelebilmek için boyuneğme davranışı gösterdiğine ilişkin görüşleri Ray (1981) tarafından eleştirilmiştir. Ray geliştirdiği baskınlık (dominance) ölçeği ile yaptığı bir çalışmada, baskın olma ile boyuneğicilik arasında bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Ray'a göre, Otoriteryan Kişilik çalışmasının varsayımları yanlıştır ve boyuneğicilikle, baskın olma aynı anda otoriteryan yapıda var olan iki özellik değildir. Dolayısıyla bu özellikler farklı farklı ölçüm araçları aracılığı ile ölçülmelidirler.

Ray tarafından otoriteryanizmin baskın olma biçiminde yeniden formüle edilmesi, Heaven tarafından test edilmiştir. Heaven (1985), baskın olma (dominance), otoriteryanizm (Ray'ın kavramlaştırdığı biçimiyle Yönlendirmecilik - Directiveness) ve saldırganlık arasında ilişkileri araştırdığı çalışmasında, baskın olmayı ölçmek için Ray (1981) tarafından geliştirilen Baskınlık ve Jackson (1967) tarafından geliştirilen Baskınlık ölçeklerini otoriteryanizmi ölçmek için ise, Ray (1976) tarafından gleiştirilen Yönlendirmecilik (Directiveness) ölçeğini kullanmıştır. Bulgular, her üç ölçeğin ölçütüğü özelliklerle saldırganlık arasında olumlu ilişkilerin var olduğunu, ayrıca , Ray'ın baskınlık ölçeği ile, yine Ray'ın Yönlendirmecilik ölçekleri arasında .229 ($p<0.001$) düzeyinde anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Heaven son bulguyu, "(...) saldırganlık ve baskın olmanın aynı kişilik sendromunun içiçe geçmiş boyutları olduğu" (Heaveh, 1985.s.227) şeklinde yorumlamıştır.

Otoriteryanizmle boyuneğicilik arasındaki ilişkiler yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, henüz yeterince açıklığa kavuşturulmuş değildir. Bu kondua birbirinden farlı görüşler vardır ve bu görüşler arasındaki farklılık ise, çoğunlukla otoriteryanizme ve boyuneğiciliğe kuramsal düzeyde farklı yaklaşmaktan kaynaklanmaktadır. Bu çalışmanın üzerinde odaklaştığı araştırma boyutlarından biri, tüm bu farklı yaklaşımların ışığında, Kağıtçıbaşı tarafından kişisel ya da öz otoriteryanizm diye kavramlaştırılan ve kültürel normların etkisinden mümkün olduğunca uzak olduğu düşünülen öz-otoriteryanizmle boyuneğicilik arasındaki ilişkileri açığa çıkarmıktır.

Çalışmada, boyuneğicilik Adorno ve arkadaşları tarafından ifade edilen, doğaüstü bir güce yada güçlü birilerine, ya da aile içindeki otorite figürlerine

yönelik körü körüne, sorgusuz itaat kavramından farklı bir biçimde ele alınmıştır. Bu çalışmada boyuneğicilik, böyle bir sorgusuz itaatten ziyade, bireylerin somut bir durumda gösterecekleri kişisel davranışlardan hareketle saptanmaya çalışılmış ve bu amaçla Gilbert ve Trend (1991) tarafından geliştirilen ve Şahin ve Şahin (1992) tarafından Türkiye'de üniversite öğrencileri üzerinde uyarlaması yapılan Boyuneğicilik Ölçeği (Submissiveness Ate Scale) kullanılmıştır.

Bu araştırmada öz-otoriteryanizm ile ilişkileri araştırılan ikinci psikolojik değişken, bireyin dünyaya bakış açısını yansıtan "denetim odağı" (Locus of control)dır.

Rotter'in Sosyal Öğrenme Kuramı içinde bir beklenti değişkeni olarak ele alınan denetim odağı aşağıdaki biçimde tanımlanmıştır.

> "Denek pekiştiriciyi kendi davranışının sonucu olmayan fakat, onun hemen arkasından gelen bir şey olarak algılarsa, o zaman pekiştirici tipik bir şekilde talih, kader sonucu önemli kişilerin kontrolü altında veya çevresindeki güçelrin anlaşılmazlığı nedeniyle önceden tahmin edilemeyen bir şey olarak algılanır. Olayın kişi tarafından bu şekilde yorumlanması "dıştan denetim" (external control) inançtır. Eğer kişi, olayı kendi davranışına veya kendi özelliklerine dayanıyor şeklinde algılanıyorsa, bu "içten denetime" (internal control) inançtır" (Rotter, 1966.s.1).

Rotter denetim odağını davranış potansiyeli ile beklenti (expetancy) arasındaki ilişkiye dayandırmıştır. Rotter'e göre, günlük olaylar karşısında bazı kişiler, olayların nedenlerini kendi dışındaki bazı faktörlere (kader, şans, Tanrı, diğer insanlar vs....) yüklerler. Bu tür bir yüklemleme yapan birey dıştan kontrole inanç geliştirmiştir ya da dıştan denetimlidir. Buna karşılık birey, günlük olaylarla ilgili nedenleri kendisiyle ilişkilendirir ve kendi özelliklerinin bir sonucu olarak algılarsa, birey içten kontrole inanç geliştirmiştir ya da içsel denetimlidir.

Bireyleri davranışlarının nedenleri hakkında geliştirdikleri inançlara göre iki gruba ayıran ve denetim odağını "(...) davranışla sonuç orasındaki ilişkiyle ilgili genelleştirilmiş bir beklenti değişkeni olarak tanımlayan" (Aşkın, 1981.s.18) Rotter, bu iki zıt grup özelliklerini ölçmek üzere "İçtene Karşı Dıştan Kontrol Ölçeği"ni (İnternal-External Locus of Control Scale) geliştirmiştir.

Bu araştırmada deneklerin içten ya da dıştan denetimli olarak gruplandırılması için kullandığımız bu ölçek, "(...) deneklerin evren hakkındaki tercihlerini değil inançlarını ölçer" (Kağıtçıbaşı, 1972.s.22).

Bu ölçek aracılığı ile denetim odağı açısından içten ya da dıştan denetimli olarak iki gruba ayrılan deneklerin öz-otoriteryan ve boyunevğicilik açısındın birbirlerinden farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş; ayrıca, denetim odağının, otoriteryan aile yapısına ilişkin algıyı ve ana-babaya saygıyı etkileyip etkilemediği de araştırılmıştır.

Hatırlanacağı gibi önceki sayfalarda, öz-otoriteryanizmle ilişkileri incelenen ikinci değişken grubunun otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana babaya saygı gibi değişkenlerden meydana gelen ailesel değişkenler olduğuna değinilmişti. Yine önceki sayfalarda bu ailesel değişkenlerin yani, otoriteryan aile yapısına ilişkin algının ve ana babaya saygının sadece, öz-otoriteryanimzle ilişkilerinin ele alınmadığı; bu değişkenlerle boyuneğicilik arasındaki ilişkilerin de araştırıldığı, ayrıca bu değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerinin açığa çıkarılmaya çalışıldığı da ifade edilmiştir.

Yukarda genel hatlarıyla ifade edilen ailesel değişkenlerle psikolojik değişkenler arasındaki ilişkilerle ilgili ve yine ailesel değişkenlerin birbirleriyle ilişkileriyle ilgili beklentilerimizin ne olduğuna geçmeden önce, aile ilişkilerinin bireyin psikolojik yapısını nasıl etkilediğine ilişkin görüş öne süren çeşitli yazarların düşünceleri ve konuyla ilgili bazı araştırma bulguları aşağıda sunulmuştur.

Aşağıda sunulan bu görüş ve araştırma sonuçları gerek ailesel değişkenler ile psikolojik değişkenler arasındaki ilişkiler açısından, gerekse ailesel değişkenlerin kendi aralarındaki ilişkiler açısından bizde oluşan beklentilerin kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır.

Aile içi ilişkilerin bireyin psikolojik yapısını nasıl etkilediğine ilişkin ele alınacak olan bu görüş ve araştırmalara bağlı olarak oluşturulan kuramsal çerçeveden hareketle geliştirilen hipotezlere ileriki sayfalarda yer verilmiştir.

Aile çocuk ilişkileri konusunda çok eski yıllardan beri oldukça farklı görüşler ileri sürülmüştür. Öyleki bu ilişkilerle ilgili görüşler yalnızca belli bilim alanlarını ilgilendiren bir konu alanı olarak hiç bir zaman değerlendirilmemiş;

konuyla ilgili olarak bilim adamları kadar felsefeciler ve din adamları da pek çok şey söylemişlerdir.

Bu çalışmada aile çocuk ilişkileriyle ilgili sosyolojik ve psikolojik görüş ve araştırmalara yer verilmiştir. Böylelikle aile ilişkilerinin çocuğun psikolojik yapısını nasıl etkildeiğiyle ilgili bilimsel bulgulara dayalı görüşler öne çıkarılmış ve bu görüşler araştırmanın hipotezleri için temel alınmıştır.

Kişilik gelişiminde aile içi ilişkiler, psikolojideki başlangıç çalışmalardanda özellikle psikoanalitik yaklaşımlar çerçevesinde incelenmiştir. Ancak sonraki yıllarda aile-çocuk ilişkilerinin bireyin kişilik gelişimi üzerindeki etkileri farklı psikolojik yaklaşımlar çerçevesinde de incelenen bir konu alanı halini almıştır.

Günümüzde bu ilişkilerin birey üzerindeki etkileri diğer toplumsal kurumlarla beraber ele alınan bir konu alanı haline dönüşmüş ve bu anlamda sosyal psikologlar da aile çocuk ilişkilerine, diğer toplumsal kurumlarıda hesaba katarak daha fazla eğilir olmuşlardır.

Yukarıda ifade edilen çerçeve, yani, başlanıçta kişilik gelişiminde daha çok psikoanalitik görüşlerin etkisiyle aile-çocuk ilişkilerine yaklaşma sonraki yıllarda, aile ilişkileriyle birlikte diğer toplumsal kurumlarında ön plana çıkarılarak kişilik gelişimi üzerine eğilme, otoriteryan kişilik sendromu içinde geçerli olmuştur.

Önceden belirtildiği üzere otoriteryan kişilik ile ilgili ilk geniş ve kapsamlı çalışmayı yapan Adorno ve arkadaşları (1950), otoriteryan kişilik sendromunun çocuk yetiştirme biçimleriyle yakından ilgili olduğunu iddia etmişlerdir. Onlara göre, katı sert disiplinli aile ortamlarında yetişen çocuklar, otoriteye itaat etmediklerinde ceza tehditleriyle karşılaşmakta, temel güvenlerini sarsan bu tehditleriden kurtulmak için otoriteye itaat etmek zorunda kalmakta; bu süreç aynı zamanda çocuğun gelişim potansiyelini engellediği için çocukta kızgınlık ve öfke duyguları oluşmakta, özetle bu kısır döngü çocuğun kendini geliştirme eğiliminden vazgeçerek otoriteye sığınmasıyla sonuçlanmaktadır.

Otoriteye bu tarz bir sığınma ve boyuneğme, bireyin kendisinde olduğunu düşündüğü ve farkına varmak istemediği olumsuz özelliklerini dış gruplara yansıtmasına yol açmakta; birey dış gruplara önyargılı ve saldırgan davranmakta, tüm bu işleyiş otoriteryan kişilik sendromunun gelişmesine temel teşkil etmektedir.

Çocuk yetiştirme tarzının çocuğun kişilik gelişimini etkilediği bilinmektedir. Bir çok yazar (Geçtan, 1973,; Öztürk, 1969; Köknel, 1970; Kağıtçıbaşı, 1981;

Şemin, 1964; Uluğtekin, 1984; Cüceloğlu, 1994) sıkı disipline dayalı aile ortamının, çocuklarda girişgenliği engellediği, onları pasif ve bağımlı bireyler olarak davranmaya ittiği konusunda görüş birliği içerisindedirler.

Çocuklara yönelik reddedici ve baskıcı tutumların, çocuklarda bunaltıyı (anxiety) ve içte kapanmaya yol açtığı (Backer, 1964; Antony, 1970); katı ve reddedici tutumların toplumsallaşmayı güçleştirdiği ve saldırganlığa önayak olduğu (Coleman, 1976); katı, sert, reddedici ve kısıtlayıcı ortamlarda büyüyen çocukların, daha fazla suça yöneldiği ve psikolojik sorunlarla yüzleştiği (Ekşi, 1969; Geçtan, 1969; Özbek, 1971; Savşar, 1977) yine çocuk yetiştirme biçiminin çocuk gelişimini etkilemesiyle ilgili ifade edilenler arasındadır.

Türkiye'de genel olarak aile atmosferinin geleneksel tarzda işlediği, çocuk yetiştirilmesinde halen geleneksel tutumların devam ettirildiği; "İlk anlardan başlayarak, çocuklarda uysallık, boyuneğme, saygılı duruş, konuşma ve davranışların ödüllendirilmekte,... canlılık ve girişkenliklerinin yok edilmekte" (Tezcan,1993.s.162) olduğu ileri sürülmektedir.

Aile yapısının geleneksel tarzdan çıkıp giderek modernleştiğine ilişkin görüşlere (Timur, 1972; Kıray, 1974; Kağıtçıbaşı, 1972; Kandiyoti, 1974) rağmen, "(...) işlevsel açıdan çocuğun yetiştiği ortam tipik olarak geniş ailedir" (Kağıtçıbaşı, 1981.s.27).

Türkiye'de aile yapısına ve çocuk yetiştirme biçimlerine ilişkin yukarıda aktarılan görüşler, aile yapısının işlevsel açıdan tipik geniş aile özelliklerini sürdürdüğünü; çocuk yetiştirme biçiminin ise, çoğunlukla sıkı disiplene dayalı ve özerkliği engelleyici olduğunu göstermektedir.

Aile için ilişkilerde saygının öne çıkarılması ve çocuklarda ailedeki yetişkinlerin otoritelerine boyun eğmelerinin beklenmesi, çocukların ana babaya saygılı davranmasına ve ailedeki güçlü bireylere boyuneğmesine önemli oranda katkıda bulunmakta, "Otoriteye duyulan saygı, babadan güçlü diğer aile üyeylerine, daha sonra yaşanılan çevrede güçlü durumda bulunan kişilere ve nihayet merkezi devlete" (Kağıtçıbaşı, 1981.s.32) genellenebilmektedir. Dolayısı ile otorite ilişkilerinin temeli çocukluk yıllarında atılmakta, bu ilişkiler sonraki yıllarda kurumsal otoriteye karşı genellenerek sürdürülmektedir. Bu durum ve çocukların toplumsal davranışlar konusunda ilk öğrenmelerini yakın ilişkide bulunduğu bireylerle özdeşleşerek gerçekleştirdikleri gözönüne alındığında, ilk

özdeşleşme modellerinin otoriteryan özellikler göstermeleri çocuklarında otoriteryan özelliklere öykünmelerine ve sonuçta otoriteryan özellikler geliştirmelerine yol açabileceği görülür.

Ancak, otoriteryan aileler ile ilgili tüm bu ifade edilenler, bu tür aileden yetişen çocukların mutlaka olumsuz bir biçimde etkileneceği sonucuna bizi götürmemelidir. Çünkü, otoriteryan aile yapısının çocuk davranışları üzerindeki etkilerinin kültürel özelliklerle yakından ilgili olduğuna ve değişik kültürlerde çocuk yetiştirme biçimlerinin ve aile yapısının çocuk üzerinde farlı etkilere yol açtığına ilişkin araştırmalar da vardır.

Çocuk yetiştirmede aile tutumaları ve bunun çocuk üzerindeki etkileriyle ilgili çalışmalarınbir kısmı Baumrind (1971; 1968; 1967) tarafından yapılmıştır. O araştırmalarında ailedeki otoriteyi üç kategoride incelemekte ve her bir kategorinin çocuk üzerindeki sonuçlarını aşağıdaki biçimde ifade etmektedir.

1. Otoriteryan (Authoritarian) aile: Çocukların bir durum hakkındaki inançlarını düzenlemeye ve kontrol etmeye çalışırlar. Çocuklarının kendi istedikleri doğrultuda davranmasını bekler, aykırı davranışları cezalandırır ve itaata zorlarlar. Çocuklara otoriteye saygıyı ve geleneklere uygun davranmayı öğretirler. Çocuk-aile tartışmalarını teşvik etmez, engeller ve kendi görüşlerini çocuklara empoze etmeye çalışırlar. Bu tip ortamlarda yetişen çocuklar, şüpheci, çekingen özellikler gösterirler.

2. İzin verici (Permissive) aile: Çocuk dürtleri yönünde davranmasına izin verir, onları kabul eder ve cezalandırmazlar. Aile içi kuralları ve yeni durumlar karşısındaki görev ve sorumlulukları açıklar, hedefe ulaşmada güçten ziyade mantığı kullanırlar. Bu tip aile ortamında yetişen çocuklar, kendini kontrol etmede ve yeni şeyleri keşfetmede başarısızdırlar.

3. Amirane (Authoritative) aile: Çocukların yönlendirilmesinde otonomi ve disiplini birlikte kullanırlar. Yeni bir durum karşısında çocukları yönlendirir ve kontrol ederler. Çocukların yeni şeyler denemesini teşvik eder, gerektiğinde baskı yaparlar. Bu tip aile ortamlarında yetişen çocuklar, yeni şeyleri keşfetmede, kendini kontrol etme ve yeni durumlara uyum sağlamada daha başarılıdırlar (Buamrind, 1971).

Buamrind (1968), otoriteryan aile ortamlarında yetişen erkek çocukların sorumluluk almaktan kaçındığını,kızların ise bağımsız davranışlardan çekindiğini,

ancak, yeteneklerin geliştirilmesinin bu aile ortamından etkilenmediğini ifade etmektedir.

Aile ortamların değişik kültürlerde değişik etkilere yol açtığını ifade eden Buamrind (1972), siyah ve beyaz aileden gelen çocukları izlediği araştırmasında, siyah ailelerin, daha fazla güce dayalı disiplin uyguladığını,buna rağmen siyah aileden gelen çocukların okulda daha şevkli ve atılgan davrandığını; ayrıca, otoriteryan siyah ailelerin çocuklarla duygusal ilişkilerinde daha az sınırlayıcı olduğunu göstermiştir.

Dornbuch ve arkadaşları (1987), Buamrind (1972)in yaptığı çalışmaya benzer bir çalışmayı değişik ırklar üzerinde yürütmüşlerdir. Onlar çalışmalarında, Asyalı yüksekokul öğrencilerinin ailelerini daha otoriteryan olarak algıladıklarını; siyah ailelerde daha katı disiplin uygulanmasına rağmen, bu durumun okul başarısını olumsuz yönde etkilemediğini; İspanyol ailesinin otoriteryan özelliklerine rağmen bu ailede yetişen erkeklerin ailelerini otoriteryan olarak algılamadıklarını, yalnızca İspanyol kızların ailelerinin otoriteryan olduklarına ilişkin görüş bildirdiğini; ve sona olarak sadece beyaz gruptaki bireylerin, otoriteryan ailede yetişmiş olmaları durumunda, bu aile yapısından olumsuz şekilde etkilendikleri ve okul başarılarının düştüğünü ortaya koymuşlardır.

Levis (1981)'e göre ise, ailelerde katı kontrol etkili bir sosyalizasyona yol açmakta; böylece gençler, karşılaştıkları yeni durumlara uyma ve kendi kendilerine yeterli olma boyutları açısından diğer ailelerden gelenlere oranla daha başarılı olmaktadır. Kontrollü aile yapısından gelen okul çağı kızları, başarıya daha fazla yönelmekte, erkekler ise başarıya yönelmenin yanısıra daha arkadaş canlısı olmaktadırlar.

Smither (1993), otoriteryan aile yapısının her zaman kötü sonuçlara yol açmadığını, hatta bazen sürpriz biçimde otoriteryan aile yapısının çocukları olumlu yönde etkilediğini vurgulamaktadır.

Aile yapısının çocuk üzerindeki etkileriyle ilgili yukarda özetlenen araştırma bulguları ve görüşler, Adorno ve arkadaşlarının aile içinde sert, katı disiplinin ve çocukları cezalandırmanın otoriteryan kişiliksendromunun gelişmesine yol açtığı şeklindeki görüşlerinden farklıdır.

Bu araştırmalar, otoriteryan aile yapısının her zaman çocuklar üzerinde olumsuz etkilere yol açmadığını; etkilerinin kültürden kültüre değiştiğini

göstermektedir. Nitekim Otoriteryanizmle Türkiye'de ilk ilglenen araştırmacı olan Kağıtçıbaşı (1973) yaptığı kültürlerarası bir çalışmada, Türk ve Amerikalı öğrencilerin otoriteryan aile algılarının birbirinden farklı olmamasına rağmen, Türk örneklemenin daha fazla önyargılı olduğun göstermiştir. Hatırlanacağı gibi, Adorno ve arkadaşları önyargılı tutumların otoriteryan kişiliğin önemli bir boyutu olduğunu iddia etmekte ve önyargıların otoriteryan aileden gelen bireylerde daha fazla ortaya çıktığını savunmaktadırlar. Bu yaklaşıma göre, otoriteryan aile algıları birbirinden farklı olmayan Türk ve Amerikalı öğrencilerin önyargılı tutumlarının da farklılaşmaması gerekir. Oysa Kağıtçıbaşı'nın bulguları böyle bir farkın olduğun ortaya koymuştur. Türk örnekleminde ortaya çıkan daha önyargılı tutumları, Kağıtçıbaşı otoriteryan aile yapısına değil, sosyal normlara bağlamaktadır.

Otoriteryan aile yapısı ile öz otoriteryanizm arasındaki ilişkinin Amerikalı örneklemde istatistiki olarak önemli oranda ($r= 25$, $p < 0.0$) yüksek olduğu, Türk örnekleminde ise böyle birbulgulay arstalnmadığı (bu Türk örnekleminde $r=.06$, $p>0.05$ dir) ifade eden Kağıtçıbaşı, bu durumun Amerikalı örneklemin, otoriteryan aile ilişkilerini sevgi eksikliğini bağlamasının, Türk örnekleminde ise, otoriteryan ilişkilerin normal karşılanarak, bu durumu sevgi eksikliği gibi yorumlamamasının sonucu olduğunu iddia etmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'de önemli bir sosyal değer olarak görülen ana babaya saygının, otoriteryan aile yapısıyla, boyuneğicilikle ve öz otoriteryanizmle ilişkileri de açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır. Ana babaya saygı, bir sosyal norm olarak ortaya çıkıyorsa, bu normun kişilik özelliklerinden etkilenmemesi dolayısı ile, boyuneğicilik ve öz otoriteryanizmle ilişkisinin olmaması düşünülebilir. Ayrıca Türkiye'de otoriteryan aile yapısının sevgi eksikliği şeklinde yorumlanmadığına ilişkin Kağıtçıbaşı'nın görüşleri gözönüne alındığında bu aile yapısının ana-babaya saygı boyutu üzerinde bir etkiye yol açmayacağıda beklenebilir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE PROBLEM DURUMU:

Otoriteryanizmle ilgili buraya kadar ifade edilenler gözönüne alındığında, otoriteryanizmle ilgili 1940'lı yıllardan günümüze kadar geçen sürede oldukça fazla inceleme yapıldığı ve konuya ilişkin farklı görüşlerin öne sürüldüğü görülür.

Bu araştırma ilk olarak, üzerinde bu denli çalışılan ve farklı görüşler öne sürülen bir konu alanı olarak otoriteryanizm ile bazı psikolojik ve ailesel değişkenler arasındaki ilişkileri açığa çıkarmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmada, otoriteryanizm olgusu, Kağıtçıbaşı'nın kavramlaştırması esas alınarak öz-otoriteryanizm boyutuyla ele alınmış ve araştırmada incelenen psikolojik değişkenlerden biri olarak düşünülmüştür. Bu araştırmada öz-otoriteryanizmle ilişkeleri incelenen diğer psikolojik değişkenler boyuneğicilik ve denetim odağıdır.

Çalışmamızda incelenen ailesel değişkenler ise, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana-babaya saygıdır.

Aile-çocuk ilişkilerinin ve aile yapısının otoriteryanizmin gelişmesindeki rolüyle ilgili araştırmaların birbirinden farklı bulgular ortaya koyduğu, bu çalışmada yer verilen araştırma bulgularından ve görüşlerden anlaşılmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar, aile yapısının çocuk gelişimini farklı kültürlerde farklı biçimlerde etkilediğini göstermektedir.

Bu çalışmada ailedeki otorite algısının ya da otoriteryan aile yapısına ilişkin algının, öz-otoriteryanizmle ilişkilerinin yanısıra, bu algının boyuneğicilikle ve ana-babaya saygıyla ilişkilerinin de açığa çıkarılması amaçlanmaktadır.

Psikolojik değişkenlerden biri olarak ele alınan denetim odağının, öz-otoriteryanizmi, boyuneğiciliği, otoriteryan aile yapısına ilişkin algıyı ve ana-babaya saygıyı etkileyip etkilemediğinin anlaşılması ve son olarak eğitim düzeyi ve cinsiyetin, iki psikolojik değişken, yani öz-otoriteryanizm boyun eğicilik üçzerinde bir rolünün bulunup bulunmadığının anlaşılması da bu araştırmanın amaçları arasındadır.

PROBLEM:

Bu araştırmada, önce öz-otoriteryanizm, boyuneğicilik otoriteryan aile yapısına ilişkin algı, ana-babaya saygı arasında karşılıklı ilişkilerin olup olmadığı; daha sonra denetim odağının, öz-otoriteryanizmi, boyuneğiciliği, otoriteryan aile yapısına ilişkin algıyı etkileyip etkilemediği ve son olarak ta eğitim düzeyi ve cinsiyetin, öz-otoriteryanizm ve boyuneğicilik üzerinde bir rol oynayıp oynamadığı incelenmektedir.

Bu ilişkileri ve etkileri ortaya çıkarabilmek ve çözümleyebilmek için yukarıda ifade edilen genel probleme bağlı alt problemler oluşturulmuş, her bir alt probleme ilişkin hipotezler geliştirilerek, hipotezler test edilmiştir.

ALT PROBLEMLER

1. Öz-otoriteryanizm ile boyuneğiclik arasında bir ilişki var mıdır?
2. Öz-otoriteryanizm ile otoriteryan aile yapısına ilişkin algı arasında bir ilişki var mıdır?
3. Öz-otoriteryanizm ile ana babaya saygı arasında bir ilişki var mıdır?
4. Otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ile boyuneğicilik arasında bir ilişki var mıdır?
5. Otoriteryan aile yapısına ilişkin algıyla ana babaya saygı arasında bir ilişki var mıdır?
6. Ana babaya saygı ile boyuneğicilik arasında bir ilişki var mıdır?
7. Denetim odağı (İçten ya da dıştan denetimli olma) otoriteryanizmi etkilemekte midir?
8. Denetim odağı (içten ya da dıştan denetimli olma) boyuneğiciliği etkilemekte midir?
9. Denetim odağı (içten ya da dıştan denetimli olma) otoriteryan aile yapısına ilişkin algıyı etkilemekte midir?
10. Denetim odağı ana babaya saygıyı etkilemekte midir?
11. Eğitim düzeyi (üniversitenin birinci ya da sonuncu sınıfında olmak) otoriteryanizmi etkilemekte midir?
12. Eğitim düzeyi (üniversitenin birinci ya da sonuncu sınıfında olmak) boyuneğiciliği etkilemekte midir?
13. Cinsiyet (kadın yada erkek olmak) otoriteryanizmi etkilemekte midir?
14. Cinsiyet (kadın ya da erkek olmak) boyuneğiciliği etkilemekte midir?

HİPOTEZLER:

1. Öz-otoriteryanizm ile boyuneğicilik arasında olumlu bir ilişki olacaktır.
2. Öz-otoriteryanizm ile, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı arasında bir ilişki ortaya çıkmayacaktır.
3. Öz-otoriteryanizm ile ana babaya saygı arasında bir ilişki ortaya

çıkmayacaktır.

4. Otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ile boyuneğicilik arasında olmlu bir ilişki olacaktır.
5. Otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ile ana babaya saygı arasında bir ilişki ortaya çıkmayacaktır.
6. Ana babaya saygı ile boyuneğicilik arasında bir ilişki ortaya çıkmayacaktır.
7. Denetim odağı otoriteryanizmi etkileyecek, dıştan denetimliler içten denetimlilere oranla daha fazla otoriteryan özellikler göstereceklerdir.
8. Denetim odağı boyuneğiciliği etkileyecek, dıştan denetimliler içten denetimlilere oranla daha fazla boyuneğici özellikler göstereceklerdir.
9. Denetim odağı, otoriteryan aile yapısına ilişkin algıyı etkilemeyecek, dıştan ve içten denetimlilerin otoriteryan aile yapısına ilişkin algıları arasında bir fark ortaya çıkmayacaktır.
10. Denetim odağı, ana babaya saygıyı etkilemeyecek, dıştan ve içten denetimlilerin ana babaya saygıları arasında bir fark ortaya çıkmayacaktır.
11. Eğitim düzeyi öz-otoriteryanizmi etkileyecek düşük eğitimliler, yüksek eğitimlilere oranla daha otoriteryan özellikler göstereceklerdir.
12. Eğitim düzeyi boyuneğiciliği etkeliyecek, düşük eğitimliler yüksek eğitimlilere oranla daha boyuneğici özellikler göstereceklerdir.
13. Cinsiyet öz-otoriteryanizmi etkileyecek, erkekler kadınlara oranla daha otoriteryan özellikler göstereceklerdir.
14. Cinsiyet, boyuneğiciliği etkilemeyecek, boyuneğici davranışlar açısından kadınlarla erkekler arasında bir fark ortaya çıkmayacaktır.

SAYILTILAR:

1. Öz-otoriteryanizmin bu araştırmada ele alınan değişkenler dışında, diğer bazı değişkenlerle de ilişkisi vardır, ancak bu araştırmada bu değişkenler hesaba katılmamış, otoriteryanizm olgusunun bazı boyutlarının eldeki değişkenlerle yeteri kadar açıklanabileceği varsayılmıştır.

2. Bu araştırma kullanılan ölçüm araçlarını, ölçülmek istenilen özellikleri doğru olarak ölçtüğü varsayılmıştır.

3. Deneklerin test bataryasındaki itemlere içtenlikle cevap verdikleri varsayılmıştır.

SINIRLILIKLAR:

1. Bu araştırma üniversitenin birinci ve son sınıfında okuyan öğrenciler üzerinde gerçekleştiğinden, bulgular yalnızca benzer gruplar için genellenebilir.

2. Araştırmada ele alınan her bir psikolojik değişkenin içeriği o psikolojik özelliği ölçmek için kullanılan ölçeğin ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.

3. Araştırmada psikolojik değişkenler, öz-otoriteryanizm, boyun eğicilik ve denetim odağı; ailesel değişkenler ise, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana-babaya saygı ile sınırlıdır.

KAVRAMLAR:

Bu araştırmada, metin içinde sıklıkla geçen temel bazı kavramlar aşağıda ifade edilen anlamlar çerçevesinde kullanılmıştır.

Otoriteryan (Authoritarian): Psikolojik kavramların bir çoğu için Türkçe karşılık kullanmanın ne denli güç olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada Türkçe karşılık kullanmada güçlük çektiğimiz ve Türkçe karşılık kullanamadığımız önemli psikolojik bir kavram olarak otoriteryan kavramını, literatürde sıklıkla "(...) kişisel karar verme ve davranış özgürlüğü yerine otoriteye körü körüne itaat eden ya da buna inanan birey" (Kağıtçıbaşı, 1972.s.9) anlamında kullanılmaktadır. Otoriteryan kavramının okuyucuya yabancı olacağı tesbitinden hareketle, bu kavramın yerine otoriter kavramının kullanılması düşünülmüş, ancak otoriter kavramının daha çok "autoritative" kavramının karşılığı olarak kullanıldığı ve "authoritative" kavramının ise Cambiridge sözlüğünde, "(...) belli bir konuda ya da durumda kontrol edici olma" (Cambiridge, 1995.s.80) anlamında ele alındığı görüldüğü için kavramın olduğu biçimiyle kalması ve yukarıda açıklanan tanım çerçevesinde kullanılması daha uygun görülmüştür.

Otoriteryan kavramı ile ilgili belirtmemiz gereken ikinci bir önemli husus daha vardır. Otoriteryan kişilikle ilgili önceki sayfalarda değinilen araştırmalar, otoriteryanizmin farklı kaynaklardan beslendiğini ve kültürel yapının etkilerine bağlı olarak, otoriteryanizmle ilgili bazı öğelerin kültürden kültüre değiştiğini göstermiştir. Bu çalışmada otoriteryan kavramı yukarda ifade edilen anlamının

yanısıra kültürel etkilenmelerden mümkün olduğunca uzak olduğu düşünülen ve kültürlerarası geçerliliği olacağı varsayılan bir anlamda da ele alınmış ve Kağıtçıbaşı tarafından öz-otoriteryanizm olarak adlandırılan otoriteryan özelliklerle sınırlandırılmıştır.

Kağıtçıbaşı'na göre, öz-otoriteryanizm "(...) yurda ve ana babaya bağlılık ve saygı ve dış gruplara karşı tutum (ırk ayrımı ve milliyetçilik gibi) sosyal norm etkileri altında kalan konu alanlarını dışarda bırakmaktadır. Öz otoriteryanizm daha çok sendromun yapısal ve biçimsel özelikleriyle ilgilenir ve katı, dogmatik ya da hoşgörmez bir davranış eğilimi olarak düşünülebilir" (Kağıtçıbaşı, 1972.s.13).

Çalışmamızda, otoriteryanizm kavramı yukarda açıklanan öz otoriteryanizm kavramıyla aynı anlamda ele alınmış, başka bir anlama ilişkin metin içinde açıklama yapılmadıkça, otoriteryanizm ile öz otoriteryanizm kavramı cümlenin gelişine uygun olarak birbirinin yerine kulanılmıştır.

Boyuneğicilik (Submissiveness): Boyuneğicilik, Adorno ve arkadaşları tarafından "(...) doğaüstü bir güce, bire lidere, otoriter olarak görülen diğer insanlara ve ailedeki otorite figürlerine yönelik eleştirel olmayan kabullenici bir tutum" (Adorno ve arkadaşları, 1950.s.231) olarak tanımlanmıştır. Ancak bu çalışmada boyuneğicilik kavramı böyle bir tutumsal özellikten farklı olarak ele alınmış, bireylerin bir sosyal durum karşısında göstereceği davranışlardan hareketle saptanmaya çalışılmıştır. Daha açık bir ifade ile boyuneğicilik bu çalışmada "(...) boyuneğici sosyal davranışlar üzerine odaklaşmış" (Şahin ve Şahin, 1992, s.1) bir kavram olarak kabul edilmiştir.

Denetim Odağı (Locus of Control): Bireylerin kontrol inancının iki boyutlu olduğunu savunan Rotter (1966)'a göre, kişisel davranışların sorumluluğunu kendi kişisel özelliklerine yüklüyorsa içten denetime inanaç (internal control), davranış sorumluluklarını kendi özellikleri dışındaki faktörlere yüklüyorlarsa dıştan denetime inanç (external control) geliştirmişlerdir.

Çalışmamızda denetim odağı kavramı Rotter'in kavramlaştırmasına tamamen uygun bir tarzda ele alınmış ve davranış sorumluluklarını yükledikleri özelliklere göre denekler içten denetimli ya da dıştan denetimli olarak sınıflandırılmışlardır.

Otoriteryan Aile Yapısı: Türkiye'de aile yapısının işlevsel açıdan geniş aile özelliği gösterdiğine ve çocukların sıkı disipline dayalı olarak yetiştirildiğine

ilişkin araştırmalara ve görüşeri önceki sayfalarda yer verilmişti. Bu çalışmada, çocuk yetiştirmede sıkı disipline başvurma otoriteryan aile yapısını oluşturan temel özellik olarak ele alınmış ve çocukların aile disipliniyle ilgili algılarından hareketle otoriteryan aile yapısı saptanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda otoriteryan aile yapısı, geldikleri aile yapısının çocukların zihninde nasıl yer ettiğiyle ilgili bir kavramdır. Bir anlamda bu kavram aile yapısının ve ailede çocuk yetiştirme biçiminin çocuğun zihnindeki izdüşümüdür.

Ana-Babaya Saygı: Türkiye'de bireyler kendilerini öncelikle önemli gördüğü kurumlara karşı sorumlu hissettikleri ve bu sorumluluğu kendilerine karşı sorumlu olmaktan daha fazla önemsedikleri Kağıtçıbaşı (1975) tarafından ifade edilmektedir. Bireylerin kendilerini sorumlu hissettikleri kurumlardan biri de ailedir. Türkiye'de bireyler ailedeki yetişkinlere karşı saygı göstermeyi güçlü bir toplumsal norm olarak görmekte ve ona göre davranmaktadırlar. Bu çalışmada ana babaya saygı "(...) toplumda aileye verilen değerin bir simgesi (sembolü) olarak" (Kağıtçıbaşı, 1975.s.106) incelenmiştir.

Eğitim Düzeyi: Otoriteryanizm üzerinde yapılan çalışmalar otoriteryanizmi çok yönlü irdelemişlerdir. Konuyla İlgili Araştırmalar Bölümünde de, (Bkz, Konuyla İlgili Araştırmalar, s.) aktarıldığı gibi, otoriteryanizm ile eğitim düzeyi arasında ilişkileri inceleyen çalışmalar, eğitim düzeyini farklı gruplandırmaktadırlar.

Bu çalışmada, eğitim düzeyi iki gruba ayrılmıştır.

1. Düşük eğitimliler: Bu kavram, üniversiteye yeni başlamış olan üniversite ibirinci sınıf öğrencilerini kapsayan grup için kullanılmıştır.

Türkiye'de ilk öğretimin 5 yıl orta öğretimin ise 6 yıl olduğu düşünülürse 11 yıl eğitim almış 12 yıl eğitim alanlar bu çalışmada düşük eğitimliler olarak tanımlanmıştır.

2. Yüksek eğitimliler: Bu kavram üniversitenin son sınıfında okuyan öğrenciler için kullanılmıştır. Bir başka ifadeyle 14 yıl eğitim almış, 15.yıl eğitim alanlar bu çalışmada yüksek eğitimliler olarak tanımlanmıştır.

BÖLÜM II

KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi, bu araştırmada otoriteryanizm ile boyuneğicilik, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana babaya saygı arasında ilişkiler ele alınmış, ayrıca denetim odağının otoriteryanizmi, boyun eğiciliği, otoriteryan aile yapısına ilişkin algıyı ve ana babaya saygıyı etkileyip etkilemediği incelenmiş ve son olarak, cinsiyet ve eğitim düzeyinin otoriteryanizm ve boyuneğicilik üzerindeki rolü açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde, araştırmada ele alınan konu ve değişkenlerle ilgili yapılan çalışmalar yurtdışı ve yurtiçinde olmak üzere iki başlık halinde aşağıda sunulmuştur.

1. YURTDIŞINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Bu başlık altında otoriteryanizmle ilgili olarak yurtdışında yapılan çalışmaların ele aldığımız değişkenlerle ilgili olanları aktarılmış, ayrıca, boyuneğicilik ve denetim odağı konularında yapılan bazı çalışmalara değinilmiştir. Böylece, bu başlık altında üç alt başlık oluşturulmuş önce otoriteryanizmle ilgili ele aldığımız değişkenlere benzer değişkenlerle ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiş ve sırasıyla boyuneğicilik ve denetim odağı konusunda yapılan bazı araştırmalar aşağıda sunulmuştur.

A- Otoriteryanizm İle İlgili Yapılan Çalışmalar:

Literatüre bakıldığında otoriteryanizmle ilgili oldukça fazla çalışmanın yapıldığı ve otoriteryanizmin bir çok değişkenle ilişkilerinin araştırıldığı anlaşılmaktadır. Bir fikir vermesi açısından sadece 1984 yılında New York'ta Uluslararası Doğmatizm ve Otoriteryanizm Konferansına yüzün üzerinde bildiri ve makalenin sunulduğunun belirtilmesi faydalı olacaktır. Yine otoriteryanizmin ne denli çok boyutlu incelendiğine ilişkin bilgi vermesi açısından örneğin, Betton (1985) otoriteryanizm ile mesleğe yönelik tutumlar; Hagemen (1985) otoriteryanizm ile suça yönelme; Haeven (1985b) otoriteryanizm ile kendini kabul; Wilderom (1985) otoriteryanizm ile yaş; Wilson (1985) Hiristiyan düşüncesinde otoriteryanizm ve doğmatizm; Browning (1985) otoriteryan tutumlar ile cinsiyet

rolleri; Lesser (1985) otoriteryanizm ile sosyalleşme; Delfini (1985) otoriteryanizm ile ilgili davranış; Stefani (1985) otoriteryanizm ile psikolojik hastalıklara yönelik tutumlar; Ryckman ve diğerleri (1986) otoriteryanizm ile suça yönelme ve yasalara karşı tutum; Dovning ve Monaco (1982) otoriteryanizm ile grup içi ve grup dışına yönelik atıflar; Tarr ve Lorr (1991) sağ ve sol otoriteryanizmin karşılaştırılması; Goertzel (1986) otoriteryanizm ve politik tutumlar; Ray ve Kiefl (1984) otoriteryanizm ile başarı güdüsü arasındaki ilişkiler gibi çalışmalara değinmek yerinde olacaktır.

Bu denli çok yönlü incelenen bir konu alanı olarak otoriteryanizmle ilgili yurtdışında yapılan çalışmaların hepsini burada ele almak mümkün değildir. Bu nedenle otoriteryanizmle ilgili yapılan çalışmaların bizim ele aldığımız değişkenlerle ilgili olanları aşağıda genel hatlarıyla verilmiştir.

Otoriteryanizm ile ilgili yapılan ilk sayısal verilere dayalı çalışmanın Adorno ve arkdaşalarının (1950) Otoriteryan Kişilik adlı eserleri olduğuna önceden değinilmişti. Temel amacı II. Dünya Savaşı yıllarında Nazi'lerin dış gruplara yönelik önyargılı tutumalrının ve yıkıcı davranışlarının nedenlerini anlamak olan bu çalışmada, önyargı, saldırganlık, boyuneğme, etnosantrizm gibi tutumların, duygusal ve entellektüel konulardan yalıtılmışlık (anti-aception), batıl inançlılık, cinsel konulara abartılı ilgi gibi başka bazı kişisel özellikleriyle de birleşerek, bir kişilik sendromu meydana getirdiği varsayılmaktadır. Bu sendromu evrensel bir kişilik yapısı olarak gören Adorno ve arkadaşlarına göre, sendromun gelişmesi çocukluk yaşantıları ve aile-çocuk ilişkileriyle yakından ilgilidir.

Bu sendromun gelişmesinde endüstri toplumunun kendine özgü ilişkilerin de payı olduğu Horkheimer tarafından Otoriteryan Kişilik kitabına yazılan önsözde "Daha önceki toplumsal biçimlere bakıldığında endüstri toplumunda akıldışı ya da akla karşı inançların daha fazla ortaya" (Horkheimer, 1950, önsöz) çıktığı ve bu akıldışı inançların otoriteryan kişilik yapısının oluşmasında önemli bir rolü bulunduğu şeklinde vurgulanmıştır.

Otoriteryan Kişilik kitabında ileri sürülen temel tez, "(...) Bireyin politik, ekonomik ve sosyal konulara ilişkin kanıları, bir 'zihniyet' ya da 'ruh' tarafından bağlanmış gibi kaynaşmış bir örüntü meydana getirir, bu örüntü bireyin kişiliğinin derininde yatan yönelişlerin bir görünümüdür" (Adorno ve arkadaşları, 1950.s.1) şeklinde ifade edilmektedir. Onlara göre, bireylerin bir konuya ilişkin inanç, tutum

ve kanıları, kökleri kişiliğin derinliklerinde yatan bir zihniyet olarak ortaya çıkmakta ve bu zihniyet kişilik özellikleri tarafından belirlenmektedir. Otoriteryan kişilik sendromu da, birbirleriyle kaynaşmış bir çok öğeden oluşan sağlıksız bir örüntü olarak şekillenmektedir.

Adorno ve arkadaşları tarafından farklı kişisel öğelerin birbiriyle ilişkili ve bütünleşmiş bir toplamı olarak değelendirilen otoriteryan kişilikle ilgili çalışmaları, öncelikle bu öğeleri saptamayı ve her bir öğeyi ölçecek araç geliştirmeyi amaçlamıştır. Genel olarak otoriteryan kişilik sendromunu ölçmek üzere ise, Adorno ve arkadaşları, her bir ögeyi ölçen ölçeklerin en ayırdedici maddelerinin toplandığı F ölçeğini (Faşizm Ölçeği) geliştirmişlerdir.

Değişik yaş, cinsiyet, meslek, sosyo-ekonomik düzeyden gelen ve farklı psikolojik özelliklere sahip binlerce kişiye uygulanan F ölçeği sonuçlarının bizim çalışmamızla ilgili kısımları aşağıda özetlenmiştir.

Etnosantrizmi otoriteryanizmin en temel ögesi olarak gören Adorno ve arkdaşları, eğitim düzeyi ile etnosantrik özellikleri karşılaştırmışlardır. Çalışmalarında eğitim düzeyini, 12 yıldan az, 12 yıl, 13 yıl ve 14 yıl eğtim alanlar olarak dört grup halinde inceleyen araştırmacılar, eğitim düzeyi yükseldikçe etnosantrizmin azaldığını ortaya koymuşlardır. Grup ortamaları açısından 12 yıldan az eğtim alanlar 4.90; 12 ve 13 yıl eğitim görenler 4.63; 14 yıl eğitim görenler ise 4.55 puan almışlardır (Adorno ve arkadaşları 1950, s.286). Bu puanlar arası farkı onlar sınırda olarak değerlendirmişlerdir. Adorno ve arkadaşları aynı düzeyde eğitim görmüş olmalarına rağmen farklı üniversitelerde okuyan kişilerin etnosantrik özellikler açısından farklılaştığını; keza çalışan sınıfın etrosantrik özelliklerinin de yerleşim yerlerine göre farklılaştığını ortaya koymuşlardır.

Adorno ve arkadaşları değişik sosyal sınıf erkeklerinin otoriteryan özelliklerini karşılaştırmış ve çalışan sınıfta otoriteryanizmin en yüksek, orta sınıf erkeklerinde ise en düşük olduğunu saptamışlardır. Üst sınıf erkekleri ile orta sınıf erkeklerinin puan ortamalarının üst sınıf erkekleri lehine olmasına rağmen bu fark istatistik öneme sahip olmadığı ortaya konulmuştur.

Cinsiyet açısından çalışan sınıf kadınlarının aynı sınıf erkekleriyle otoriteryan özellikler bakımından bir fark göstermidiği; orta sınıf kadınlarıyla hangi sınıftan gelirse gelsin üniversitede okuyan kadınların otoriteryan özellik açısından

birbirlerinden farklılaşmadığı; çalışan sınıftan gelen kadınların gerek orta sınıf kadınlarından gerekse üniversite okuyan kadınlardan daha fazla otoriteryan özellikler göstediği Adorno ve arkadaşlarının araştırma bulguları arasındadır.

Lambey (1973), Güney Afrikalı öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada, otoriteryanizm ile etnosantrizm ve sosyal mesafe arasındaki ilişkileri açığa çıkarmayı amaçlamıştır. Çalışmanın bulguları otoriteryanizm ile etnosantrizm arasında olumlu yönde ilişki olduğunu; otoriteryan özellikler yükseldikçe etnosantrik özelliklerin de yükseldiğini; otoriteryan bireylerin diğerlerine oranla kişilerarası ilişkilerinde daha mesafeli davrandığını ortaya koymuştur.

Ray (1976,b) otoriteryanizmin değişik kültürlerde farklı biçimlerde ortaya çıkacağına ilişkin varsayımdan hareketle yaptığı kültürlerarası bir çalışmada, genel olarak Avustralyan deneklerin, Güney Afrikalı ve Amerikalılara göre daha az tutucu ve otoriteryan özellikler gösterdiğini, ancak, Avusturalya'nın Quesland bölgesinde yaşayanların, Kuzey Amerikalılara göre daha otoriteryan olduğu açığa çıkmıştır.

Ray ve Heaven (1984), Kentli Afrikalılar üzerinde yaptıkları bir çalışmada. otoriteryanizm ile uyma, siyahlara karşı tutum, etnosantrizm, başarıya yönelme ve kendini kabul ilişkileri üzerinde durmuşlardır. Otoriteryanizmi ölçmek üzere dengelenmiş F ölçeğini kullanan araştırmacılar, oriteryanizm ile başarıya yönelme arasında .24; uyma arasında .35; siyahlara yönelik tutum arasında .38 ve eğitim düzeyi arasında .-36 (Ray ve Haeven, 1984,s.166) ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu ilişkilerin tümü istatistiksel bakımdan önemlidir. Bulgular, otoriteryan özellik yükseldikçe, başarıya yönelmenin, uymanın, siyahlara karşı önyargıların da yükseldiğini, eğitim düzeyi yükseldikçe otoriteryanizmin azaldığını göstermiştir. Ayrıca araştırma bulguları, tutucu olma ile kendini kabul arasında bir ilişkinin bulunmadığını, yine tutuculuk ile otoriteryanizm ve uyma arasında da ilişki olmadığını ortaya koymuştur.

Srirastava (1980)'nın Hindistan örneklemi üzerinde yaptığı bir çalışmada, kırsal alanda yaşayanlarla kentlerde yaşayanların otoriteryan özellikleri karşılaştırılmıştır. Bu araştırmada otoriteryanizmin ölçümü için F ölçeği kullanılmış, araştırma sonucunda, kırsal alanda yaşayanların kentlilere göre daha otoriteryan olduğu, ayrıca kırsal alandaki kadınların aynı bölgedeki erkeklere göre daha fazla otoriteryan eğilimler gösterdiği, kentli grupta cinsiyetin otoriteryanizmi etkilemediği

anlaşılmıştır. Srirastava kırsal alanda yaşayanlarla kentliler arasında otoriteryan özellikler açısından meydana çıkan bu farklılaşmayı,kırsal alandaki geniş aile sistemine ve tarım kültürünün bu alandaki yaygınlığına bağlamıştır.

Suistimal edilmiş çocuklarının otoriteryan özelliklerini ve kendini kabul değerlerini inceleyen Robataille ve arkadaşları (1985), çocuklarına baskıcı davranan ve onları duygusal ve fiziksel olarak suistimal eden ailelerden gelen çocukların, daha mutsuz, daha yalnız ve kendine ilişkin değerlendirmelerinde daha olumsuz özellikler gösterdiğini, ancak bu çocukların diğer gruba oranla daha otoriteryan olmadığını saptamıştır. Ayrıca suistimale uğramış çocuklar daha itaatkar özellikler göstermekle birlikte, bu çocukların kendini kabul değerlerinin diğer gruba göre anlamlı oranda daha düşük olduğu anlaşılmıştır.

Orpen (1972), Güney Afrikalı beyaz ortaokul öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında, otoriteryan kültürden gelen çocukların, baskıcı ortamlara daha kolay adapte olduğunu; ayrıca otoriteryanizm ile tutuculuk arasında olumlu ilişkinin bulunduğunu ortaya koymuştur.

Duckitt (1983a), Güney Afrika'nın, göreceli olarak özgür bir kentinde (Cape Town) İngilizce konuşan ve düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada, otoriteryanizm ile psikopatoloji arasındaki ilişkileri incelemiştir. Bu çalışmada, otoriteryanizm ile anksiyete, depresyon ve kızgınlık arasında istatistiksel açıdan önemli olmayan düşük negatif ilişkiler olduğunu tesbit etmiştir.

Duckitt (1983b) bir başka çalışmasında otoriteryanizm ile demokrafik özellikler arasındaki ilişkileri incelemiştir. Tutumsal otoriteryanizmde sadece çocukluk yaşantılarının değil, kültürün, kişiliğin ve sosyal sınıfında etkili olabileceğini öne süren Duckitt çalışmasında otoriteryanizm ile, cinsiyet, eğitim düzeyi, kullanılan dil ve yaş arasındaki ilişkileri ele almıştır.

Duckitt'in bulguları,Afrikanca (Afrikaneer) konuşan gruptaki kadınların erkeklere oranla daha otoriteryan olduğunu, İngilizce konuşan grupta cinsiyetin otoriteryanizmi etkilemediğini; eğitim düzeyi yükseldikçe tüm gruplarda otoriteryan özelliklerin azaldığını; düşük gelir düzeyindeki gruplarda otoriteryan özelliklerin orta ve üst gelir gruplarına oranla daha yüksek olduğunu; İngilizce konuşan grupta genel olarak otoriteryan özelliklerin daha düşük olduğunu ve yaş ile otoriteryanizm arasında bir ilişkinin ortaya çıkmadığını göstermiştir.

Duckitt, İngilizce konuşmayan ve gelir düzeyi düşük grupta otoriteryanizmin yüksek olmasını, bu gruplardaki sosyal normların katılığına bağlamış, bu sosyal normlardaki katılığın eğitim düzeyi yükseldikçe esnekleştiğini ifade etmiştir. Bulgulara dayalı olarak Duckitt, Afrikaneer kültürün daha otoriteryan özellikler gösterdiğini, kültürel normlar dolayısı ile bu kültürde yetişen bireylerde otoriteryanizmin yükseldiğini ve son olarak, sosyo-ekonomik düzeyle otoriteryanizm arasındaki ilişkilerin Adorno ve arkadaşlarının çalışmalarına destek sunar gözüktüğünü söylemiştir.

Ray (1982), farklı kültürlerde otoriteryanizmin göstergelerinin ve otoriteryan eğilimlerin altında yatan güdülerin farklı olabileceği görüşünden hareketle, Hindistan örneklemi üzerinde, otoriteryanizm ile başarı güdüsü, nörotizm ve sosyal çekicilik arasındaki ilişkileri araştırmıştır.

Başarı güdüsünün batı kültüründe otoriteryanizm ile ilişkili olduğunun bir çok çalışmayla saptandığını ifade eden Ray, Hindistan örnekleminde otoriteryanizm ile başarı güdüsü arasında bir ilişkinin olmadığını ve cinsiyetin otoriteryanizmi etkilemediğini ortaya koymuştur. Çalışmasında eğitim düzeyi ile otoriteryan özellikler arasında olumlu bir ilişki olduğunu belirten Ray, düşük eğitim düzeyine sahip grubun daha otoriteryan olduğunu, ayrıca genç grubun yaşlı gruptan anlamlı oranda daha az otoriteryan özellikler gösterdiğini saptamıştır. Otoriteryanizm ile nörotizm arasında olumlu yönde bir ilişkinin olduğu ve otoriteryan bireylerin sosyal çekiciliğinin azaldığı da Ray'ın bu çalışmasındaki bulgular arasındadır.

Rigby ve arkadaşları (1985) değişik meslek gruplarında çalışanların otoriteryan özellikler açısından farklılaşıp farklılaşmadığın inceledikleri çalışmalarında, Avusturalya örnekleminin kurumsal otoriteye karşı tutumlarını araştırmışlardır. Meslek grupları ile otoriteryanizm arasındaki ilişkilerin kültürden kültüre değişip değişmediğini anlamak amacıyla da, Avusturalya'nın üç farklı yerleşim yerinde elde ettikleri bulguları, Ray ve Furnham (1984)'ın aynı konuda İngiltere'de elde ettiği bulgularla karşılaştırmışlardır.

Ray ve Furnham'ın İngiltere'de farklı meslek gruplarında çalışna bireylerin otoriteryan eğilimlerinin farklı olduğu yolundaki bulguları, Rigby ve arkadaşlarının Avusturalya örnekleminde ortaya çıkmamıştır. İngiltere'de farklı meslek gruplarının kurumsal otoriteye karşı farklı tutum takındıkları, oysa Avusturalya

örnekleminde böyle bir bulgunun olmadığını bu çalışma ortaya koymuştur. Bu bulguyu Rigby ve arkadaşları, kurumsal otoriteye karşı tutumların mesleklerden değil, o mesleklere anlam veren kültürel kaynaklardan etkilendiği biçiminde yorumlamışlardır.

Rigby (1987) Güney Avusturalya'da ergen öğrenciler üzerinde yaptığı bir çalışmada, otoriteryanizm ile cinsiyet arasındaki ilişkileri incelemiştir. Bulgular erkek grubun kadınlara oranla daha otoriteryan olduğunu; otoriteye saygı duyma ve otoriteyi kabullenme ile otoriteryanizm arasındaki ilişkinin kadınlarda anlamlı düzeyde negatif olarak ortaya çıktığını, aynı ilişkinin erkeklerde de negatif yönlü olmasına rağmen bu negatif yönlü ilişkinin istatistiklsel açıdan önemli olmadığını ortaya koymuştur.

Rigby (1984) Avusturalyalı ve İngiliz ergenlerin otoriteryan davranışları ile kurumsal otoriteye karşı tutumlarını incelediği bir başka çalışmada, Avusturalyalı deneklerin otoriteryan davranışları ile, askere, polise, öğretmene ve yasalara yönelik tutumları arasında herhangi bir ilişkinin ortaya çıkmadığını; İngiliz örnekleminde ise otoriteryan davranış gösteren deneklerin askerler hariç, otoriteyi temsil eden diğer kurumlara yönelik tutumlarının olumsuz olduğunu göstermiştir. İngiliz ve Avusturalyalı deneklerin kurumsal otoriteye yönelik tutumlarının da karşılaştırıldığı bu çalışmada, her iki grubun askeri kurumlara karşı tutumları arasında bir fark ortaya çıkmazken, polise, yasalara ve öğretmenlere yönelik tutumlar açısından İngiliz örnekleminin Avusturalyalı örneklemden daha olumsuz tutumlar sergilediği anlaşılmıştır. Bu çalışmada ayrıca her iki gruptaki deneklerin politik tercihleriyle kurumsal otoriteye yönelik tutumlarıda karşılaştırılmış, her iki ülkede de işçi partisine eğilimli denekler karşılaştırıldığında, İngiliz örnekleminin kurumsal otoriteye karşı tutumlarının daha olumsuz olduğu; tutucu partilere eğilimli denek gruplarının ise, kurumsal otoriteye yönelik tutumlarında bir farkın ortaya çıkmadığı tespit edilmiştir.

Rigby (1988) ergenlerde otoriteryan davranışlarla kurumsal otoriteye karşı tutum ve cinsiyete ilişkin tutumları incelediği çalışmasında, gerek kadın gerekse erkek denek grubunda otoriteryan eğilimler yükseldikçe cinsiyete ilişkin tutumların (karşı cinsle ilişkiler konusundaki görüşlerin) olumsuzlaştığını, otoriteryanizm ile kurumsal otoriteye karşı tutumlar arasında ise bir ilişkinin olmadığını ortaya koymuştur.

Duckitt (1992) İngiliz ve Afrikalı grupların eğitim düzeyi ile otoriteryanizm arasındaki ilişkilerini incelemiştir. Otoriteryanizmi ölçmek için dengelenmiş F ölçeğini kullanan Duckitt, bu ölçekten Afrikalı grubun daha yüksek puan aldığını her iki grupta da eğitim düzeyi yükseldikçe otoriteryan özelliklerin azaldığını ortaya koymuştur. Duckitt, eğitim düzeyi yükseldikçe otoriteryanizmin düşüş seyrinin İngiliz grupta Afrikalı gruba oranla daha hızlı olduğunu saptamıştır.

Schman ve arkadaşları (1992) F ölçeğinin bazı maddelerini de kullanarak genel nüfus içinde otoriteryan eğilimleri ve bu eğilimlerin eğitim düzeyi ile ilişkilerini saptamayı amaçladıkları çalışmalarıda, eğitim düzeyi yükseldikçe otoriteryanizmin azaldığını ortaya koymuşlardır. Araştırma bulguları yüksek öğrenim görmemiş Amerikalı nüfusun, yüksek öğrenim görmüş Amerikalılardan daha otoriteryan olduğunu göstermiştir. Ancak, bu bulgularla 1955 yılında Stouffer'in eğitim düzeyi ile otoriteryanizm arasındaki ilişkileri incelediği çalışmada elde ettiği bulgular karşılaştırıldığında, Stouffer'in çalışmasında eğitim düzeyi yükseldikçe otoriteryan özelliklerde azalmanın çok daha hızlı bir seyir izlediği anlaşılmıştır.

Algılanan tehditin dozu yükseldikçe otoriteryan eğilimlerinde yükseldiği görüşünden hareketle Doty ve arkadaşları (1991), 1978 - 1987 yılları arasında Amerika'da otoriteryan eğilimlerin seyrini izleyen bir çalışma yapmışlardır. Sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeleri kriter olarak, 1978-1982 yıllarını yüksek yüksek tehdit periyodu, 1983-1987 yıllarını ise düşük tehdit periyodu olarak nitelendiren araştırmacılar, genel nüfustaki otoriteryan eğilimlerin düşük tehdit periyodu yıllarında azaldığını, yüksek tehdit periyodunda ise arttığını saptamışlardır. Amerika'da ortaya çıkan bu bulguyu onlar,Fromm'un tehdit algısı arttıkça bireylerin otoriteye sığınma eğilimlerinin yükseldiğini şeklindeki görüşünü destekler nitelikte olduğuna yorumlamışlardır.

Ho (1994), Çin toplumunda geleneksel Konfuçyüs değerleriyle yetiştirilen çocukların otoriteryan ahlakçılık ve bilişsel tutuculuk özelliklerini incelediği bir araştırmada, ailenin çocuk eğitimi konusundaki tutumlarının, içgüdüleri kontrol etmeye onları itaate zorlamaya, aileden bağımsız hareket etmelerini engellemeye yöneldiği durumlarda (bu tür bir yetiştirme Konfütçyus gelenekleriyle ilgilidir), çoçukların daha pasif, eleştirel olmayan, yaratıcı yönelişlerden yoksun, daha otoriteryan, doğmatik ve uygucu (conformist) özellikler gösterdiğini saptamıştır.

Bu tip ortamlarda yetişen çocuklarda otoriteryan ahlakçılık ve bilişsel tutuculuk yükselmiş, ayrıca karmaşık konularda bilişsel yetersizlik ve bilişsel katılık eğilimleri gösterdikleri de ortaya konulmuştur.

B- Boyuneğicilikle İlgili Yapılan Çalışmalar:

Otoriteryanizmin temel öğelerinden biri olarak ele alınan boyuneğiclik, Adorno ve arkadaşlarının (1950) çalışmalarında, otoriteryanizmi ölçmek üzere geliştirdikleri F ölçeği içinde yer alan ve 8 itemle ölçüleebileceği düşünülen bir alan olarak değerlendirilmiştir. F ölçeği içinde yer alan ve otoriteryan boyuneğmeyi ölçeceğine inanılan bu alt itemler, otoriteryan boyuneğme kavramının başlangıç formulasyonuna uygun bir biçimde, yani otorite olarak kabul edilen bir lidere ya da doğaüstü bir güce sorgusuz bir biçimde itaat etmeyi ölçecek şekilde düzenlenmiştir.

Hatırlanacağı gibi, Otoriteryan Kişilik kitabında otoriteryan boyuneğme ile otoriteryan saldırganlık otoriteryan kişilik sendromunun iç içe geçmiş iki önemli boyutu olarak ele alınmakta ve bireylerin bir yandan başa çıkamaycakları güçlere boyun eğerken aynı zamanda kendilerinden güçsüz gördüklerin kişi ve kurumlara karşı da saldırgan tarzda davranacakları varsayılmaktadır.

Buyoneğicilikle ilgili yukarda ifade edilen kavramlaştırmaya uygun olarak Adorno ve arkadaşları boyuneğmeyi ölçeceğini varsaydıkları itemleri boyuneğici tutumları ölçecek biçimde düzenlemişlerdir. Onlar otoriteryan boyuneğme ile otoriteryan saldırganlık arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğunu ifade etmektedirler.

Ray (1981), otoriteryan kişilik kitabında yer alan boyuneğicilikle ilgili bu temel varsayıma karşı çıkmıştır. O geliştirdiği Baskınlık (Dominance) ölçeği ile F ölçeğinin ölçtüğü otoriteryanizm arasında anlamlı düzeyde ilişki bulmuştur. Ancak F ölçeğinin tutumsal otoriteryanizmi ölçtüğünü, bu ölçeğin davranışsal otoriteryanizmi ölçmediğini önceki çalışmasında (Ray, 1976), açığa çıkardığını iddia eden Ray, önceden geliştirdiği ve davranışsal otoriteryanizmi ölçtüğünü savunduğu Yönlendirmecilik (Drectiveness) Ölçeği ile Baskınlık Ölçeği arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu, yönlendirmecilik ile boyuneğicilik arasında ise anlamlı düzeyde olmasa bile negatif yönlü bir ilişkinin ortaya çıktığını savunmuştur. Böylece Ray, otoriteryanizmin bir boyutu olarak otoriteryan boyuneğmenin yalnızca tutumsal otoriteryanizmle ilişkili olabileceğini, otoriteryan

boyuneğme ile davranışsal otoriteryanizm arasındaki ilişkinin ise anlamlı düzeyde olmasa bile negatif yönlü olduğunu, yani davranışsal olarak otoriteryan bireylerin boyuneğici olmayacaklarını, onların daha hükmedici davranışlara yönelebileceklerini ortaya koymuştur.

Otoriteryanizmin önemli bir boyutu olarak değerlendirilen otoriteryan boyuneğicilikle ilgili literatürde fazla çalışmaya rastlanamamıştır. Boyuneğicilik kavramı otoriteryanizmle ilgili başlangıç çalışmalarından Ray (1981)'e kadar, otoriteryanizmin ayrılmaz bir ögesi olarak düşünülmüş ve çok az çalışmada, otiretaryinizmden ayrı bir boyut olarak ele alınmış ve farklı değişkenlerle ilişkileri incelenmiştir. Boyuneğiciliği ayrı bir boyut olarak değerlendiren bu çalışmaların bir kısmı ise, daha çok klinik çalışmalar kapsamındadır. Bu çalışmalardan bir kısmı özet halinde aşağıda sunulmuştur.

Richart ve arkadaşları (1991) deneysel bir ortamda kadın ve erkeklere videodan çeşitli filmler izletmişlerdir. Bu filmlerde saldırıya uğrayan bir kadının görüntüleri, eşlerarası aldatma davranışları gibi olaylara yer verilmiş ve deneklerin film içeriklerinde nelere dikkat ettikleri saptanmaya çalışılmıştır. Deneklere ayrıca likert tipi bir boyuneğicilik ölçeğinin de uygulandığı bu çalışmada, erkek deneklerin kadınlara oranla filmdeki aktör kadınları daha fazla itaatkar (boyuneğici) olarak algıladıkları, yine erkeklerin filmlerde sözel olmayan ipuçlarını daha fazla değerlendirerek, (örneğin cinsel tacize uğrayan bir kadının bağırıp yardım istemesine rağmen cinsel tacizi engelleyemedikleri durumlarda bile) kadınları boyuneğici olarak gördükleri saptanmıştır. Kadın grupta yer alan deneklerden boyuneğici ve baskın (dominant) kadınların filmlerdeki farklı davranışlara daha fazla adikkat ettikleri, boyuneğici kadınların filmlerdeki kadın kurbanalara daha fazla ilgilendikleri ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada erkek deneklere filmlerde aktör kadınlardan hangileriyle birlikte olmaya daha fazla isteyecekleri sorulduğunda, erkek deneklerin, kendine yeter ve baskın kadınlardan ziyade, boyuneğici kadınlarla daha fazla birlikte olmak istedikleri anlaşılmıştır.

Horowitz ve arkadaşları (1991), depresif bireylerin diğerlerinin baskılayıcı davranışlarına daha fazla boyuneğdiği varsayımından hareketle yaptıkları bir çalışmada, boyuneğicilikle depresyon arasında olumlu bir ilişkinin olduğunu; boyuneğici bireylerin kendilerini daha fazla küçük gördüğü (Self-derogeting) ve

son olarak, boyuneğici bireylerin başkalarının kendileri üzerinde daha fazla baskınlık kurmasını istedikleri ve tahakküm edilmeye yöneldiklerini ortaya koymuşlardır.

Julius ve arkadaşları (1992) hipertansiyonu olan hastalar, anksiyeten uzak olmalarının ve sinirli olmamalarının sık sık öğütlendiğini, böylece bu hastaların anksiyete ve kızgınlık yaratabilecek ortamlarda daha fazla boyuneğici davranışlara yönelebilecekleri görüşünden yola çıkaraka, hipertansiyonlu hastalarla normal bireyleri karşılaştıran bir çalışma yapmışlardır. Çalışmanın bulguları, normal bireylerle hipertansiyonlu bireylerin ankete ve kızgınlık tepkilerde bir farklılaşmanın meydana gelmediği gibi, her iki grubun boyuneğici davranışları arasında da bir farkın ortaya çıkmadığını göstermiştir.

Offort (1992) aşırı alkol içiminin aile ve iş ilişkilerindeki üstü örtülü rahatsızlıkların bir dışa vurum uolabileceğini ve bu tür ilişkiler sonucunda ortaya çıkan aşırı alkol kullanımıyla boyuneğicilik-baskınlık, arkadaş canlısı olma-düşmanca tutum sergileme arasında ilişkileri araştırmıştır. Araştırma bulguları, boyuneğici bireylerin bu tür üstü örtülü rahatsızlıklar sonucunda baskın bireylere oranla aşırı alkol kullanımına daha fazla başvurduklarını, keza çevresindekileriyle düşmanca ilişkiler içinde olanlar içinde aynı şeyin söz konusu olduğunu ortaya koymuştur.

Boyuneğiclik davranışını utançla ilişkili bir biçimde ele alan Sosyal Derecelendirme Teorisi (Social Rank Theory), evrimsel bir perspektifle, insanoğlunun çocukluk yıllarından itibaren güven ihtiyacı içinde olduğunu, başka şekilde güven ihtiyacını karşılayamayan çocuğnu ise, güçsüzlüklerinden dolayı kınandığı ortamlarda boyuneğici davranışlar geliştirmeye yöneldiğini iddia etmiştir. Çocukluk yıllarında ortaya çıkan utanç duygusu bu teoriye göre bir savunma sistemi kurarak genellikle boyuneğici davranışla sonuçlanır (Şahin ve Şahin, basılmamış makale).

Yukarda ifade edilen perspektifle yola çıkan Gilbert ve Trend (1991) depresyonla boyuneğicilik arasında ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Pehl ve Gilbert (1992) ise, boyuneğici davranışın depresyonunun iyi bir göstergesi olduğnu iddia etmişlerdir (Şahin ve Şahin, basılmamış makale).

C- Denetim Odağı İle İlgili Yapılan Çalışmalar:

Rotter tarafından sosyal öğrenme Teorisi içnde ele alınan ve değerlendirilen denetim odağı (Locus of Control) kavramı, uzun yıllar üzerinde çalışılan ve farklı değişkenlerle ilişkileri araştırılan bir konu alanı olarak günümüze kadar önemini korumuştur.

Üzerinde oldukça yoğun çalışılan bir konu alanı olmasına rağmen, yabancı literatürde denetim odağı ile otoriteryanizm arasında ilişki arayan bir araştırmaya incelediğimiz kadarıyla rastlanamamıştır. Otoriteryanizmle doğrudan denetim odağı arasındaki ilişkiler üzerine olmasa bile, otoriteryan bireylerin yüklemleme stilleri üzerine Lupfer ve arkadaşları (1988) tarafından yapılan bir çalışma, otoriteryan bireylerin davranışlarının sorumluluklarını içsel ya da dışsal faktörlere yüklemelerini anlamaya yöneldiği için konuyla yakın ilişkili olarak görülmüş ve bu araştıramın bulgularına aşağıda yer verilmiştir. Ayrıca, denetim odağı ile ilgili yapılan bazı araştırmaların bulgularına da konunun daha iyi anlaşılması için kısaca değinilmiştir.

Lipset ve arkadaşları (1988) tarafından yapılan çalışma, ortadoks hiristiyanların, hiristiyan fundemalistlerin ve otoriteryanların davranışlarının nedenlerini yüklemleme stillerini açığa çıkarmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, önceden yapılan bazı çalışmaların (Altamyer, 1981., Krischt ve Dillehay, 1967) ortadoks hiristiyanlarda otoriteryan eğilimlerin yükseldiğine ilişkin tespitinden hareketle farklı hiristiyan mezheplerindeki bireylerin otoriteryan eğilimleri ve her üç grubun davranış nedenleri konusundaki yüklemlemeleri incelenmiştir.

Araştırma bulguları ortadoks hiristiyanların davranışlarının olumsuz sonuçlarına ilişkin yüklemlemelerinin, fundamentalistlere göre daha fazla dışsal kaynaklara yönelttiği, olumlu sonuçları ise daha çok kendi özellikelirini yüklemlediklerini ortaya koymuştur. Araştırmada, farklı mezheplerde olup olmama gözönüne alınmaksızın bir bütün olarak, otoriteryanların davranışlarının özellikle olumsuz nedenlerini daha fazla dış kaynaklara yükledikleri, olumlu sonuçlarla otoriteryanizm arasında ise anlamlı bir ilişkinin olmadığı anlaşılmıştır.

Denetim odağı konusunda yapılan çalışmaların bir kısmı (Davies ve Davies, 1972; Gilmore ve Hibbon, 1974; Lefourt ve arkadaşları, 1975; Sobel, 1974) içten denetimli bireylerin başarı ve başarısızlıklarının nedenlerini kendi

özelliklerine yüklerken dışsal denetimli bireylerin özellikle başarısızlıklarını dış koşullara (kader, şans vs.) yüklediklerini ortaya koymuştur.

Denetim odağı konusundaki ilk araştırmalar, özellikle bireylerdeki beklentilerin nasıl oluştuğnu anlamaya yönelik deneysel çalışmalar olarak gerçekleştirilmiştir. Deneysel ortamlarda elde edilen pekiştireçlerin beceri koşuluna ya da şans koşuluna bağlı olması durumunda, bireylerdeki beklentilerin nasıl bir seyir izlediği üzerine gerçekleştirilen ilk çalışmalardan biri Phares (1957) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada deneysel ortamda denekler iki gruba ayrılmış, bir grubuna beceri gerektiren davranışlar yaptıklarında pekiştirici sunulurken, diğer gruba hiç bir davranış yapmasalar bile rastgele birbiçimde pekiştiri verilmiştir. Beceri gerektiren davranışlar yaptıkları durumlarda pekiştirilen grubun beklenti düzeylerinin gösterdikleri performansa göre zaman zaman yükselip zaman zaman düştüğü gözlenmiştir. Diğer grupta, deneklerin beklentilerinde sürekli azalma meydana gelmiş, bir anlamda bu grup, pekiştiricinin gelip gelmesi konusunda işi şansa bırakmışlardır.

Bir grup deneğin belli görevleri yerine getirdiği, bir grubun ise görev koşuluna bağlı olmaksızın rastgele bir biçimde ödüllendirildiği bir ortamda, deneklerde ortaya çıkan davranışların sönme zamanını inceleyen James ve Rotter (1958), şansa bağlı olarak pekiştirilen denek grubunda davranışların daha geç söndüğünü ortaya koymuşlardır.

Denetim odağı ile ilgili yukarda özetlenen araştırmalar, önceden de ifade edildiği gibi, bireylerin beklentilerinin oluşum seyrini açıklamayı hedefleyen çalışmalardır. Beklenti oluşturma süreciyle ilgili yapılan bu tür deneysel çalışmalar Rotter (1966) tarafından kuramsal bir çerçeveye oturtulmuş ve Rotter, pekiştireçlerin bireylerin davranışlarına bağlı olarak ortaya çıktığı durumlarda bireylerin içten denetim geliştirdiğini, davranışların sonucuna bağlı olmaksızın rastgele ortaya çıktığı durumlarda ise bireylerin dıştan denetim geliştirdiğini öne sürerek, içten ya da dıştan denetimi ölçmek üzere denetim odağı ölçeğini geliştirmiştir. Rotter'in denetim odağı ölçeğini geliştirmesini takip eden yıllarda, sık sık, denetim odağı ile çeşitli değişkenler arasında ilişki arayan çalışmalar yapılmıştır.

Persons ve Schider (1974), Rotter'in denetim odağı ölçeğini kullanarak gerçekleştirdikleri kültürlerarası bir çalışmada, farklı kültürlerde denetim odağı ile

ilgili farklı sonuçlarla karşılaşmışlardır. Bu çalışmada, dıştan denetimli özellikler açısından Japonların en yüksek puanı elde ettiği anlaşılmış, ayrıca cinsiyetin bir çok kültürde denetim odağını etkileyen önemli bir faktör olduğu saptanmıştır.

Toplumsal etkiye uyma ve direnme konusunda yapılan bazı araştırmalar (Richie ve Phores, 1969; Rodda ve Sherman 1972), dıştan denetimli bireyleri grubun yanlış kararlarına içten denetimlilere göre daha fazla uyduğunu ve geleneksel değer yargılarının doğruluğuna daha fazla inanma eğiliminde olduklarını ortaya koymuştur. Bu araştırmalar içten denetimli bireylerin, dış baskılara karşı daha direngen olduklarını, kendi yargılarına daha fazla güvendiklerini ve yetenekle belirlenmiş koşulları daha fazla önemsediklerini göstermiştir (Aşkın, 1981).

Copper ve arkadaşları (1981), entellektüel konulardaki başarının kadınlarda erkeklere oranla daha fazla içten (hakedilmiş) bir davranış olarak görüldüğünü ve kadınların başarılarını daha çok içsel koşullara yüklediklerini saptamıştır, (Köksal, 1991).

Davies (1982), dıştan denetimli bireylerin çeşitli konulardaki yeteneklerini daha az ortaya koyma eğiliminde olduklarını, başarı konusundaki beklenti düzeylerinin ve özsaygılarının daha düşük olduğunu ve bu bireylerin çaresizlik duygularını daha fazla yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Denetim odağı ile saldırganlık arasındaki ilişkileri inceleyen Williams ve Wantress (1969), dıştan denetimlilerin özellikle zorlandıkları durumlarda daha fazla saldırgan eğilimlere giriştiklerini saptamıştır.

Genellikle düşük sosyo-ekonomik yapıdan gelenlerin daha çok dıştan denetimli oldukları, sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe bireylerin içten denetimli olma özelliklerinin yükseldiğini iddia eden araştırmalar (Gozali ve arkadaşları, 1973; Nowfeki ve Stirchland, 1973) vardır.

Wenzel (1993), Amerika'da kimsesiz siyah ve İspanyol kadınlar üzerinde yaptığı bir çalışmayla, kimsesiz kadınların genel olarak daha fazla dıştan denetimli olduklarını, siyah kadınlarla İspanyol kadınlar karşılaştırıldığında, siyah kadınların şansa ve güçlü birilerine daha fazla inanma eğiliminde olduklarını ortaya çıkarmıştır.

Tomayo (1993), denetim odağı ile yaş ve cinsiyet ilişkileri üzerinde durduğu bir çalışmada, erkeklerin kadınlardan daha fazla dıştan denetimli

olduklarını ve yaş ilerledikçe içten denetimli olma özelliklerinde azalmanın meydana geldiğini tesbit etmiştir.

Dimitrovski ve arkadaşları (1994) İsrail'li kadınlarının evliliklerini takip eden belli zaman periyodlarında, onların depresyon yüzeylerinde ve denetim odaklarında bir değişmenin meydana çıkıp çıkmadığını, ayrıca denetim odağı ile depresyon yüzeyleri arasında bir ilişkinin olup olmadığını incelemişlerdir. Bulgular, içten denetimli kadınların evlilik süresince depresyon düzeylerinin daha düşük olduğunu; yine bu gruptaki kadınların, evlilik öncesi ve sonrası depresyon düzeyleri karşılaştırıldığında her iki zaman dilimi içinde meydana gelen değişmenin çok daha düşük olduğunu, evlilik süresince dıştan denetimli kadınlarda daha yüksek depresyonun ortaya çıktığını göstermiştir.

Kugler ve arkadaşları (1994) kalp transplasyonu geçiren hastaların, ameliyat öncesi ve sonrası kaygı düzeylerini, depresyon düzeylerini ve kaygı ve depresyonun denetim odağı ile ilişkilerini inceledikleri çalışmada, bir bütün olarak deneklerin ameliyat öncesi ve amileyatı takip eden ilk yirmi gün içindeki kaygı ve depresyon düzeylerinde bir farklılaşma olmadığnı, dışsal denetimlilerin gerek ameliyat öncesi gerekse ameliyat sonrası kaygı ve depresyon düzeylerinin içten denetimlilere oranla daha yüksek ve ameliyat sonrası duygusal uyumlarının daha güç olduğunu göstermiştir.

Goodman ve arkadaşları (1994), depresif, şizofrenik ve normal kadınların özsaygı düzeylerini ve bunların denetim odağı ile ilişkilerini incelemişlerdir. Araştırma bulguları şizofrenlerin her iki gruba oranla daha fazla dışsal denetimli olduklarını, şizofren ve depresif gruptaki kadınların özsaygılarının daha düşük olduğunu, düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen kadınlarda dışsal denetimli olma eğiliminin yükseldiğini ve bu gruptaki kadınların denetim odağı ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkilerin en yüksek düzeyde ortaya çıktığını göstermiştir.

2. YURTİÇİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Bu başlık altında, otoriteryanizm, boyuneğicilik ve denetim odağı ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalara yer verilmiş ve bu çalışmalar üç alt başlık halinde aşağıda sunulmuştur.

A. Otoriteryanizm İle İlgili Türkiye'de Yapılan Çalışmalar:

Türkiye'de otoriteryanizmle ilgili ilk çalışmayı yapan Kağıtçıbaşı'dır. İnceleyebildiğimiz kadarıyla Türkiye'de konuyla ilgilenen başka bir araştırmacıya da rastlanamamıştır.

Kağıtçıbaşı (1972), Adorno ve arkadaşlarının "Otoriteryan Kişilik" kitabında, otoriteryanizmi tutumsal ve davranışsal ögeleri kapsayacak şekilde ele aldıklarını, oysa otoriteryanizmin tutumsal ögelerinin kültürden etkilenebileceğini iddia ederek, otoriteryanizmi iki farklı değişken grubu içinde incelemiştir.

Kağıtçıbaşı, otoriteryanizmin kültürel yapıda etkilenebileceğini düşündüğü birinci grup değişkenleri "içerik" değişkenleri olarak tanımlamış ve bu grup içinde "(...) otoriteye boyun eğme, etnosantrizm ve milliyetçilik, ebeveyn idealleştirmesi, batıl inançlılık, tutuculuk ve saldırganlık gibi" (Kağıtçıbaşı, 1972.s.12) değişkenlere yer vermiştir. İkinci grup değişkenleri "içerik-dışı" ya da "biçimsel" değişkenler olarak tanımlayan Kağıtçıbaşı, Rokeach (1960)'ın tanımlamasına uygun olarak bu kategori içinde, "sabit fikirlilik" ve "katılık" ögelerini ele almıştır. Kağıtçıbaşı'na göre otoriteryanizmin "biçimsel" değişkenleri kültürel normların etkisinden mümkün olduğunca uzaktır ve bu değişkenler otoriteryanizmin bireydeki özünü oluşturur.

Otoriteryanizmin "biçimsel" değişkenleri, bireydeki otoriteryanizmin özünü oluşturduğu için, bu "biçimsel" değişkenlerle ilgili olan otoriteryanizmi "öz-otoriteryanizm" adı altında toplayan Kağıtçıbaşı, çalışmasında, öz-otoriteryanizm ile, yurtseverlik, kişisel gelecek hakkında tutum, denetim odağı, dinsel yönelim, başarı güdüsü, ana babaya saygı ve bağlılık arasındaki ilişkileri araştırmıştır.

Bulgular, öz-otoriteryanizm ile dıştan denetime inanç, dindarlık, kişisel gelecek hakkında karamsarlık ve ana babaya saygı ve bağlılık arasında olumlu yönde; öz-otoriteryanizm ile kişisel gelecek hakkında iyimserlik, içten denetime inanç arasında ise olumsuz yönde ilişki olduğunu göstermiştir. Araştırma bulguları ayrıca, öz-otoriteryanizm ile anomi arasında olumlu, öz-otoriteryanizm ile yurtseverlik arasında ise olumsuz ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur.

Kağıtçıbaşı, yukarda özetlenen araştırma bulgularına dayalı olarak, Adorno ve arkadaşları tarafından etnosantrizmin (Kağıtçıbaşının çalışmasında etnosantrizm ve milliyetçilik yurtseverlik olarak kavramlaştırılmıştır) otoriteryanizmin temel ögelerinden biri olarak ele alındığını yani, etnosantrik

bireylerin otoriteryan olarak değerlendirildiklerini, Türkiye örnekleminde ise böyle bir bulgunun ortaya çıkmadığını ifade etmiştir.

Kağıtçıbaşı, Türkiye örnekleminde, yurtseverlik ile öz-otoriteryanizm arasındaki ilişkinin ters yönlü olduğunu, bu bulgunun, yurtseverlik gibi kültürel normların etkinde kalan değerleri otoriteryan bireylerin temel bir özelliğiymiş gibi gören Adorno ve arkadaşlarının bulgularına ters düştüğünü söylemiştir. Kağıtçıbaşı'na göre, yurtseverlik Türkiye örneklemi için otoriteryanizmin bir ögesi olmayıp tam tersine, dinamik, iyimser, kuvvet ve başarıya yönelmiş biri hayat görüşünün en gerekli unsurlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırma'da ana babaya saygı ve bağlılıkla ilgili olarak ortaya çıkan bulgular, ana babaya saygı ve bağlılığın bir yandan öz-otoriteryanizmle ilişkili olduğunu, diğer yandan ise, toplumsal bir norm ve beğenilen bir nitelik olarak öne çıktığını göstermiştir.

Kağıtçıbaşı (1973) otoriteryanizmle ilgili olarak yaptığı ikinci çalışmada, Türk ve Amerikalı lise öğrencilerini çeşitli özellikler açısından karşılaştırarak, otoriteryanizmin kültürlerarası ilişkilerini açığa çıkarmayı amaçlamıştır.

Kağıtçıbaşı, otoriteryanizmin, "biçimsel" (öz-otoriteryanizm) ve "içerik" değişkenleri arasında yarım yaparak yürüttüğü çalışmada, her iki grubun öz-otoriteryan özelliklerinde bir farklılaşmanın olup olmadığını ve bu öz-otoriteryan özelliklerle ulusa sayı ve bağlılık, otoriteye saygı, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı, ana babaya saygı ve bağlılık ve yurtseverlik gibi değerler arasındaki ilişkiler açısından iki grup arasında bir farklılaşmanın ortaya çıkıp çıkmadığını saptamaya çalışmıştır.

Araştırmanın bulguları öz-otoriteryan nitelikler açısından, Türkiye örneklemi ile Amerika örnekleminin farklılaştığını; Türk öğrencilerin Amerikalılara göre daha yüksek öz-otoriteryan özellikler gösterdiğini ortaya koymuştur. Ayrıca bulgular, öz-otoriteryanizm ile otorite saygı arasındaki ilişkinin Amerika örnekleminde Türkiye örnekleminden daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Amerika örnekleminde öz-otoritryanizm ile otoriteye saygı arasındaki ilişkinin Türkiye örnekleminden daha yüksek olmasını, Kağıtçıbaşı, Amerika'da otoriteye saygının öz-otoriteryanizmle temsil edilen otoriteryan düşünce tarzının doğal bir parçası olduğu; oysa Türkiye'de otoriteye saygının bir toplumsal norm

olarak ortaya çıktığını ve bu nedenle öz-otoriteryanizmden ayrı bir kategori olarak göründüğü şeklinde yorumlanmıştır.

Araştırmada Amerikalı grupta öz otoriteryanizmle yurtseverlik arasındaki ilişkinin Türk grubuna oranla daha yüksek olduğu halde, her iki grubun yalnızca yurtseverlik puanları karşılaştırıldığında, Türk grubunda yurtseverlik puanlarının daha yüksek olduğunun saptanması çalışmada ortaya çıkan bir diğer bulgudur.

Tıpkı, otoriteye saygı gibi, yurtseverlik ile ilgili özellikler açısından da Türk ve Amerikalı grubun farklılaşması ve Türk grubunda yurtseverliğin öz otoriteryanizmle ilişkisinin Amerikalı gruptan daha düşük olduğunun saptanması, Türkiye'de yurtseverliğin de otoriteryanizmden bağımsız olarak şekillenen bir toplumsal norm olduğunu göstermiştir.

Gerek otoriteye saygı, gerekse yurtseverlik gibi değerler açısından Türk ve Amerikalı grup arasında ortaya çıkan bu farklılaşmalar, otoriteryanizmle ilgili Adorno ve arkadaşlarının öne sürdüğü ve evrensel geçerliliğinin olduğunu iddia ettikleri, otoriteryan bireylerin otoriteye daha fazla saygı gösterip koşulsuz itaat ettikleri ve onların daha fazla etnosantrik oldukları yolundaki düşünce ve bulgularının kültürden kültüre değişen nitelikler gsterdiğini ortaya koymuştur. Kağıtçıbaşı'nın bulguları, otoriteryanizmin doğal ögesi olarak görülen "içerik" değişkenlerinin kültürel normların etkisinde olduğu açıkça göstermiştir.

Bizim yaptığımız çalışmada ilişkilerini yeniden incelediğimiz, otoriteryan aile yapısı ile öz-otoriteryanizm arasındaki ilişkilerle ilgili Kağıtçıbaşı'nın bulguları aşağıda özetlenmiştir.

Amerikalı ve Türk grubun otoriteryan aile yapısı ile öz otoriteryan özelliklerinin karşılaştırılması sonucunda, Türk grubunda otoriteryan aile yapısı ile öz-otoriteryanizm arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı, Amerikalı grupta ise iki değişken arasında olumlu ve istatistiksel açıdan anlamlı ilişkilerin olduğu anlaşılmıştır. Yani Türk örnekleminde otoriteryan aile yapısından gelmiş olmak ya da aileyi otoriteryan olarak algılamak, öz-otoriteryan özellikleri etkilemezken, böyle bir aile yapısı ya da aile yapısının bu şekilde algılanması, Amerikalı grupta onların öz otoriteryan niteliklerini etkilemektedir.

Kağıtçıbaşı bu bulgunun, Türk örnekleminde ailedeki otorite ilişkilerinin doğal bir durum olarak karşılanmasının ve bu durumun ailede sevgi eksikliğinin bir göstergesi olarak yorumlanmamasının, Amerikalı örneklemde ise, aile için

otorite ilişkilerinin çocuk tarafından sevgi eksikliği gibi algılanmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmış olabileceğini ifade etmiştir.

Her iki grupta, aile yapısının nasıl algılandığının da karşılaştırıldığı çalışmada, Türkiye'de ailenin daha otoriteryan olarak algılanacağının öngörüldüğünü, oysa bulguların tam tersine Amerikalı grubun aileyi daha otoriteryan olarak değerlendirdiğini ortaya koyduğunu söyleyen Kağıtçıbaşı, bunun üç nedenden kaynaklanmış olabilecğini öne sürmüştür: Kağıtçıbaşı'na göre bu bulgu, Türkiye'de aile yapısında meydana gelen değişmelere bağlı olarak, Türkiye'de aile yapısının otoriteryan niteliklerinden hızla arınmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmış olabileceği gibi, tipik kentsel Türk ailesinin sanıldığı kadar otoriteryan özellikleri hiç bir zaman göstermemesinin bir sonucu olarak da ortaya çıkmış olabilir. O'na göre deneklerin ailelerini daha modern göstermek amacıyla,soruları içtenlikle cevaplamamaları sonucunda da böyle bir bulgu meydana çıkmış olabilir.

Kağıtçıbaşı, Türkiye ile ilgili bulguların farklı modernleşme özelliklerine sahip üç kentten (İzmir, Bursa ve Edirne)elde edildiğini, üç farklı modernleşme düzeyindeki kentte elde edilen bulguların, bu kentlerdeki deneklerin öz otoriteryan özellikler açısından birbirlerinden farklılaşmadığını ortaya koyduğunu; bu sonucun, öz-otoriteryanizmin sosyal etkilerden büyük ölçüde arınmış kişisel otoriteryanizm olduğuna ilişkin görüşü destekler nitelikte olduğunu iddia etmiştir.

B. Boyuneğicilik İle İlgili Türkiye'de Yapılan Çalışmalar:

Literatürde, inceleyebildiğimiz kadarıyla, boyuneğiciliğin ayrı bir boyut olarak ele alındığı ve otoriteryanizmle ilişkilerinin incelendiği bir araştırmaya rastlanamamıştır.

Boyuneğicilik konusunda literatürde, otoriteryanizmle ilişkiler üzerine eğilmese de, yapılmış iki çalışma vardır. Bu çalışmalardan biri Şahin ve Şahin (basılmamış makale) tarafından yapılmıştır. Diğeri ise, Şahin ve Durak (1994) tarafından yapılan ve Kısa Sempton Envanterinin uyarlama çalışması içinde, bu envanterdeki bazı değişkenlerle ilişkisi olabileceği düşüncesinden hareketle boyuneğiciliğin de bir değişken olarak ele alındığı araştırmadır. Aşağıda bu araştırmaların bulgularının yalnızca boyuneğicilikle ilgili olanları özetlenmiştir.

Şahin ve Şahin (basılmamış makale), üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada, deneklerin utanç, suçluluk, sosyotropi, otonomi, ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkileri ele almışlardır.

Bu çalışmada, boyuneğicilik utanç duygusundan kaçınmak için bireylerin baş vurduğu bir savunma sistemi olarak değerlendirilmiş, bu nedenle boyuneğicilikle depresyon arasında ilişkiler üzerinde de durulmuştur. Ayrıca, yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzey gibi değişkenlerin, yukarda ifade edilen psikolojik değişkenlerle ilişkileri de incelenmiştir.

Bulgular, depresyon ile boyuneğicilik arasında olumlu ilişkilerin olduğunu, cinsiyetin boyuneğiciliği etkilemediğini, sosyo-ekonomik düzey düştükçe boyuneğiciliğin arttığını ve yaş ilerledikçe boyuneğici davranışlarda azalmanın meydana geldiğini göstermiştir.

Şahin ve Durak (1994) üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmalarında Kısa Sempton Envanterini Türk gençleri için uyarlamaya çalışmışlardır.

Kısa Semptom Envanterinin dokuz alt boyutuyla çeşitli değişkenler arasındaki ilişkilerin de incelendiği bi çalışmada, bu alt boyutlarla ilişkili olabileceği düşünülen değişkenlerden biri olarak boyuneğicilik te ele alınmıştır.

Boyuneğiciliğin ölçülmesi için çalışmamızda kullandığmıız ölçeği kullanan araştırmacılar, boyuneğicilik ile Kısa Semptom Envanterinin dokuz alt boyutu arasında olumlu ilişkiler olduğunu saptamıştır. Daha açık bir ifadeyle araştırmanın bulguları boyuneğicilikle obsesif kompulsif özellikler, paranoid düşünceler, kızgınlık, fobik anksiyete, psikotizm, somatizasyon, kişilerarası ilişkiler, depresyon ve anksiyete arasında olumlu ilişkilerin olduğunu ortaya koymuştur.

C. Denetim Odağı İle İlgili Türkiye'de Yapılan Çalışmalar:

Denetim odağı ile ilgili Türkiye'de ilk çalışma Kağıtçıbaşı tarafından yapılmıştır.

Türkiye'de toplumsal ilişkilerin hızlı bir değişim gösterdiği ve modernleşme süreci içinde olan Türkiye'de bu sürecin bireyin psikolojik yapısına nasıl yansıdığını saptamak amacıyla Kağıtçıbaşı, Sosyal Değişmenin Psikolojik Boyutları adlı bir araştırma gerçekleştirmiştir.

Modernliğin önemli göstergelerinden birinin içten denetime inanç olduğunun Triandis (1971) tarafından vurgulandığını ifade eden Kağıtçıbaşı,

kişisel gelecek hakkında iyimserlik, içten denetimlilik, başarılı olmaya yönelme ve yurtseverlik gibi özellikleri modernliğin göstergeleri olarak nitelendirmiş ve denetim odağı ile, yurtseverlik, kişisel gelecek hakkında iyimserlik ya da kötümserlik, ana babaya saygı ve bağlılık, başarı güdüsü, kuvvet yönelimi, anomi, dindarlık ve öz otoriteryanizm arasındaki ilişkileri incelemiştir. Kağıtçıbaşı çalışmasında denetim odağını ölçmek üzere Rotter'in denetim odağı ölçeğinin en ayırdedici dokuz maddesini kullanmış; bir başka ifadeyle Denetim Odağı Ölçeğinin tamamını kullanmaksızın denetim odağıyla otoriteryanizm arasındaki ilişkiler üzerine çalışmıştır.

Bulgular içten denetimli olma ile, yurtseverlik, kişisel gelecek hakkında iyimserlik, ana babaya saygı ve bağlılık, kuvvet yönelimi ve başarıya yönelme arasında olumlu ilişkilerin olduğunu; içten denetimli olma ile, anomi, dindarlık ve kişisel gelecek hakkında karamsarlık arasında ise ters yönlü bir ilişkinin bulunduğunu ortaya koymuştur.

Çalışmanın bulguları dıştan denetimli olma ile, anomi, dindarlık, kişisel gelecek hakkında karamsarlık arasında olumlu ilişkilerin olduğunu, buna karşılık, dıştan denetimli olma ile, yurtseverlik, kişisel gelecek hakkında iyimserlik, ana babaya saygı ve bağlılık, kuvvet yönelimi ve başarı güdüsü arasında ise ters yönlü ilişkilerin olduğunu göstermiştir.

Kağıtçıbaşı (1975), dış ülke yaşantısının bazı psikolojik değişkenleri nasıl etkileyeceğini incelediği bir başka çalışmasında, dış ülke yaşantısı ile içten denetimlilik arasında olumlu ilişkilerin olduğunu saptamıştır.

Denetim odağı ile ilgili bir çalışmasında Kuzgun (1972), İçten denetimli olma ile dış çevreye daha az bağımlı olma, kendine yetebilme, öz saygı, kendini gerçekleştirmeye yönelme, duygularından haberdar olma ve uzlaştırıcı niteliklere sahip olma arasında olumlu ilişkilerin bulunduğunu tesbit etmiştir.

Türkiye'de 1980 yılları boyunca denetim odağı ile ilgili çalışmaların önemli bir kısmı Dönmez tarafından yapılmıştır. Dönmez ve Boşal (1984), ilkokul öğrencilerinin denetim odağı ile çevre büyüklüğü arasındaki ilişkileri inceledikleri çalışmalarında, kentsel ortamlarda yetişen çocukların daha fazla içsel denetim geliştirdiklerini ortaya koymuşlardır.

Dönmez (1985), çevre büyüklüğünün denetim odağını etkileyerek içsel denetimli olmaya yol açtığını, yine çevre büyüklüğünün özsaygıyı etkilediğini; yaş

ve aile ortamı gibi değişkenlerin ise denetim odağını etkilemediğini ancak bu değişkenlerin özsaygı üzerinde etkili olduğunu ifade etmiştir.

Bir başka çalışmasında Dönmez (1987), dıştan denetimli bireylerin rahatsız edici ortamlardan kaçınmak için gerekli önlemleri almada yetersiz kaldıklarını ve rahatsız edici durumlardan kurtulmak için fazla denemeye girmediklerini açığa çıkarmıştır.

Aşkın (1989), ünivevrsite öğrencileri üzerinde yaptığı bir çalışmada, denetim odağı ile kendini kabul değerleri arasındaki ilişkileri sosya psikolojik açıdan incelemiştir. Araştırma bulguları, içten denetimli olanların kendini kabul değerlerinin daha yüksek olduğunu; sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe bireylerde içten denetime inancın arttığını ortaya koymuştur.

Ören (1989), içten ya da dıştan denetimli olma ile kendini kabul değerleri arasındaki ilişkiler üzerine eğildiği çalışmasında, içten denetimlilerin kendini kabul değerlerinin daha yüksek olduğunu; kendini kabul değerlerinin bazı alt boyutları açısından içsel denetimlilerle dışsal denetimliler arasında farklılaşmanın meydana geldiğini göstermiştir. Ören, içten denetimlilerin, kendini bazı konularda yeterli sayma ve bazı yaşam sorunlarını kendine göre çözmede başarılı olacağına inanma, kendi davranışlarının sorumluluğunu kabullenme, aşırı ölçüde mahçupluk ve utangaçlık göstermeme, kendi değer ve inançlarına uygun yaşama, kendini başkaların kabul ettiğine inanma gibi kendini kabul değerleri alt boyutlarında dışsal denetimlilerden anlamlı oranda farklılaştığını; bedensel ve fiziksel yapıyı kabullenme, cinsiyeti kabullenme, değerli ve olumlu yanlarının olabileceği gibi değersiz ve olumsuz yanlarının da olacağına inanma gibi alt boyutlar açıdan iki grup arasında bir farkın ortaya çıkmadığını saptamıştır. Araştırmada cinsiyetin denetim odağını etkilediği ve kadınların erkeklere oranla daha fazla içten denetimli özellikler gösterdiği de anlaşılmıştır.

Köksal (1991), Denetim odağı ile saldırganlık arasındaki ilişkiler üzerine eğilmiştir. Bulgular, dışsal denetimlilerin daha fazla saldırgan özellikler gösterdiğini, cinsiyetin ise denetim odağını etkilemediğini ortaya koymuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM VE TEKNİKLER

Bütün bilimsel araştırmalar, bir olguyu ortaya çıkarabilmek için, o olguyla ilişkili olabileceği düşünülen değişkenler arasındaki ilişkileri saptamak ve o olguya etki edebileceği düşünülen değişkenlerin etkilerini açığa çıkarmak amacına dönüktür. Kuşkusuz, bir olguyu ortaya çıkarmak için araştırmacının ele aldığı ve ilişkilerini sınadığı değişkenler dışında bazı değişkenler de o olguya etki edebilmektedir. Bu durum, bu çalışmada ele alınan ve öz-otoriteryanizmin ilişkili olabileceği düşünülen değişkenler için de geçerlidir.

Değişkenler arası ilişkilerin incelenmesinde, ilişkilerin sağlıklı bir biçimde ortaya konulması, öncelikle değişkenlerle ilgili verilerin sağlıklı olarak toplanmasını gerektirir. Sağlıklı verilerden hareketle geçerli sonuçların elde edilmesi ise, araştırmada kullanılan yöntem ve tekniklerle yakından ilgilidir. Bu durum Newcomb (1966) tarafından "(...) hiç bir araştırmanın bulguları, bu bulguları elde etmek için kullanılan yöntemden daha iyi olamaz" şeklinde ifade edilmiştir.

Bu çalışmada, Giriş Bölümünde açıklanan değişkenler arasındaki ilişkileri açıklık getirmek ve bu değişkenlerle ilgili geliştirilen hipotezleri test etmek amacıyla, öncelikle araştırmada ele alınan her bir değişken ölçülmeye çalışılmış, bu amaçla, geçerlilik ve güvenirlik boyutlarına ilişkin çalışmaları konuyla bizden önce ilgilenen araştırmacılar tarafından yapılan ölçekler kullanılmıştır. Uygun ölçekler aracılığı ile her bir değişkenle ilgili toplanan veriler, geliştirilen hipotezlere bağlı olarak uygun istatistik teknikler kullanılarak çözümlenmiştir.

Bu bölümün ilerleyen kısımlarında ayrıntılarıyla açıkladığımız veri toplamada kullanılan ölçekler ve verilerin çözümlenmesi amacıyla kullanılan istatistik tekniklere geçmeden önce, denek grubunun özellikleri aşağıda tanıtılmıştır.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu araştırma Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesinin değişik bölümlerinin birinci ve son sınıfında okuyan öğrenciler üzerinde

gerçekleştirilmiştir. Çalışmada verileri toplamak için ölçek uygulamaları 1994-1995 öğretim yılında yapılmıştır.

Araştırmada sadece eğitim düzeyinin öz-otoriteryanizmi ve boyuneğiciliği etkileyip etkilemediğiyle ilgili hipotezlerin sınanması için bu özelliklerle ilgili birinci ve son sınıf öğrencilerinin verileri ayrı ayrı gruplandırılmış, diğer tüm hipotezleri sınamak için tüm öğrencilerin (okudukları sınıfa bakılmaksızın) genel verileri arasında karşılaştırmalar yapılmıştır.

Cinsiyetle ilgili hipotezleri sınamak amacıyla, araştırma örneklemi kapsamında yer alan tüm denekler kadın ve erkek olarak gruplandırılmış ve bu deneklerin öz-otoriteryanızm ve boyuneğicilik özellikleri bakımından birbirlerinden farklılaşıp farlılaşmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmanın evrenini Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi'nin değişik bölümlerinin birinci ve son sınıfında okuyan, 392'si kadın 548'i erkek olmak üzere toplam 940 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemi ise, evren içinde tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen, 122 kadın, 162 erkek olmak üzere toplam 284 denekten meydana gelmiştir.

Örneklemin seçiminde evreni temsil edeceği düşünülen ve evreni temsil oranı yaklaşık %35 olan 325 deneğe farklı ölçeklerden meydana gelen test bataryası uygulanmış, ancak deneklerden bir kısmının test bataryasındaki ölçek maddelerinin bir bölümünü cevaplandırmadığının ya da ölçek maddelerinin bir böblümüne rastgele cevap verdiğinin anlaşılması üzerine, 41 deneğin verileri değerlendirme kapsamı dışında bırakılmıştır. Böylece örneklem toplam 284 denekten meydana gelmiş ve evreni temsil oranı yaklaşık %30'a düşmüştür.

Birçok araştırmada örneklemin evreni %10 oranında temsil ettiği durumlarda bile, bu oranın yeterli olduğunun kabul edildiği gözönüne alındığına, bu çalışmadaki %30'luk temsil oranının da yeterli olduğu anlaşılır.

Araştırma evreni ve örneklemiyle ilgili yukarda ifade edilenlerin daha açık anlaşılması için aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemin Temsil Yeteneğine İlişkin Tablo:

(Tablo No: 1)

	Evren	Uygulama Yapılan Denek Sayısı	Temsil Oranı	Geçersiz Sayılan	Verileri Değerlendirilen	Temsil Oranı
Kadın	392	135	34.4	13	122	31.1
Erkek	542	190	35.1	28	162	27.8
Toplam	940	325	34.8	41	284	29.5

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI:

Bu başlık altında araştırmada ele alınan ve ilişkileri sınanan değişkenleri ölçmek amacıyla kullanılan araçlar (ölçekler) aşağıda beş alt başlık halinde tanıtılmıştır.

1.Öz-otoriteryanizm Ölçeği:

Önceki bölümlerde açıklandığı üzere, öz-otoriteryanizm, Kağıtçıbaşı (1970) tarafından otoriteryanizm olgusu içinde, sosyal normların etkisine açık olmayan ya da sosyal normlar tarafından çok fazla etkilenmeyen kişisel otoriteryanizm olarak kavramlaştırılmıştır.

Kağıtçıbaşı (1973)'nın ifadesiyle "(...) öz otoriteryanizm daha çok sendromun yapısal ve biçimsel yönleri ile ilgilidir ve katı, dogmatik ve hoşgörmez bir davranış eğilimi olarak düşünülebilir" (Kağıtçıbaşı, 1973.s.13).

Kağıtçıbaşı öz-otoriteryanizmi yukardaki ifade edilen biçimde tanımladıktan sonra, öz-otoriteryanizm ölçeği ile ilgili olarak bu ölçeğin, "(...) bir kimsenin neye inandığı değil, inancına ne derece katı ve dogmatik tarzda tutunduğu ve başka inançlara karşı ne derece hoşgörmez olduğunu ölçme amacında" (Kağıtçıbaşı, 1973.s.32) olduğunu söylemektedir.

Öz-otoriteryanizm kavramını genel otoriteryanizm sendromu içnide ayrı bir boyut olarak değerlendiren Kağıtçıbaşı, Öz-otoriteryanizm Ölçeği içinde yer alan maddelerin Türk sosyal normlarının etki alanlarıyla ilgili maddeleri kapsamadığını ve bu ölçekte yer alan maddelerin aşağıda açıklanan ölçeklerden bazı maddelerin alınarak geliştirdiğini söylemektedir.

S.S.R.R. S-A Envanteri, I 860 Formundan 12 madde. Christie, Lane, Sanford, Stern ve Webster tarafından geliştirilen bu ölçekte otoriteryan ideolojiyi ölçecek maddeler bulunmaktadır ve ölçek dengelenmiş bir özelliğe sahiptir.

Rokeach (1960)'in Doğmatizm ölçeğinden 7 madde. Rokeach tarafından dar görüşlü (closed mınd) yani, dogmatik düşünce tarzının biçimsel ve yapısal yönlerini ölçmek üzere geliştirilen bu ölçek yalnızca "sağ otoriteryanizmi" değil bir düşünce tarzı olarak genel otoriteryanizmi ölçecek biçiminde hazırlanmıştır.

Frenkel-Brunsvik (1948)'in Etnosantrizm ölçeğinden 2 madde. Bu ölçek bireylerdeki hoşgörü eksikliğini saptamak üzere geliştirilmiştir.

Gough (1956)'ın Kaliforniya Psikolojik Envanterinden 7. madde. Aslında bir kişilik testi olarak düzenlenen bu ölçeğin hoşgörü ile ilgili kısmından maddeler Kağıtçıbaşı tarafından öz-otoriteryanizm ölçeğine çekilmiştir.

Wesley (1954) Katılık Ölçeğinin kısa formundan 5 madde. Bu ölçek katı ve dogmatik düşünce tarzını ölçmek üzere hazırlanmıştır.

Yukarda kısaca açıklanan ölçeklerin maddeleri kullanılarak geliştirilen öz-otoriteryanizm ölçeği, 33 maddeden oluşan, Likert tipi 5'li derecelendirilmiş ve dengelenmiş bir ölçektir.

Öz-otoriteryanizm Ölçeğinin dengelenmiş olması, yani, bazı maddelerinin olumlu yönde yazılmış ve kodlanmış, bazı maddelerininise olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmış olması, deneklerin evet deme eğiliminin getireceği olumsuz sonuçları ortadan kaldırma amacındadır.

Ölçekte olumlu yönde yazılmış ve kodlanmış 17. madde, olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmış 16 madde bulunmaktadır. Olumlu yönde yazılmış ve kodlanmış maddelere verilen cevaplar 5'li dereceleme sistemi içerisinde 5 puandan 1 puana doğru inerken, olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmış maddelere verilen cevaplar 1 puandan 5 puana doğru çıkmaktadırk. puanlama sisteminin daha iyi anlaşılması için aşağıda, biri olumlu yönde yazılmış ve kodlanmış diğeri ise olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmış iki madde örnek olarak sunulmuştur.

	Fikrime çok uygun	Fikrime uygun	Kararsızım	Fikrime aykırı	Fikrime çok aykırı
1.İnsanların çoğu yakalanmaktan korktukları için namuslu hareket ederler.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
2.Kendiminkinden değişik fikir ve hislere sahip biriyle beraber olmayı ilginç bulurum	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /

Yukarıdaki maddelerden birincisi olumlu, ikincisi ise olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmıştır. Birinci maddeye fikrime çok uygun diye caevap veren denek, 5 puan almakta; fikrime aykırı cevabına doğru işaretleme yapan denek ise sırasıyla 4,3,2,1 puan almış olarak değerlendirilmektedir.

İkinci maddenin puanlaması ise tam tersi olmakta; denek bu maddeye fikrime çok uygun diye cevap vermişse 1 puan almakta, fikrime çok aykırı cevabanı doğru gidildikçe, sırasıyla, 2,3,4, ve 5 puan almış olarak değerlendirilmektedir.

Ek I'de sunulan Öz-otoriteryanizm Ölçeğinin hangi maddelerinin olumlu hangi maddelerinin olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmış maddeler olduğunu göstermek amacıyla, olumlu yönde yazılmış ve kodlanmış maddelerin önüne (+), olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmış maddelerin önüne ise (-) işareti konulmuştur. Çalışmamızda kullandığımız diğer dengelenmiş ölçeklerdeki olumlu ve olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmış maddeleri içinde aynı işaretleme geçerlidir.

Öz-otoriteryanizm ölçeğinden her bir deneğin, ölçeğin her bir maddesine verdiği cevaplara göre elde ettiği puanların toplamı, deneğin öz-otoriteryanizm puanı olarak değerlendirilmekte, yüksek puan almış olmak, deneğin öz-otoriteryan özelliğinin fazla olduğu anlamına gelmektedir.

Kağıtçıbaşı (1970, 1972, 1973, 1975) yaptığı çalışmmalarda, öz-otoriteryanizm ölçeğinin, bu özelliği ölçen güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu söylemektedir.

2. Boyuneğicilik Ölçeği (Submissiveness Act Scale)

Giriş bölümünde de açıklandığı gibi, boyuneğicilik, bu çalışmada güçlü birilerine körü körüne sorgusuz bir itaatkar tutum olarak değil, somut bir durum karşısında gösterilen boyuneğici davranış olarak kavramlaştırılmış ve incelenmiştir.

Böyle bir kavramlaştırma, Gilbert ve Trent (1991) tarafından yapılmış ve aynı araştırmacılar tarafından boyuneğiciliği ölçmek üzere bir ölçek geliştirilmiştir. Şahin ve Şahin (1992) tarafından 540 üniversite öğrencisi üzerinde uyarlaması yapılan Bu ölçeğik çalışmamızda boyuneğici davranışı ölçmek üzere kullanılmıştır.

Gilbert ve Trend ölçeğin Cronbach alfasını α=.89; dört ay arayla elde edilen test-tekrar test güvenirlik katsayısını ise r =.84 olarak saptamışlardır. Türkiye'de üniversite öğrencileri için ölçeğin Cronbach alfası α=.74 tür (Şahin ve Durak. 1994).

Ölçekle ilgili yukarda verilen bilgiler ölçeğin üniversite öğrencilerinin boyuneğici davranışlarını ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermektedir. Bu ölçeğin bu çalışmada tercih edilmesinin tek nedeni geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olması dolayısıyla da değildir.

Hatırlanacağı gibi, öz-otoriteryanizm, normsal değerleri kapsamayan ve kişisel bir otoriteryanizm olarak Kağıtçıbaşı tarafından kavramlaştırılmış ve öz otoriteryanizmin, katı, dogmatik ve hoşgörmez bir davranış eğilimi olarak düşünülebileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla, bu tür bir davranış eğilimi ile boyuneğicilik arasında ilişkileri de inceleyen bu çalışmada, boyuneğicilik te tıpkı öz-otoriteryanizm gibi davranış eğilimi olarak ele alınmış ve iki davranış eğilimi arasındaki ilişkinin açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Aksi taktirde, boyuneğici tutumu ölçecek bir ölçek kullanılmış olacaktı ki, bu tür bir ölçekte böyle bir amaca hizmet etmiş olmayacaktı.

Boyuneğicilik ölçeği de, öz-otoriteryanizm ölçeği gibi Likert tipi 5'li derecelendirilmiş bir ölçektir. Ölçek dengelenmiş özelliğe sahip olmayıp, olumlu yönde yazılmış ve kodlanmış 16 maddeden meydana gelmiştir.

Ölçekte bulunan her bir maddeye denek, hiç ila herzaman arasında değişen 5 derecelik cevaplar vermekte, hiç cevabı 1 puan ve herzaman cevabına

doğru gidildikçe sırasıyla, 2, 3, 4, 5 puan almış olmaktadır. Ölçeği daha iyi anlaşılması için aşağıya ölçekte bir madde alınmıştır.

	Hiç	Çok ender	Bazen	Sık sık	Her zaman
1. Paramın üstü eksik verilmiş olsa da sesimi çıkarmadan oradan uzaklaşırım.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /

Yukarıdaki maddeyle denek hiç cevabını vermişse 1 puan ve sırasıyla 2,3,4, ve 5 puan almaktadır. Deneklerin ölçekten aldıkları yüksek puan alanların daha fazla boyuneğici davranış gösterme özelliğine sahip olduklarına işaret etmektedir.

3. Denetim Odağı Ölçeği (İnternal Versus External Locus of Control Scale):

Denetim odağının Rotter (1966) tarafından Sosyal Öğrenme Teorisi içinde ele alındığına ve kavramlaştırıldığına Giriş Bölümünde değinilmişti.

Rotter (1954)'e göre, yetişkinler çocuklara sundukları pekiştireçler aracılığı ile onların kişiliğinin biçimlenmesini sağlarlar. Çocuklar, kendilerine sunulan pekiştireçlerin kendi davranışları tarafından mı yoksa kontrol edemedikleri dış güçler tarafından mı denetlendiğine ilişkin inançlarını yetişkinlerle girdikleri ilişkilere bağlı olarak geliştirirler.

Rotter, pekiştiricinin kendi davranışlarının sonucunda ortaya çıktığına ilişkin inanç geliştiren çocuğun içten denetimli; pekiştiricinin kendisi dışındaki güçler tarafından denetlendiğine ilişkin inanç geliştiren çocuğun ise, dıştan denetimli olduğunu öne sürmüştür. O'na göre, pekiştirici ile beklenti arasında kuralan bağ bireyin kişilik gelişiminde önemli bir etkiye sahip olur ve bazı bireyler olup bitenleri kendi özelliklerine yüklerken, diğerleri dış güçlere yükleme eğilimine girerler. Sonuçta, bireyler olayların kendi kontrolünde olduklarına inanan içten denetimliler ve olayların kendileri dışındaki güçlerin denetiminde olduklarına inanan dıştan denetimliler olarak ayrışırlar.

Ancak bu ayrışma durumuna rağmen, denetim odağının tipolojik bir kavram olduğunu söylemek ve insanları kabaca içten ve dıştan denetime inanan bireyler olarak iki tipe ayırmak doğru değildir (Dönmez, 1985).

Bu çalışmada, Rotter'in kavramlaştırması esas alınmış ve denetim odağını ölçmek için Rotter tarafından geliştirilen Denetim Odağı Ölçeği kullanılmıştır. Toplam 29 maddeden oluşan bu ölçekle ilgili Türkiye'de ilk çalışma Kağıtçıbaşı (1972) tarafından yapılmış; bu çalışmasında Kağıtçıbaşı, içten ya da dıştan denetime inanç ile çeşitli psikolojik ve sosyal-yapısal değişkenler arasındaki ilişkileri incelemiştir. Kağıtçıbaşı çalışmasında, denetim odağı ölçeğinin tamamını değil, 9 maddesini kullanmıştır.

Ölçek bir bütün olarak Aşkın (1981) tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve "Bazı Psikolojik Değişkenlerin Küçltürlerarası Açıdan İncelenmesi" adlı çalışmasında, Türkiye'deki üniversite öğrencilerine uyarlaması yapılmıştır. Araştırmacı, test tekrar test yöntemiyle ölçeğin güvenirlik katsayısını .62 olarak saptamıştır.

Ölçek Aşkın tarafından Türkçe'ye çevrilirken, Brislin (1970)'in kültürlerarası çalışmalar için önerdiği "geri çevirme" (back-translation) tekniği kullanılmıştır (Aşkın, 1981).

Brislin'in "geri çevirme" tekniği, iki dil bilenlerden birinin, orijinal metindeki ölçeği kendi ülkesinin diline, diğerinin ise, çevrilmiş metni yeniden orijinal dile çevirmesi esasına dayanır. Aşkın, bu teknikle çevirdiği Denetim Odağı Ölçeğinin "psikolojik eşitliği"nin sağlandığını ifade etmektedir.

Araştırmamızda kullandığımız Denetim Odağı Ölçeği, kullanılan diğer tüm ölçeklerden farklı olarak Likert tipi bir ölçek değildir. Denetim Odağı Ölçeği, her maddesi paralel iki cümleden meydana gelen ve bu paralel cümlelere verdikelire cevaplara göre bireyin içten ya da dıştan denetimli olduğunu saptamayı amaçlayan bir ölçektir. Ek I'de tamamı sunulan Denetim Odağı Ölçeğinin yapısı hakkında bir fikir vermesi için, ölçeğin bir maddesi aşağıda sunulmuştur.

1.a) _ İnsanların hayatlarında birçok üzücü olaya kısmen kötü talih neden olur.

b) _ İnsanların talihsizlikleri kendi yaptıkları hataların sonucudur.

Yukardaki maddede (a) şıkkını işaretlemiş olmak dıştan denetimli olmaya işaret ederken, (b) şıkkı içten denetimin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Denekler, soru maddeleri içindeki iki paralel cümleden yalnızca birini işaretleyebilmektedirler.

Toplam 29 maddeden oluşan bu ölçeğin 6 maddesi değerlendirme kapsamı dışında tutulmaktadır. Değerlendirmeye tabi tutulmayan ve boş item (filler item) olarak adlandırılan bu maddeler ölçeğe, ölçeğin neyi ölçtüğünü deneğin anlamasını zorlaştırmak, böylece deneklerin yanlı cevap vermelerini engellemek amacıyla yerleştirilmiştir. Ayrıca, 23 maddenin 19'u kişisel kontrolu 4'ü ise siyasal kontrolu ölçen maddelerdir. Siyasal kontrolu ölçen maddeler 12, 17, 22 ve 29 numaralı maddelerdir. Bu çalışmada kişisel yada siyasal kontrol ayrımına gidilmemiş bir bütün halinde tüm maddelerden aldıkları puana bağlı olarak denekler içten ve dıştan denetimli olarak iki gruba ayrılmıştır.

Denekler, Denetim Odağı ölçeğinden aldıkları puanlara göre gruplandırılırken, ölçeğin standart bir puanlama ve bu puanlamaya göre gruplandırma kriteri olmadığı için, bu çalışmada yapılan gruplandırma bazı araştırmacıların çalışmalarındaki gruplama kriterleri temel alınarak gerçekleştirilmiştir.

Denetim Odağı Ölçeğinden aldıkları puanlara göre denekleri bazı araştırmacılar aşağıda ifade edilen biçimde gruplandırmışlardır.

Karabenich ve Srull (1978), toplam 23 maddeden iç denetimli olmayı ölçen 10 maddeyi işaretleyen denekleri içten denetimli; 9 ve daha altında maddeyi işaretleyenleri ise, dıştan denetimli olarak gruplandırmışlardır. Keza, Losfot ve Steinke (1978)'de benzer bir yol izlemiştir.

Aşkın (1981, 1989), Ören (1989), toplam 23 maddenin içten denetimi ölçen alt maddelerinde yarıdan bir fazla işaretleme yapan; yani, 23 içten denetim maddesinden 12 ve daha üstünde madde işaretleyen denekleri içten denetimli, 11 ve altında işaretleme yapan denekleri ise dıştan denetimli olarak nitelendirmişlerdir.

Köksal (1991) ise, 23 içten denetim maddesinden 13 ve yukarısında işaretleme yapan denekleri içten denetimli, 12 ve altında işaretleme yapan denekleri ise dıştan denetimli olarak gruplandırmıştır.

Yukarda sunulan çalışmalar, Denetim Odağı Ölçeğinden aldıkları puanlara göre, denekler içten ya da dıştan denetimli olarak gruplandırılırken, farklı çalışmaların farklı kriterler kullandığını göstermektedir.

Bu araştırmada, denekler içten ya da dıştan denetimli olarak gruplandırılırken, Aşkın (1981; 1989)'ın gruplandırma kriterine bağlı kalınmış ve

içten denetimi ölçen 23 maddeden 12 ve üstünde işaretleme yapan denekler içten denetimli, 11 ve altında işaretleme yapan denekler ise, dıştan denetimli olarak nitelendirilmişlerdir.

Denekler yukarda ifade edilen şekilde, Denetim Odağı ölçeğinden aldıkları puanlara göre gruplandırıldıktan sonra, içten ya da dıştan denetimli olmalarının çeşitli psikolojik ve ailesel özellikleri etkileyip etkilemediğine ilişkin hipotezler test edilmiştir.

4.Otoriteryan Aile Yapısı Ölçeği:

Otoriteryan aile yapısı kavramı, çocuğun ailesini nasıl algıladığı ile ilgili bir kavramdır. Daha açık bir anlatımla, bu kavram, ailenin gerçekte otoriteryan olup olmadığını değil, çocuğun zihninde ailenin nasıl yer etmiş olduğunu ele almaktadır (Kağıtçıbaşı, 1973).

Ailedeki otorite ilişkileri çoğunlukla disiplin ve kontrol konusundaki ilişkileri kapsamaktadır. Genel olarak, katı disiplin ve kontrolün uygulandığı aile türü, otoriteryan olarak değerlendirilmektedir. Ancak Kağıtçıbaşı (1973) Türkiye'de katı disiplin uygulamalarının çocukta sevgi esirgeme anlamına gelmediğini; kısıtlayıcı disiplin uygulamaları ile sevginin aynı anda çocuğa sunulduğunu, bu nedenle bu tür ortamların her zaman çocuğun olumsuz özellikler geliştirmesine yol açmadığını ifade etmektedir.

Çalışmamızda, çocuğun geldiği aile ortamını nasıl algıladığını saptamak amacıyla Kağıtçıbaşı (1972) tarafından geliştirilen Otoriteryan Aile Yapısı ölçeği kullanılmıştır.

Likert tipi 5'li derecelendirilmiş niteliğe sahip bu ölçek, 14 otoriteryan aile özelliğini ölçen, 2 de nötr maddesi bulunan toplam 16 maddeden meydana gelmiştir. Çalışmamızda nötr maddeler değerlendirmeye tabi tutulmamış, yalnızca, otoriteryan aile özelliğini ölçmeyi amaçlayan 14 madde değerlendirme kapsamına alınmıştır.

Otoriteryan Aile Yapısı ölçeği,bir yandan ailedeki kontrolü, diğer yandan ailedeki sevgiyi ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Kağıtçıbaşı (1975) ölçeği ailedeki kontrolü ve sevgiyi ayrı ayrı ölçecek nitelikte ikiye bölerek bir çalışma yapmıştır.

Otoriteryan Aile Yapısı Ölçeği hazırlanırken aşağıda sunulan ölçeklerden faydalanılmış; bu ölçeklerde maddeler çekilip madde analizleri yapılarak ölçek otoriteryan aile yapısın ölçecek bir nitelikte düzenlenmiştir.

Levinson ve Hufman'ın Geleneksel Aile İdeolojisi Ölçeğinden 2 madde; Shoben'in Güney Kaliforniya Ana-baba Tutum Surveyinden 2 madde; Block'un Ana-babaya Karşı Tutum Envanterinden 4 madde (Kağıtçıbaşı 1973).

Bu ölçeklerde alınan maddeler dışında Kağıtçıbaşı tarafndan 6 Likert tipi, iki de nötr itemin eklenmesiyle oluşturulan Otoriteryan Aile Yapısı ölçeği, Kağıtçıbaşı (1973) tarafından ailedeki disiplin ve sevgi ilişkilerini ölçmede güvenilir bir ölçek olarak değerlendirilmektedir.

Otoriteryan Aile Yapısı Ölçeği Likert tipidir ve dengelenmiştir. Yani ölçekteki bazı maddeler olumlu yönde yazılmış ve kodlanmışken, bazı maddeler olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmıştır.

Öz-otoriteryanizm ölçeğinde olduğu gibi, bu ölçekte de olumlu yönde yazılmış ve kodlanmış maddeler, 5 puandan 1 puana doğru değerlendirilirken, olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmış maddeler 1 puandan 5 puana doğru değerlendirilmektedir.

Ölçeğin yapısının ve değerlendirme biçiminin daha iyi anlaşılması için olumlu ve olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmış iki madde aşağıda sunulmuştur.

	Fikrime çok uygun	Fikrime uygun	Karşıyım	Fikrime Aykırı	Fikrime çok aykırı
1. Ana ve babamın fikrince bir çocuk sıkı disiplin altında büyütülmelidir ki, iyi ve güçlü bir karakter sahibi olabilsin.	//	//	//	//	//
2. Annem, babam beni ancak gerçekten hakettiğim zaman cezalandırırdı.	//	//	//	//	//

Yukarıdaki maddelerden birincisi, olumlu yönde yazılmış ve kodlanmıştır. Yani bu maddeye denek fikrime çok uygun diye cevap verdiğinde 5 ve cevaplama sırasına göre, 4,3,2,1 puan almaktadır. Olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmış ikinci madde için bu durumun tersi geçerli olup, denek, bu maddeye fikrime çok uygun cevap verdiğinde, 1 ve sırasıyla, 2, 3, 4, ve 5 puan almaktadır. Ölçekte, 9 madde olumlu 5 madde ise olumsuz yönde yayılmış ve kodlanmıştır.

Otoriteryan Aile Yapısı ölçeğinden yüksek puan almak, ailenin daha otoriteryan olarak algılandığının göstergesi olarak kabul edilmektedir.

5.Ana-Babaya Saygı Ölçeği:

Aile ilişkilerine bakıldığında, Türkiye'de büyüklere saygı göstermek önemli bir toplumsal norm olarak değerlendirildiği görülür. Ana-baba otoritesine saygı duymanın ve ana-babayı kabullenmenin önemli bir değer olarak ortaya çıktığını ifade eden Kağıtçıbaşı (1973), bu toplumsal değerin kişilik özelliğinden farklı olarak şekillendiğini vurgulamaktadır.

Çalışmamızda ana-babaya saygıyı ölçmek üzere kullandığımız Ana-Babaya Saygı ölçeği, aşağıda sunulan bir çok araştırmacının konuyla ilgili olarak geliştirdikleri ölçeklerden maddeler alınarak Kağıtçıbaşı tarafından geliştirilmiştir. Araştırmacı bu ölçeği bazı çalışmalarında (Kağıtçıbaşı, 1972, 1973, 1975) kullanırken, güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu ifade etmiştir.

Araştırmamızda kullandığımız Ana-babaya Saygı Ölçeğinde yer alan maddelerden 4'ü, Shoben'in Güney Kaliforniya Üniversitesi Ana-Baba Tutum Surveyinden; 4'ü Block'un Ana-Babaya Karşı Tutum Envanterinden; 1'i Mc Granahan'ın Hipotetik Durum Envanterinden; 4'ü S.S.R.C S-17 Envanteri 860 formundan ve 1'i Levinson ve Hufman'ın Geleneksel Aile İdeolojisi Ölçeğinden alınmıştır. Ayrıca ölçekte iki de nötr madde bulunmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1973).

Bu nötr maddeler bu çalışmada, ana-babaya saygının ölçülmesi amaçlandığı için değrelendirme kapsamı dışında bırakılmıştkır.

Ölçek, Likert tipi 5'li derecelendirilmiş 14 madde ve iki nötr maddeden meydana gelmiştir ve dengelenmiş bir özelliğe sahiptir. Deneklerin ana-babaya saygı puanları hesaplanırken, 4'ü olumsuz yönde, 10'u ise olumlu yönde yazılmış ve kodlanmış toplam 14 Likert tipi madde değerlendirme kapsamına alınmıştır.

Bu ölçekte de, öz-otoriteryanizm ve otoriteryan aile yapısı ölçeklerinde olduğu gibi, olumlu yönde yazılmış ve kodlanmış maddlere 5 puandan 1 puana doğru değerlendirilirken, olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmış maddeler 1 puandan 5 puana doğru değerlendirilmektedir.

Ek I'de tamamı sunulan ölçeğin yapısı ve puanlaması hakkında bir fikir vermesi için, ölçekte biri olumlu, biri olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmış madde aşağıda örnek olarak verilmiştir.

	Fikrime çok uygun	Fikrime uygun	Kararsızım	Fikrime aykırı	Fikrime çok aykırı
1. Herkes ana babasına karşı büyük bir saygı, şükran ve saygı beslemelir.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
2. Çocuklar itaatsizliklerinden dolayı cezalandırılmamalıdır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /

Yukardaki maddelerden birincisi olumlu yönde yazılmış ve kodlanmıştır. Bu maddeye fikrime çok uygun diye cevap veren bir denek 5 puan almış olarak değerlendirilmekte, fikrime çok aykırı cevabına doğru gidildikçe deneğe, sırasıyla, 4, 3, 2 ve 1 puan verilmektedir. İkinci madde olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmıştır. Bu maddeye fikrime çok uygun diye cevap vermek, 1 puana karşılık gelmekte ve fikrime çok aykırı boyutuna gidildikçe denek sırasıyla, 2, 3, 4 ve 5 puan almaktadır.

Ana babaya Saygı ölçeğinden yüksek puan almak, ana babaya daha fazla sagı gösterildiğinin ölçüsü olarak kabul edilmektedir.

VERİLEN ÇÖZÜMLENMESİ:

Araştırmada, yukarda değinilen ölçekler aracılığı ile toplanan veriler, geliştirilen hipotezlerin özelliklerine göre uygun istatistiksel teknikler kullanılarak, Bilgisayar, Minitab İstatistik programlarıyla çözümlenmiştir.

Giriş Bölümüne bakıldığında, hipotezlerin bir kısmının, değişkenler arası karşılıklı ilişkileri açığa çıkarmaya, bir kısmının ise, belli bir değişkene bir diğer değişkenin ne ölçüde etki ettiğinin saptamaya yönelik olarak geliştirildiği görülür.

Değişkenler arası ilişkilerin araştırıldığı hipotezlerde öncelikle, öz-otoriteryanizm, boyuneğicilik, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana babaya saygı arasındaki ilişkiler açığa çıkarılmaya çalışılmış; daha sonraki hipotezlerde ise, denetim odağının, öz-otoriteryanizme boyuneğiciliğe, otoriteryan aile yapısına ilişkin algıya ve ana-babaya saygıya etki edip etmediği; ayrıca, eğitim düzeyinin ve cinsiyetin, öz-otoriteryan ve boyuneğici özellikler üzerinde bir rolünün bulunup bulunmadığının saptanması amaçlanmıştır.

Araştırmada değişkenlerarası ilişkileri test etmek amacıyla, deneklerin öz-otoriteryanizm, boyuneğicilik, otoriteryan aile yapısı ve ana-babaya saygı ölçeklerinden aldıkları puanlar saptandıktan sonra, deneklerin bu ölçeklerden aldıkları puanlar arasında korelasyonlar hesaplanmış ve tüm bu değişkenlerle ilgili karşılıklı ilişkiler, Bulgular ve Yorum Bölümünde sunulmuştur.

İki değişken arasındaki ilişkinin (korelasyonun) önemli olup olmadığını saptamak amacıyla birçok araştırmacı (Topsever, 1993; Köksal, 1980; Karasar, 1982) tarafından önerilen

$$t = \frac{r.\sqrt{n-2}}{\sqrt{1-r^2}}$$

formülü kullanılarak korelasyonlar için önem testi uygulanmıştır.

Çalışmamızın Bulgular ve Yorum Bölümünde, ilişkilerini araştırdığımız değişkenler arası korelasyonlar ve bunların önem düzeyi her bir hipoteze bağlı olarak ayrı ayrı verilmiştir.

Araştırmada, denetim odağının öz-otoriteryanizmi boyuneğiciliği, otoriteryan aile yapısına ilişkin algıyı ve ana babaya saygıyı etkileyip etkilemediğini saptamak için, denekler önce Denetim Odağı Ölçeğinden aldıkları puanlara göre içten ya da dıştan denetimli olmak üzere iki gruba ayrılmış, daha sonra her bir grubun Öz-otoriteryanizm, Boyuneğicilik, Otoriteryan Alie Yapısı ve Ana Babaya Saygı Ölçeklerinden aldıkları ortalama puanlara t test uygulanmıştır.

Eğitim düzeyi açısından denekler, düşük eğitimliler ve yüksek eğitimliler olmak üzere iki gruba ayrılmış ve bu grupların Öz-otoriteryanizm ve Boyuneğicilik Ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamaları arasında bir farklılaşmanın olup olmadığına saptamak amacıyla ölçeklerden alınan puan ortalamalarına yine t test uygluanmıştır.

Cinsiyet açısından kadın ve erkek olarak iki gruba ayrılan deneklerin Öz-otoriteryanizm ve Boyuneğicilik Ölçeklerinden aldıkları puanlar içinde aynı işlem yapılmıştır.

İkinci grup değişkenler için gruplandırılmış ham veriler Ek Tablo I'de sunulmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırmada ele alınan problemlere balı olarak geliştirilen hipotezleri test etmek amacıyla toplanılan verilerin istatistiksel çözümlemeleri sonucunda elde edilen bulguların, hipotezleri doğrulayıp doğrulamadığı incelenmiş ve bulguların yorumları yapılmıştır.

Hipotezler incelendiğinde, öncelikle, öz-otoriteryanizm, boyuneğicilik, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana-babaya saygı arasındaki ilişkilerin açığa çıkarılmasının amaçlandığı; ardından da denetim odağının, öz-otoriteryanizmi, boyuneğiciliği, otoriteryan aile yapısına ilişkin algıyı ve ana-babaya saygıyı; ayrıca eğitim düzeyi ve cinsiyetin öz-otoriteryanizmi ve boyuneğiciliği etkileyip etkilemediğinin saptanılmasına çalışıldığı görülür.

Yöntem ve Teknikler bölümünde açıklandığı üzere, öz-otoriteryanizm, boyuneğicilik, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana-babaya saygı arasındaki karşılıklı ilişkileri saptamak amacıyla, deneklerin bu özellikleri ölçen ölçeklerden aldıkları puanlar arasındaki korelasyonlar yapılmıştır. Denetim odağının, öz-otoriteryanizmi, boyuneğiciliği, otoriteryan aile yapısına ilişkin algıyı ve ana-babaya saygıyı etkileyip etkilemediği ve eğitim düzeyi ve cinsiyetin öz-otoriteryanizm ve boyuneğicilik üzerinde bir rol oynayıp oynamadığını saptamak amacıyla ise, denekler denetim odağı, eğitim düzeyi ve cinsiyet bakımından gruplandırılmış ve grupların herbir değişkeni ölçen ölçeklerden aldıkları puanları arasındaki ortalama farka t test uygulanmıştır.

İstatistik çözümlemeler sonucunda elde edilen bulgular, Giriş Bölümünde ifade edilen 14 hipotez çerçevesinde ayrı ayrı aşağıda ele alınmış ve yorumlanmıştır.

Bu 14 hipotez çerçevesinde her bir hipotezle ilgili bulguların ayrı ayrı yorumlarına geçmeden önce, öz-otoriteryanizm, boyuneğicilik, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana-babaya saygı arasındaki ilişkilerle ilgili geliştirilen hipotezleri test etmek için, bu değişkenler arasındaki korelasyonlar ve korelasyonların anlamlılık düzeyleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Deneklerin Öz-Otoriteryanizm, Boyuneğicilik, Otoriteryan Aile Yapısına İlişkin Algı ve Ana-Babaya Saygı Puanları Arasındaki Korelasyonlara ve t Anlamlılık Düzeyine İlişikin Tablo:

(Tablo No: 2)

	Boyuneğicilik	Ot. Aile Yap. İl. Algı	Ana-Babaya Saygı
Ot. Aile Yap İlişkin Algı	.18**		
Ana-babaya saygı	.14*	.-23**	
Öz-otoriteryanizm	.32***	.21**	.13*
888			

* = p<0.05 N = 284

** = p<0.01

*** = p<0.001 için anlamlı.

Yukarıdaki tablo'da öz-otoriteryanizm, boyuneğicilik, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana-babaya saygı arasında anlamlı düzeyde ilişkiler olduğu görülmektedir. Bu tablodaki veriler temel alınarak, öz-otoriteryanizm, boyuneğicilik, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana-babaya saygı arasındaki ilişkilerle ilgili geliştirilen her bir hipotez ile ilgili bulgular ve bu bulguların yorumları aşağıda incelenmiştir.

1. Öz-Otoriteryanizm İle Boyuneğicilik Arasındaki İlişiklerle İlgili Bulgular ve Yorum.

Ray (1976;1981)'in çalışmaları bir yana bırakıldığında, otoriteryanizm ile boyuneğicilik arasındaki ilişkilerle ilgili yapılan çalışmaların iki değişken arasında olumlu ilişkiler olduğunu idda ettiklerine önceki bölümlerde değinilmişti.

Hatırlanacağı gibi, Adorno ve arkadaşları (1950) otoriteryan boyuneğmeyi otoriteryanizmin temel öğelerinden biri olarak ele almış ve otoriteryan bireylerin güçlü birilerine karşı boyuneğici tutumlar geliştirdiklerini öne sürmüşlerdi.

Elms ve Miligram (1966) ise, otoriteye itaat deneylerinde, otoriteryan bireylerin verilen görevleri daha fazla yerine getirdiklerini ve deneysel ortamlarda daha fazla cezalandırıcı davrandıklarını göstermişlerdi.

Otoriteryanizm ile boyuneğicilik üzerinde yapılan ve yukarda çok kısa olarak özetlenen bu iki çalışma, otoriteryanizm ile boyuneğicilik arasında olumlu yönde ilişki olduğunu göstermektedir.

Ancak, Ray (1976; 1981) çalışmalarında, otoriteryan bireylerin daha boyuneğici olmadıklarını, hatta otoriteryanizm ile boyuneğicilik arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmasa bile, olumsuz korelasyon ortaya çıktığını iddia etmiştir. Ray, kendi çalışmalarıyla, gerek Adorno ve arkadaylarının gerekse Elms ve Miligram'ın bulgularının birbirlerine zıt yönde oluşunu, bu çalışmalarda kullanılan ölçeklerin ölçtüğü özelliklere bağlamıştır.

Çalışmamızda, otoriteryanizm ve boyuneğicilik kavramlarının gerek başlangıç çalışmasından, gerekse Ray (1976; 1981)'ın çalışmalarından farklı olarak ele alındığına değinilmişti.

Hatırlanacağı gibi otoriteryanizm kavramı bu çalışmada, kültürel normların etkisinden mümkün olduğunca uzak olduğu düşünülen ve "(...) katı, dogmatik ve hoşgörmez davranış eğilimi" (Kağıtçıbaşı, 1972, s.13) olarak ele alınmakta; boyuneğicilik ise, somut bir durum karşısında gösterilen boyuneğici davranış olarak incelenmektedir.

Giriş Bölümünde de ifade edildiği gibi, bu çalışmada bu iki değişkenle ilgili yeni kavramlaştırmalara bağlı olarak, iki değişken arasında olumlu yönde ilişkinin ortaya çıkacağı öne sürülmüştü.

Giriş Bölümünde "Öz-otoriteryanizm ile boyuneğicilik arasında olumlu bir ilişki olacaktır" biçiminde ifade edilen hipotez, bir davranış eğilimi olarak "katı, dogmatik ve hoşgörmez" nitelikte davranış gösteren bireylerin, aynı zamanda, başkalarının "katı, dogmatik ve hoşgörmez" nitelikte davranmalarına daha fazla tolerans gösterebilecekleri düşüncesinden hareketle geliştirilmişti. Daha açık bir ifade ile, "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimi içerisinde olan bir bireyin kendisine aynı şekilde davranılmasına ses çıkarmayacağı; somut bir durum karşısında kendisine benzer bir tutumla yaklaşanlara karşı çıkmada diğer bireylere oranla daha fazla tepkisiz kalacağı öngörülmüştü.

Yukarda açıklanan nedenlerle öz-otoriteryanizm ile boyuneğicilik arasında olumlu ilişkilerin ortaya çıkacağına ilişkin geliştirilen hipotezi test etmek amacıyla, deneklerin Öz-otoriteryanizm ve Boyuneğicilik Ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında korelasyon yapılmış ve bu korelasyon ve anlamlılık düzeyi Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2'de de görüleceği üzere, öz-otoriteryanizm ile boyuneğicilik arasında ilişki katsayısı (r=.32)'dur. Öz-otoriteryanizm ile boyuneğicilik arasında ortaya çıkan bu korelasyonunu anlamlı olup olmadığını saptamak için yapılan t test sonucunda bu ilişkinin ($p<0.001$) düzeyinde anlamlı olduğu yine Tablo 2'de görülmektedir.

Öz-otoriteryanizm ile boyuneğicilik arasında ortaya çıkan (r=.32) korelasyon ve bu korelasyonun ($p<0.001$) düzeyinde anlamlı oluşu, "Öz-otoriteryanizm ile boyuneğicilik arasında olumlu bir ilişki olacaktır" şeklinde geliştirilen hipotezi doğrular niteliktedir.

Bu bulgu, "katı, dogmatik ve hoşgörmez" eğilimler içinde olan bireylerin somut bir durum karşısında kendisine yönelik benzer davranış eğilimine giren bireylere daha fazla tolerans gösterdiklerini; ya da bu tür davranış eğilimi içinde olan bireylerin kendilerine yönelik olumsuz durumlarda veya çıkarlarına uygun olmayan durumlarda bu tür bir davranış eğiliminde olmayan bireylere oranla daha fazla sessiz kaldıklarına işaret etmektedir.

"Katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimleri içinde bulunan bireylerin aynı zamanda günlük ilişkiledinde somut bir durum karşısında boyuneğici tarzda davranmaları, kendilerinde var olan dogmatik ve hoşgörüsüz eğilimlerin bilişsel düzeyde meşru kılınmasının bir sonucu olabileceğini akla getirmektedir. Şöyleki, bir birey ilişkilerinde "katı, dogmatik ve hoşgörmez" özellikler göstererek davranışta bulunuyorsa ve bu özelliklerinin doğru olduğuna inanıyorsa, ilişkide olduğu bireylerin de kendisine yönelik benzer eğilimlerle davranmasını "normal" olarak değerlendirebilir ve kendi bilişsel stillerini gözden geçirmek yerine, benzer davranışlar içinde bulunan bireylerin anlayışla karşılayarak muhtemel bir bilişsel çelişkiden kurtulmaya çalışabilir. Böylelikle birey, "katı, dogmatik ve hoşgörmez" eğilimlerinin doğru olmayabileceğine ilişkin bir bilişsel elastikiyet (flexibility)ten kaçınmayı sağlayabilir.

2. Öz-Otoriteryanizm İle Otoriteryan Aile Yapısına İlişkin Algı Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular ve Yorum:

Hatırlanacağı gibi, otoriteryanizm ile ilgili ilk sayısal verilere dayalı çalışmayı yapan Adorno ve arkadaşları (1950), çocuk-ebeveyn ilişkilerinin otoriteryan kişilik sendromunun ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığını iddia etmekteydiler. Onlara göre, katı ve baskıcı aile ortamlarında yetişen bireyler, demokratik ortamlarda yetişen bireylere oranla daha fazla otoriteryan özellikler göstermektedirler.

Adorno ve arkadaşları, yüksek oranda otoriteryan özellikler gösteren bireylerle yaptıkları görüşmelere dayalı olarak, bu bireylerin yetiştikleri aile ortamlarında söz ve karar hakkının babada olduğunu, annelerin itaatkar bir yapı sergilediğini ve bu ailelerde çocukların söz ve karar haklarının kısıtlandığını ve itaate zorlandıklarını ortaya koymuşlardır.

Böyle bir aile atmosferinin çocuğun gelişiminin önünü tıkadığını ve mutlak itaate zorladığını; gelişiminin önü tıkanan çocuğun ise başka bir çıkış bulamadığı için otoriteye sığındığını iddia eden Adorno ve arkadaşları, bu sürecin otoriteryan özelliklerin ortaya çıkmasının temel belirleyicisi olduğunu savunmuşlardır.

Çocuk-ebeveyn ilişkileri konusunda Türkiye'de yapılan çalışmalar ve gözlemlerin önemli bir kısmı (Kağıtçıbaşı, 1993; Ülgen, 1987; Yörükoğlu, 1989; Köknel, 1994), aile içi ilişkilerin otoriter tarzda sürdürüldüğünü iddia etmektedir.

Hatırlanacağı gibi, Kağıtçıbaşı (1973) otoriter tarzda işlenen aile içi ilişkilerin, bireylerdeki öz-otoriteryan özelliklerle ilişkili olup olmadığını saptamaya dönük kültürlerarası bir çalışmasında, Amerikalı örneklemde otoriteryan aile yapısı ile öz-otoriteryanizm arasında yüksek bir ilişki ortaya çıktığını, Türk örnekleminde ise böyle bir bulguya rastlanmadığını göstermiştir.

Önceki bölümlerde açıklandığı üzere, Kağıtçıbaşı'na göre, farklı kültürlerde orotireyan aile yapısına farklı anlamlar yüklenmekte; Amerikalı grupta otoriteryan aile yapısı sevgi eksikliğine yorumlanırken, Türk grubunda otoriteryan aile yapısı "normal" olarak kabul edilmekte ve aile içi otorite ilişkileri sevgi eksikliğine yorumlanmadığı için, Türk örnekleminde otoriteryan aile yapısı ile öz-otoriteryanizm arasında ilişki ortaya çıkmamaktadır.

Türkiye'de bir kültürel norm olarak kabullenilen ve normal bir durum olarak değerlendirilen aile içi ilişkilerde yoğur otoriter eğilimler ile öz-otoriteryanizm arasında bir ilişkinin olup olmadığının bir boyut olarak yeniden incelendiği bu çalışmada, Kağıtçıbaşı'nın bulguları temel alınarak, otoriteryan aile yapısı ile öz-otoriteryanizm arasında ilişki olmayacağı öngörülmüş ve iki değişken arasındaki ilişki Giriş Bölümünde "Öz-otoriteryanizm ile otoriteryan aile yapısına ilişkin algı arasındaki bir ilişki ortaya çıkmayacaktır" şeklinde bir hipotez geliştirilerek açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ile öz-otoriteryanizm arasındaki ilişkiyle ilgili yukarda ifade edilen hipotezi test etmek amacıyla, deneklerin otoriteryan aile yapısı ve öz-otoriteryanizm ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında korelasyon hesaplanmış; bu korelasyon ve anlamlılık düzeyi Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2'ye bakıldığında, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ile öz-otoriteryanizm araındaki korelasyonun ($r=.21$) olduğu ve bu korelasyonun ($p<0.01$) düzeyinde anlamlı bulunduğu görülür. Bu bulgu "Öz-otoriteryanizm ile otoriteryan aile yapısına ilişkin algı arasında bir ilişki ortaya çıkmayacaktır" şeklindeki hipotezimizi reddetmiştir. Bir başka ifadeyle hipotezimizin aksine, öz otoriteryanizm ile otoriteryan aile yapısına ilişkin algı arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu bulgular göstermektedir.

Beklentimize ters yönde ortaya çıkan ve Kağıtçıbaşı (1973)'nın bulgularıyla çelişen bu bulgu bir kaç faktöre bağlanabilir.

Öncelikle, Kağıtçıbaşı'nın Türk örnekleminde otoriteryan aile yapısı ile öz-otoriteryanizm arasında ilişki olmadığını gösteren bulguyu Türkiye'de otoriteryan aile yapısının sevgi eksikliği anlamına gelmediğine bağlaması gözönüne alındığında, geçen yirmiiki yıllık zaman dilimi içinde otorite ilişkilerine gençlerin bakışının değişmiş olabileceği akla gelmektedir. Daha açık bir söyleyişle, 1973'ten 1995'e uzanan zaman dilimi içinde gençler aile içi otorite ilişkilerine farklı bakmaya başlamış olabilirler. Önceden daha olağan ve beklenilir bir durum olan aile otoritesi zaman içinde olağan bir durum olmaktan çıkarak gençlerin beklentilerine ters bir durum halini almış olabilir. Özellikle hızla değişen toplumsal yapı ve kurumları gözönüne aldığımızda ve yine bu değişime paralel olarak ortaya çıkan günümüz toplumunun kendisine özgü şartları, örneğin iletişim ağlarının derinleşmesi, bireyin toplumsal çevresinin genişlemesi gibi faktörlere

baktığımızda, bu faktörlerin bireyi dış dünya ile kendi ailesindeki ilişkileri sürekli karşılaşmalara itmiş olabileceği ve bu karşılaştırmalar sonucunda bireylerin otoriteryan özellikleri sevgi eksikliğine yorumlayabileceği düşünülebilir. Dolayısı ile aile içi otorite ilişkilerinin sevgi eksikliği olarak yorumlanması bireylerde öz otoriteryan niteliklerin güçlenmesine kaynaklık edebilir.

Otoriteryan aile yapısı ile öz otoriteryanizm arasındaki ilişkinin yirmiiki yıl öncesine göre farklılaşması ve bu iki değişken arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişkinin ortaya çıkması, geçen yirmiiki yıllık süre içinde toplumda meydana gelen hızlı değişmelerin sancısından kurtulma çabası dolayısı ile de olabilir. Şöyleki, özellikle 1980'li yılları takip yıllarda ortaya çıkan hızlı toplumsal dönüşümler dolayısı ile bireylerin şaşkınlaşması sonucunda, bir kaçınma tepkisi olarak geleneksel tarzda işleyen aile ilişkileri bireyin değerlerine daha katı bir biçimde sarılmasına ve sonuçta otoriteryan aile yapısı ile öz-otoriteryanizm arasında olumlu ilişkilerin ortaya çıkmasına yol açmış olabilir.

Hızla değişen toplumsal yapının bireylerde oluşturduğu boşluk duygusu bireylerin "(...) yeniliklere karşı gözlerini kapatarak eski değerlere daha katı bir biçimde sarılmalarına" (Gençtan, 1993, s.16) yol açabilmektedir. Öz-otoriteryanizmin geleneksel tarzda işleyen ve değişime kapalı bir davranış eğilimi olduğu düşünüldüğünde, değişime kapalı bu eğilimin otoriteryan nitelikler taşıyan geleneksel aile ilişkilerinde destek bulduğu ve böyle bir aile yapısıyla ilişkili olarak ortüaya çıktığını öne sürmek mümkündür.

3. Öz-otoriteryanizm İle Ana-Babaya Saygı Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular ve Yorum:

Ana-babaya saygı, Kağıtçıbaşı (1973, 1975) tarafından kuvvetli bir sosyal norm olarak ele alınmakta; Türkiye'de bu normun yaygın bir biçimde işlediği ve ana-babaya saygının diğer kurumlara da genellenerek otoriteye saygı haline dönüştüğü ifade edilmektedir.

Kağıtçıbaşı (1973) çalışmasında, Ana-babaya Saygı ve Yurtseverlik Ölçeklerini birlikte değerlendirerek Otoriteye Saygı başlığı altında toplamış ve otoriteye saygı ile öz-otoriteryanizm arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır.

Otoriteryan aile yapısı gibi otoriteye saygınında Türkiye'de yaygın bir toplumsal norm olarak öz-otoriteryanizmle ilişkisi olmadığını ifade eden Kağıtçıbaşı, çalışmasında ana-babaya saygıyı ayrı bir boyut olarak ele almamıştır.

Bizim çalışmamızda kültürel normların etkisine fazla açık olmayan öz-otoriteryanizm ile, bir toplumsal norm olarak kabul edilen ana-babaya saygı arasında ilişki olmayacağı öngörmüş; bu durum Giriş bölümünde "Öz-otoriteryanizm ile ana-babaya saygı arasında bir ilişki ortaya çıkmayacaktır" şeklinde bir hipoteze dönüştürülmüştür.

Öz-otoriteryanizm ile ana-babaya saygı arasındaki ilişkiyle ilgili yukarda ifade edilen hipotezin doğru olup olmadığnı test etmek amacıyla, deneklerin Öz-otoriteryanizm ve Ana-babaya Saygı Ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında korelasyon hesaplanmış; bu korelasyon ve anlamlılık düzeyi Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2'ye bakıldığında, öz-otoriteryanizm ile ana-babaya saygı arasındaki korelasyonun ($r=.13$) olduğu ve bu korelasyonun ($p<0.05$) düzeyinde anlamlı bulunduğu anlaşılmaktadır.

Hipotezimize ters yönde ortaya çıkan bu bulgu, öz-otoriteryanizm ile ana-babaya saygı arasında olumlu bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Beklentimize ters yönde ortaya çıkan bu bulgu "katı, dogmatik ve hoşgörmez" eğilimli bireylerin aile ilişkilerinde saygı faktörünü öne çıkardıklarının ipuçlarını bize sunmaktadır. Bir başka ifadeyle Türkiye'de ana-babaya saygı ve onları idealleştirme bireylerdeki "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimiyle iç içe geçmiş bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hatırlanacağı gibi Kağıtçıbaşı bir çalışmasında (Kağıtçıbaşı, 1973), Amerikalı denek grubunda otoriteye saygı ile öz-otoriteryanizm arasında yüksek düzeyde ilişki olduğunu, Türk örnekleminde ise böyle bir bulguya rastlanmadığını göstermişti. Kağıtçıbaşı, Adorno ve arkadaşlarının iddia ettiği gibi her zaman otoriteye saygı ile otoriteryan özelliklerin birlikte ortaya çıkmadığını, bu konuda kültürel farkların belirleyici olduğunu bu çalışmasıyla ortaya koymuştu. Kağıtçıbaşı'na göre, yaygın bir kültürel norm olan otoriteye saygı Türk örnekleminde "katı, dogmatik ve hoşgörmez" eğilimlerle ilişkili olmayan bir değişken olup, öz-otoriteryan özelliklere bağlı olmaksızın örneklemde sıkça rastlanan bir değerdi.

Bizim çalışmamızda ortaya çıkan, ana-babaya saygı ile öz-otoriteryanizm arasındaki olumlu ilişki Kağıtçıbaşı'nın Amerikalı grupta elde ettiği bulgulara benzerlik göstermektedir. Daha açık bir ifadeyle, Kağıtçıbaşı'nın çalışmasındaki Türk örnekleminde elde ettiği bulgularla zıtlık içindedir.

Bu durum, ana-babaya saygının da tıpkı otoriteryan aile yapısına ilişkin algıda olduğu gibi, geçen yirmiiki yıllık zaman diliminde değişik bir nitelik kazandığına işaret etmektedir. Yani, günümüzde ana-babaya saygı öz-otoriteryan özelliklerle birlikte orataya çıkan bir değer halini almış; "katı, dogmatik ve hoşgörmez" eğilimlerle ana-babaya koşulsuz olarak saygı göstermek birlikte ortaya çıkan bir niteliğe dönüşmüştür.

4. Otoriteryan Aile Yapısına İlişkin Algı ile Boyuneğicilik Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular ve Yorum:

Aile ilişkilerinin otoriteryan biçimde sürdürülmesinin bireylerde anksiyete, saldırganlık, içe kapanma, pasif ve bağımlı olma, boyuneğme gibi davranışlara neden olduğu bir çok kişi tarafından (Gençtan, 1973; Köknek, 1970; Cüceloğlu, 1994; Backer,1964; Coleman, 1976; Savaşır, 1977; Tezcan, 1993) öne sürülmüştür.

Türkiye'de aile ilişkilerinin çoğunlukla otoriteryan biçimde işlendiği ve bu durumun çocuğun özerkliğini engellediği Tezcan (1993) tarafından vurgulanmıştır. Özerkliği engellediği varsayılan otoriteryan ailelerde yetişen çocukların pasif ve bağımlı bireyler olacağı, dolayısı ile bu tip aile ortamlarında yetişen bireylerin diğerleriyle ilişkilerinde daha boyuneğici davranacakları düşünülerek, bu araştırmada otoriteryan ailelerden gelme yada geldikleri aile ortamlarını otoriteryan olarak algılama ile boyuneğici bir biçimde davranma arasında olumlu ilişkiler olacağı öngörülmüştür.

Otoriteryan aile yapısı ile boyuneğicilik arasındaki ilişkilerle ilgili Giriş Bölümünde "Otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ile boyuneğicilik arasında olumlu bir ilişki olacaktır" şeklinde bir hipotez kurulmuştur. Bu hipotezi test etmek amacıyla deneklerin Otoriteryan Aile Yapısı ve Boyuneğicilik Ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında korelasyon yapılmış; Tablo 2'de görüldüğü üzere iki

değişken arasındaki korelasyon (r = .18) olarak tesbit edilmiştir. Aynı tabloda bu korelasyonun ($p<0.01$) düzeyinde anlamlı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu bulgu "Otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ile boyuneğicilik arasında olumlu bir ilişki olacaktır" şeklindeki hipotezimizi destekler niteliktedir. Bulgu otoriteryan aile yapısından gelen ya da geldikleri aile yapısını otoriteryan olarak algılayan bireylerin boyuneğici davranışlar sergilediklerini göstermektedir.

Bu bulguya dayalı olarak otoriteryan aile ilişkilerinin bireyleri günlük ilişkilerinde somut bir durum karşısında boyuneğmeye ittiğini ve bu tip ailelerde yetişen bireylerin günlük ilişkilerinde kişisel insiyatif koymada güçlük çektiklerini söylemek mümkündür. Otoriteryan aile yapısıyla boyuneğicilik arasındaki ilişkilerle ilgili ortaya çıkan bu bulgu otoriteryan aileden gelen bireylerin girişkenliğinin engellendiği yolundaki bazı yazarların (Tezcan, 1993; Cüceloğlu, 1994; Yörükoğlu, 1989) görüşlerine dolaylı olarak destek sunar gözükmektedir.

5. Otoriteryan Aile Yapısına İlişkin Algı İle Ana-Babaya Saygı Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular ve Yorum:

Gerek otoriteryan aile yapısının gerekse ana-babaya saygının Türkiye'de alışılagelmiş birer sosyal norm olduğu yolundaki Kağıtçıbaşı (1973; 1975)'nın görüşlerine önceki sayfalarda değinilmişti. Yaygın birer sosyal norm olarak değerlendirilen bu iki değişkenin birbirlerinden bağımsız olarak ortaya çıkacakları; daha açık bir ifadeyle, aile ilişkilerinde otoriteryan özelliklerin olup olmamasının ana-babaya saygıyı etkilemeyeceği düşünülerek, bu araştırmada bu iki değişken arasında bir ilişkinin olmayacağı öngörülmüştü.

Aile içi otorite ilişkilerinin, yaygın bir toplumsal norm olarak kabul edilen ana-babaya saygıyla ilişkili olmayacağı yolundaki görüşümüz Giriş Bölümünde "Otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ile ana-babaya saygı arasında bir ilişki ortaya çıkmayacaktır" şeklinde bir hipotez kurularak ifade edilmişti.

Bu hipotezi test etmek amacıyla, deneklerin Otoriteryan Aile Yapısı ve Ana-babaya Saygı Ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında korelasyon yapılmış, bu korelasyon ve anlamlılık düzeyi Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2'de otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ile ana-babaya saygı arasındaki korelasyonun (r=-.23) olduğu görülmektedir. Aynı tabloda iki değişken

arasındaki bu korelasyonun ($p<0.001$) düzeyinde anlamlı olduğu da anlaşılmaktadır.

Otoriteryan aile yapısı ile ana-babaya saygı arasındaki ilişkilerle iligili ortaya çıkan bu bulgu "Otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ile ana-babaya saygı arasında bir ilişki ortaya çıkmayacaktır" biçiminde düzenlenen hipotezimizi reddetmiştir. Bu bulgu, otoriteryan aile yapısı ile ana-babaya saygı arasında ters yönde bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Hipotezimize aykırı bir biçimde ortaya çıkan bu bulgu, aile içi ilişkilerde otoriteryan tavırların, ana-babaya saygıyı azalttığını ortaya koymaktadır. Yani, ana-babaya saygı beklediğimiz gibi yaygın bir toplumsal norm olmaktan ve aile içi ilişkilerden bağımsız gelişen bir değer olmak ziyade, aile içi otorite ilişkileriyle ilişkili olan ve aile içi ilişkilerde otoriteryan özellikler arttıkça azalan bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bulgu ana-babaya saygının en azından üinversite öğrencileri için her koşulda ortaya çıkmadığını; yani üniversite öğrencilerinin ana babalarına koşulsuz saygı göstermediklerini; bu saygının algılanan aile yapısıyla ilişkili olarak ortaya çıktığını ve otorite ilişkilerinin üniversite öğrencilerinde ana-babaya saygıyı azaltan bir faktör olarak devreye girdiğini göstermektedir. Bulgu aynı zamanda, ana-babaya saygının hoşgörü ortamlarında daha fazla ortaya çıktığına işaret etmektedir.

Bu bulguya dayalı olarak, üniversite öğrencilerinin ana-babaya saygıyı, aile içi otorite ilişkilerine bağlı olarak geliştirdiklerini ve ana babaya saygının yaygın bir kültürel norm olmaktan çıkarak, aile yapısından etkilenen bir değişken haline dönüştüğünü söylemek mümkündür.

6. Ana-Babaya Saygı İle Boyuneğicilik Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular ve Yorum:

Bu çalışmada, bir kültürel norm olarak değerlendirilen ana-babaya saygı ile somut bir durum karşısında boyuneğici bir tarzda davranma arasında bir ilişki olmayacağı öne sürülmüş ve Giriş Bölümünde bu durum, "Ana-babaya saygı ile boyuneğicilik arasında bir ilişki ortaya çıkmayacaktır" biçimindeki hipotezle dile getirilmiştir.

Hipotezi test etmek amacıyla yapılan istatistik analizde, deneklerin Ana-Babaya Saygı ve Boyuneğicilik Ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında korelasyon yapılmış ve Tablo 2'de de görüldüğü gibi, iki değişken arasında korelasyon ($r=.14$) olarak bulunmuştur. İki değişken arasındaki bu korelasyonun istatistiksel olarak ($p<0.05$) düzeyinde anlamlı olduğu Tablo 2'de görülmektedir.

Bu bulgu hipotezimizi reddetmiş, ana-babaya saygı ile boyuneğicilik arasında beklentimizin aksine olumlu yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermiştir.

Ana-babaya saygı ile boyuneğicilik arasında bir ilişkinin olmayacağı öngörülürken, Türkiye'de ana-babaya saygı göstermenin hemen herkes tarafından kabul edilen önemli bir kültürel norm olduğu ve bu kültürel normun bireylerin boyuneğicilik gibi psikolojik özellikleri bağımsız olarak ortaya çıkacağı düşünülmüştü. Daha açık bir anlatımla, Türkiye'de yaygın bir kültürel norm olan ana-babaya saygının bireylerin psikolojik özelliklerinden biri olarak ele alınan boyuneğicilikle ilişkisinin olmayacağı; bireyler boyuneğici olsun ya da olmasın ana-babaya saygı gösterecekleri düşünülerek böyle bir hipotez öne sürülmüştü.

Bulgular, ana-babaya saygı ile bireylerin günlük ilişkilerinde somut bir durum karşısında boyuneğici davranışları arasında olumlu bir ilişki olduğunu ortaya koyarak, bir kültürel norm olarak değerlendirilen ana-babaya saygı göstermenin, boyuneğicilik gibi bir psikolojik değişkenle ilişkili olduğunu göstermiş ve hipotezimizi reddetmiştir.

Bu bulgu Türkiye'de en azından üniversite gençliği için, bazı kültürel normlarla bazı psikolojik değişkenler arasında ilişkilerin olabileceğine işaret etmektedir. Yani, üniversite gençelirinin bazı psikolojik özellikleriyle yaygın birer kültürel norm olarak kabul edilen bazı değerler arasında olumlu ilişkilerin olduğu bu bulgudan hareketle söylenebilir. Nitekim, ana-babaya saygı ile bu çalışmada ele alınan ve bir diğer psikolojik değişken olan öz-otoriteryanizm arasında da olumlu ilişkilerin olduğu gözlenmiştir. Ayrıca otoriteryan aile yapısına ilişkin algı gibi yine bir kültürel normla gerek öz-otoriteryanizm gerekse boyuneğicilik arasında olumlu ilişkilerin olduğu da bu çalışmada ortaya çıkan bulgular arasındadır.

Tüm bu bulgular, üniversite öğrencileri için kültürel normlarla psikolojik değişkenlerin birbirleriyle olumlu ilişkiler içinde olduğunu göstermektedir. Bu

durum üniversite öğrencileri açısından kültürel normların yalnızca kabullenilen, doğru olduğuna inanılan değer sistemleri olmayıp, bu normların aynı zamanda onların psikolojik dünyalarına yansıyan ve davranışlarını da etkileyen değişkenler olduğunu işaret etmektedir.

7. Denetim Odağının Öz-Otoriteryanizme Etkisiyle İlgili Bulgular ve Yorum:

Hatırlanacağı gibi bu araştırmada Denetim Odağı, bireylerin evren hakkındaki inançlarını kapsayan bir değişken olarak ele alınmış, insanların bir olay ya da bir durum karşısındaki davranışlarının sorumluluğunu kendi özelliklerine ya da kendileri dışındaki koşullara yüklemelerine bağlı olarak ta, Rotter (1966)'in kavramlaştırmasına uygun biçimde, bireyler içten ya da dıştan denetimle olarak nitelendirilmişlerdi. Yine hatırlanacağı üzere, davranışların sorumluluklarını kendi özelliklerine yükleyen bireyler içten denetimli, davranışların sorumluluklarını kendi dışındaki koşullara yükleyen bireyler ise dıştan denetimli olarak gruplandırılmışlardı.

İçten denetimli olma, günümüzde istenilir bir eğilim olarak görüldüğü ve bazı yazarların (Triandis, 1971; Kağıtçıbaşı, 1972) içten denetime inancı modernliğin göstergesi olarak kabul ettiğine de bu araştırmanın önceki bölümlerinde değinilmişti. Ayrıca, Lupter ve arkadaşlarının (1988) yaptıkları bir çalışmada, otoriteryan bireylerin davranışlarının özellikle olumsuz sonuçlarını daha fazla dışsal nedenlere yüklediğine ilişkin bulgularına da yine önceki sayfalarda yer verilmişti.

Bu çalışmada, modernliğin bir göstergesi olarak kabul edilen içten denetimli olmanın "katı, dogmatik ve hoşgörmez" bir davranış eğilimi olarak incelenen öz-otoriteryan özellikleri azaltacağı düşünülmüş; bir başka anlatımla dıştan denetimli bireylerin daha fazla öz-otoriteryan eğilimler göstereceği öngörülmüştü. Daha açık bir ifadeyle, bireylerin bir olay yada durum karşısında davranışlarının sorumluluğunu kendi özelliklerine ya da kendileri dışındaki faktörlere yüklemeleriyle, "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimleri arasında ilişki olabileceği düşünülerek, Giriş Bölümünde "Denetim odağı öz-otoriteryanizmi etkileyecek, dıştan denetimliler içten denetimlilire oranla daha

fazla öz-otoriteryan özellikler göstereceklerdir" şeklinde bir hipotez öne sürülmüştü.

Yukarıda ifade edilen hipotezi test etmek amacıyla önce, denekler Denetim Odağı Ölçeğinden aldıkları puanlara göre "içten denetimliler" ve "dıştan denetimliler" olarak iki gruba ayrılmış ve her bir grubun Öz-otoriteryanizm Ölçeğinden aldıkları puanlar hesaplanmıştır. Deneklerin Denetim Odağı Ölçeğinden aldıkları puanlara göre gruplandırılmış hali ve bu grupların öz-otoriteryanizm ölçeğinden aldıkları puanlar Ek Tablo I' de sunulmuştur.

Ek Tablo I' deki verilerden hareketle her iki denek grubunun Öz-otoriteryanizm Ölçeğinden aldıkları puan ortamalarına t test uygulanmış ve bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

İçten Denetimli ve Dıştan Denetimli Denek Gruplarının Öz-otoriteryanizm Ölçeğinden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu

(Tablo No: 3)

Öz-Otoriteryanizm / Denetim Odağı	N	M	S	SD	t test
İçten Denetimliler	175	88.7	10.3	282	0.62
Dıştan Denetimliler	109	89.4	9.5		

p>0.05

Yukardaki tabloya bakıldığında toplam 284 deneğin 175'inin içten denetimli, 109'unun ise dıştan denetimli oldukları, içten denetimli denek grubunun Öz-otoriteryanizm Ölçeğinden aldıkları puan ortamlarının 88.7 olduğu; aynı ölçekte dıştan denetimli grubun aldığı puan ortalamasının 89.4 olduğu görülür. Öz-otoriteryanizm Ölçeğinden deneklerin aldıkları puan ortalamalarının dıştan denetimli denek grubunun lehine olmasına rağmen, ortalamalara uygulanan t test sonucunda bu ortalamalar arası farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı yine aynı tabloda görülmektedir. Yani tablodaki veriler, dıştan denetimli denek grubunun öz-otoriteryan özellikler açısından daha yüksek puan aldıklarını ancak, bu puan farkının istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir. Bu bulgu, "Denetim odağı öz-otoriteryanizmi etkileyecek, dıştan denetimliler içten denetimlilere oranla daha fazla öz otoriteryan özellikler göstereceklerdir"

şeklindeki hipotezimizi reddetmiştir. Bir başka ifadeyle, denetim odağı bireylerin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimleri üzerinde bir rol oynamamakta; ister içten ister dıştan denetimli olsun denekler öz-otoriteryan özellikler açısından farklılaşmamaktadır.

Bu bulgu, Lupter ve arkadaşlarının (1988) konumuzla doğrudan ilgili olmasa bile, otoriteryan özellikler gösteren bireylerin davranışlarının olumsuz sonuçlarını dış koşullara yükledikleri şeklindeki bulgularıyla çelişmektedir. Bulgu, üniversite öğrencilerinin "Katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimlerinin onların davranış sorumluluklarını yüklemleme stillerinden etkilenmediğini göstermektedir.

8. Denetim Odağının Boyuneğiciliğe Etkisiyle İlgili Bulgular ve Yorum:

Davranışlarının sorumluluğunu kendi dışındaki koşullara yükleyen bireylerin, günlük ilişkilerinde kendilerini başkalarının yönlendirmesine daha fazla izin verecekleri ve olaylar karşısında kişisel insiyatif koymada güçlük çekecekleri düşüncesinden hareketle "Denetim odağı boyuneğiciliği etkileyecek, dıştan denetimliler içten denetimlilere oranla daha fazla boyuneğici özellikler göstereceklerdir" biçiminde bir hipotez öne sürülmüştü.

Denetim odağının boyuneğiciliği etkisiyle ilgili yukarda ifade edilen hipotezi test etmek amacıyla, öncelikle denekler Denetim Odağı Ölçeğinden aldıkları puanlara göre içten ve dıştan denetimliler olarak iki gruba ayrılmış ve bu grupların Boyuneğicilik Ölçeğinden aldıkları puanlar hesaplanmıştır. Ek Tablo I' de sunulan bu hampuanlardan hareketle, her iki denek grubunun Boyuneğicilik Ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak bir öneme sahip olup olmadığını anlamak için, grupların Boyuneğicilik Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarına t test uygulanmış ve bulgular aşağdaki tabloda sunulmuştur.

İçten Denetimli ve Dıştan Denetimli Denek Gruplarının Boyuneğicilik Ölçeğinden Aldıkları Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu

(Tablo No: 4)

Boyuneğicilik / Denetim Odağı	N	M	S	SD	t test
İçten Denetimliler	175	41.1	8.6	282	3.02
Dıştan Denetimliler	109	44.1	7.7		

$p<0.01$

Tablo 4'de 175 içten denetimli deneklerin Boyuneğicilik Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının 41.1 olduğu, aynı ölçekte dıştan denetimli denek grubunun aldığı puan ortalamalarının ise, 44.1 olduğu görülmektedir. Denek gruplarının Boyuneğicilik Ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki bu ortalama farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını anlamak için yapılan t test sonucunda, iki grubun ortalama puanları arasındaki farkın önemli olduğu ($p<0.01$) yine aynı tabloda anlaşılmaktadır. Bu durum, içten ve dıştan denetimli olmanın bireylerin boyuneğicilik özelliklerini etkilediği; dıştan denetimli bireylerin içten denetimlilere oranla daha fazla boyuneğici davrandıklarını göstermektedir.

Bu bulgu "Denetim odağı boyuneğiciliği etkileyecek; dıştan denetimliler içten denetimlilere oranla daha fazla boyuneğici özellikler göstereceklerdir" şeklindeki hipotezimizi destekler niteliktedir. Bu bulguya dayalı olarak davranışlarının sorumluluğunu kendi özellikleri dışındaki faktörlere (şans, kader, Tanrı gibi) yükleyen bireylerin günlük ilişkilerinde somut bir durum karşısında daha fazla boyuneğici davranışlar gösterdiklerini söylemek olanaklıdır. Başka bir ifadeyle, davranışlarının sorumluluklarını kendi özelliklerine yükleyen bireyler, davranış sorumluluklarını kendi dışındaki faktörlere yükleyen bireylere oranla günlük ilişkilerinde daha fazla insiyatif sahibidirler ve bu bireyler günlük ilişkilerinde kendilerini ilgilendiren somut durumlar karşısında olayları daha fazla kendi kontrolleri dahilinde tutmaktadırlar.

9. Denetim Odağının Otoriteryan Aile Yapısına İlişkin Algıya Etkisiyle İlgili Bulgular ve Yorum:

Hatırlanacağı gibi bireylerin bir olay ya da durum karşısındaki davranışlarının sorumluluğunu kendi özelliklerine ya da kendileri dışındaki faktörlere yüklemelerinin, onların aile ilişkilerinde otoriteryan özelliklerle ilgili algılarını etkileyip etkilemeyeceğine ilişkin olarak Giriş Bölümünde "Denetim odağı otoriteryan aile yapısına ilişkin algıyı etkilemeyecek, dıştan ya da içten denetimlilerin otoriteryan aile yapısına ilişkin algılarında bir farklılaşma ortaya çıkmayacaktır" şeklinde bir hipotez geliştirilmişti.

Bu hipotezin doğru olup olmadığını anlamak amacıyla denekler, içten denetimliler ve dıştan denetimliler olmak üzere iki gruba ayrılmış ve her bir grubun otoriteryan aile yapısı ölçeğinden aldıkları puanlar hesaplanarak, bu puanların ortalamaları arasındaki farka t test uygulanmıştır. Bu hipotezle ilgili bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

İçten Denetimli ve Dıştan Denetimli Denek Gruplarının Otoriteryan Aile Yapısı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu

(Tablo No: 5)

Ot. Aile Yap. İl. Algı / Denetim Odağı	N	M	S	SD	t test
İçten Denetimliler	175	38.5	7.6	282	0.80
Dıştan Denetimliler	109	37.8	7.1		

p>0.05

Tablo 5'te örnekleme giren denek grubunun 175'inin içten denetimli 109'unun ise dıştan denetimli oldukları, içten denetimli grubun Otoriteryan Aile Yapısı Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının 38.5, dıştan denetimli denek grubunun aynı ölçekten aldıkları puan ortalamalarının ise 37.8 olduğu görülmektedir. İki grubun Otoriteryan Aile Yapısı Ölçeğinden aldıkları puanlar arasında içten denetimli denek grubunun lehine 0.7 oranında bir fark olduğu; bu

farka uygulanan t test sonucunda ise farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı aynı tablodan anlaşılmaktadır.

Bu bulgu denetim odağının otoriteryan aile yapısına ilişkin algıyı etkilemediğini göstermekte, "Denetim odağı otoriteryan aile yapısına ilişkin algıyı etkilemeyecek, dıştan ya da içten denetimlilerin otoriteryan aile yapısına ilişkin algılarında bir farklılaşma ortaya çıkmayacaktır" biçimindeki hipotezimizi desteklemektedir.

Bu bulgu, bireylerin davranış sorumluluklarını yükleme stillerinin yaygın bir kültürel norm olarak kabul edilen aile içi otoriteryan ilişkiler konusundaki algıya herhangi bir etkisinin bulunmadığını; dolayısı ile aile içi otorite ilişkileri konusunda üniversite öğrencilerinin denetim odağı açısından farklı psikolojik niteliklere sahip olmalarının, aile ilişkilerinde otoriteryan özelliklere farklı anlamlar yüklemelerine yol açmadığını göstermektedir.

10. Denetim Odağının Ana-Babaya Saygıya Etkisiyle İlgili Bulgular ve Yorum:

Türkiye'de ana-babaya saygı göstermenin oldukça olağan karşılanan yaygın bir kültürel norm olduğu yolundaki Kağıtçıbaşı'nın görüşlerinden hareketle bu çalışmada, böyle bir kültürel normun bireylerin davranış sorumluluklarını yüklemleme biçimlerinden etkilenmeyeceği düşünülmüş ve Giriş Bölümünde bu durum "Denetim odağı ana-babaya saygıyı etkilemeyecek, dıştan ya da içten denetimlilerin ana-babaya saygıları arasında bir fark ortaya çıkmayacaktır" şeklinde bir hipotez öne sürülmüştü.

Bu araştırmadaki psikolojik değişkenlerden biri olan denetim odağının bireylerin yaygın bir kültürel norm olarak kabul edilen ana-babaya saygılarını etkilemeyeceği doğrultusundaki yukarda ifade edilen hipotezi test etmek amacıyla, içten ve dıştan denetimli olarak iki gruba ayrılan deneklerin, Ana-Babaya Saygı Ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları arasındaki farka t test uygulanmıştır. Hipotezle ilgili bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

İçten Denetimli ve Dıştan Denetimli Denek Gruplarının Ana-Babaya Saygı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Ortalamaları Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu

(Tablo No: 6)

Ana-Babaya Saygı / Denetim Odağı	N	M	S	SD	t test
İçten Denetimliler	175	50.5	8.6	282	0.64
Dıştan Denetimliler	109	51.1	6.8		

p>0.05

Yukarıdaki tabloda içten denetimli denek grubunun Ana-Babaya Saygı Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının 50.5 olduğu, aynı ölçekten dıştan denetimli denek grubunun aldıkları puan ortalamalarının ise 51.1 olduğu görülmektedir. Bu ortalama puanlar Ana-Babaya Saygı Ölçeğinden dıştan denetimlilerin biraz daha yüksek puan aldıklarını, yani dıştan denetimli denek grubunun ana-babalarına saygılarının içten denetimlilere oranla biraz daha fazla olduğunu göstermekle birlikte, bu farkın istatistiksel olarak bir öneme sahip olmadığını ortaya koymaktadır.

Bu bulgu, bireylerin denetim odağının ana-babaya saygılarını etkilemediğine işaret etmekte ve Giriş Bölümünde öne sürülen "Denetim odağı ana-babaya saygıyı etkilemeyecek dıştan ya da içten denetimlilerin ana-babaya saygıları arasında bir fark ortaya çıkmayacaktır" biçimindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Bulgu, bu araştırmada psikolojik bir değişken olarak ele alınan bireylerin davranışlarının sorumluluğunu yüklemleme stillerinin, kültürel bir norm olarak incelenen ana-babaya saygıları üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığını; davranışlarının sorumluluklarını kendi özelliklerine ya da kendileri dışındaki faktörlere yüklemelerinin saygı ilişkilerinde bir farklılaşmaya yol açmadığını göstermektedir.

11. Eğitim Düzeyi Öz-Otoriteryanizme Etkisiyle İlgili Bulgular ve Yorum:

Otoriteryanizm olgusuyla Türkiye'de ilk ilgilenen ve inceleyebildiğimiz kadarıyla bu konuda tek araştırmacı olan Kağıtçıbaşı çalışmalarının (Kağıtçıbaşı, 1970; 1972; 1973; 1975) hiçbirinde eğitim düzeyini bir değişken olarak ele almamıştır. Yurtdışında yapılan çalışmaların bir kısmında (Adorno ve arkadaşları, 1950; Ray ve Heaven 1984; Duckitt, 1983; Duckitt, 1992; Schman ve arkadaşları, 1992) eğitim düzeyi ile otoriteryanizm arasındaki ilişkiler ele alınmış ve bu çalışmaların tümünde eğitim düzeyi yükseldikçe otoriteryanizmin azaldığı tesbit edilmiştir.

Eğitim düzeyi ile öz-otoriteryanizm arasındaki ilişkileri de incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, eğitim düzeyinin otoriteryan özelliklerle ilişkili olduğu yolundaki yukarıda aktarılan araştırma bulguları da gözönüne alınarak, eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranışlarının azalacağı düşünülmüş ve Giriş Bölümünde bu durum "Eğitim düzeyi öz-otoriteryanizmi etkileyecek, üniversite birinci sınıfında olanlar son sınıfta olanlara oranla daha fazla öz-otoriteryan özellikler göstereceklerdir" şeklindeki hipotezle ifade edilmişti.

Eğitim ortamlarının bireylere yeni yaşantı fırsatları sunduğu önkabulunden hareketle, yeni deneyimleri fazla olan kişilerin daha esnek ve hoşgörülü bir eğilim içine girecekleri düşünülerek geliştirdiğimiz hipotezin doğru olup olmadığını sınamak amacıyla denekler düşük eğitimli ve yüksek eğitimli olarak iki gruba ayrılmış ve her bir grubun Öz-otoriteryanizm Ölçeğinden aldıkları puanlar hesaplanarak, bu puanlar arasında bir farkın olup olmadığını tesbit etmek için puanların ortalamaları arasındaki farka t test uygulanmıştır.

Yukarıdaki gerekçelerle geliştirilen hipotezi test etmek amacıyla yapılan istatistik işlemler sonucunda ortaya çıkan bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Düşük Eğitimli ve Yüksek Eğitimli Deneklerin Öz-otoriteryanizm Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Ortalamaları-Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu

(Tablo No: 7)

Öz-Otoriteryanizm / Eğitim Düzeyi	N	M	S	SD	t test
Düşük Eğitimliler	144	89.6	9.4	282	1.09
Yüksek Eğitimliler	140	88.3	10.6		

p>0.05

Yukarıdaki tabloda düşük eğitimli deneklerin öz-otoriteryanizm ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının 89.6, aynı ölçekten yüksek eğitimli deneklerin aldıkları puan ortalamalarının ise, 88.3 olduğu görülmektedir. Bu ortalama puanlardan, düşük eğitimlilerin öz-otoriteryan özelliklerinin yüksek eğitimlilere göre bir miktar daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Denek gruplarının Öz-otoriteryanizm Ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları arasındaki bu farkın istatistiksel olarak önemli olup olmadığını anlamak amacıyla ortalamalar arası farka uygulanan t test sonucunda, bu farkın önemli olmadığı tablodaki t test sonucunda görülmektedir. Yani, düşük eğitimlilerin yüksek eğitimlilere oranla biraz daha fazla "Katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimleri sergilemesine rağmen bu davranış eğilimlerinin istatistiksel olarak bir öneme sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu bulgu eğitim düzeyi ile öz-otoriteryanizm arasındaki ilişkilerle ilgili olarak Giriş Bölümünde öne sürdüğümüz "Eğitim düzeyi öz-otoriteryanizmi etkileyecek, düşük eğitimliler yüksek eğitimlilere oranla daha otoriteryan özellikler göstereceklerdir" şeklindeki hipotezimizi reddetmiştir.

Bu bulgu yurtdışında yapılmış bazı araştırmaların (Adorno ve arkadaşları, 1950; Ray ve Heaven, 1984; Duckitt, 1992; Schman ve arkadaşları, 1992) bulgularıyla çelişmektedir. Önceden de belirtildiği gibi bu araştırmacıların çalışmaları eğitim düzeyi ile otoriteryan özellikler arasında ilişki olduğunu ve eğitim düzeyi yükseldikçe otoriteryan özelliklerin azaldığını göstermişti.

Bizim çalışmamızda eğitim düzeyi ile öz-otoriteryanizm arasındaki ilişkilerle ilgili geliştirdiğimiz hipotezi reddeden ve yukardaki araştırmacıların

bulgularıyla da çelişen bu bulgu bir kaç faktörden kaynaklanmış olabilir. Bu faktörlerden biri eğitim düzeyinin tanımlanmasıyla ilgili olabilir. Hatırlanacağı gibi bu çalışma üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir ve eğitim düzeyi üniversite birinci sınıfında olma ve son sınıfında olma olarak iki kategori içinde inçelenmiştir.

Araştırma planlanırken eğitim düzeyinin gruplandırılmasında üç yıllık eğitim farkının yeterli olacağı varsayılmış ve üniversite de üç yıl daha fazla okumuş olmanın bireylerin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimlerini azaltacağı öngörülmüştü. Bulgular üç yıllık eğitim düzeyi farkının böyle bir sonuca yol açmadığını göstermektedir. Dolayısı ile bu bulgu eğitim düzeyinin gruplandırılmasındaki üç yıllık farkın yeterli olmamasından kaynaklanmış olabilir. Bir başka ifadeiyle eğitim düzeyleri arasındaki farkın üç yılın üzerinde olduğu durumlarda bireylerin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimlerinde nasıl bir rol oynayabileceğiyle ilgili olarak birşey söyleyebilmek eldeki verilerle mümkün görünmektedir.

Hatırlanacağı gibi eğitim düzeyi ile öz-otoriteryan özellikler arasındaki ilişkilerle ilgili eğitim düzeyi yükseldikçe otoriteryanizmin azalacağı yolundaki iddiamızın dayanaklarından bir diğeri eğitim ortamlarının bireylere yeni yaşantı fırsatları sunacağı ve bu fırsatları fazla yakalayan bireylerin daha hoşgörülü bir eğilime girecekleri önkabulüyle ilgiliydi.

Daha açık bir ifadeyle, yeni yaşantılar ve değişik ortamlarda kendilerinden farklı birileriyle girilecek ilişkiler ve bu ilişkilerin fazlalığı, bireylerin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimlerini azaltacağı düşünülerek böyle bir hipotez geliştirilmişti. Hipotezimizi reddeden bulgulardan hareketle, yeni yaşantı fırsatlarının öğrencilerin hoşgörülü olma eğilimi geliştirmesine yol açmadığını söylemek mümkün görünmektedir. Ancak bu bulgu, üniversite ortamında bireylerin yeteri kadar zengin kişisel yaşantılar kurma fırsatı yakalama şanslarının olmamasından da kaynaklanabilir. Şöyleki, üniversiteye gelen bireyler eğer önceden yeni ilişkilere açık bir eğilimle gelmemişlerse, üniversite ortamlarında kendileriyle benzer değerlere, tutumlara ve inançlara sahip olan bireylerle birarada olmaya daha fazla yönelebileceklerdir. Bu durum onlara yeni deneyimler kazanma ve kendileri gibi görmedikleri birileriyle birarada olarak onları tanıma fırsatından alıkoyabilecek bir faktördür. Böyle bir yaşam tercihi bireyleri içinde

bulundukları grubun değerleri ve inançlarıyla daha fazla başbaşa bırakarak diğer gruplara yada kişilere katı bir tarzda yaklaşmalarına yol açabilecek, dolayısıyla onların hoşgörülü olma eğilimlerini engelleyebilecektir. Tüm bu nedenlerden dolayı, eğitim düzeyinin yükselmesi, bireylerin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimlerini istatistiksel açıdan önemli sayılabilecek bir düzeyde azaltmamış olabilir.

12. Eğitim Düzeyinin Boyuneğiciliğe Etkisiyle ilgili Bulgular ve Yorum:

Konu İle İlgili Araştırmalar Bölümünde sunulan boyuneğicilik ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, bu konuda yapılan çalışmaların eğitim düzeyi ile boyuneğicilik arasındaki ilişkileri ele almadığı görülür. Aynı bölümde boyuneğicilikle ilgili yapılan çalışmaların çeşitli psikolojik özelliklerle boyuneğicilik arasındaki ilişkilere odaklaştığı da anlaşılır.

Boyuneğici davranışın teorik bir açıklamasıyla da ilgilenen Sosyal Derecelendirme Teorisi (Social Rank Theory), insanların çocukluk yıllarından itibaren güven ihtiyacı içinde olduğunu iddia ederek işe başlar. Teoriye göre, güven ihtiyacı içinde olan çocuk güçsüzlüklerinden dolayı özellikle kınandığı ortamlarda utanç duygusuna boğulmakta ve utanç duygusundan kaçınabilmek için savunma tepkisi geliştirerek, güçsüz olduğunu hissettiği durumlarda boyuneğici davranışlara yönelmektedir.

Üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmada, üniversitede okuyan gençlerin gelecekteki toplumsal koşullarını iyileştireceğine ilişkin umut geliştirecekleri ve bu umutsal beklentilerin kendine güvenlerini arttıracağı düşüncesinden yola çıkılarak, genel olarak üniversite gençeliğinin boyuneğici davranışlarında azalma olacağı varsayılmıştır. Ayrıca üniversitede okuma süresinin artmasının bir yandan bu umutsal beklentileri yükselteceği, diğer yandan üniversite ortamlarında girilen yeni yaşantılar sonucunda gençlerin giderek daha fazla kendilerine güvenecekleri düşüncesinden hareketle eğitim düzeyinin yükselmesinin boyuneğici davranışları azaltacağı yolunda bir hipotez öne sürülmüştür. Daha açık bir anlatımla üniversite öğrencilerinin geleceğe dönük umutsal beklentilerinin yükselmesi ve üniversite ortamlarında girilen yeni yaşantıların, örneğin gençlerin çoğunlukla tanımadık bir çevrede olmaları ve bu

çevredeki günlük ilişkilerinde karşılaşmaları muhtemel sorunların çözümünde kendilerine yeteri kadar yardımcı olacak desteklerden (tanıdıklarının ve ebeveynlerinin sunacağı destek gibi) uzak kalmaları gibi faktörler nedeniyle onların sorun çözmede daha fazla kendi güç ve yeteneklerine başvurmak zorunda kalacakları düşünülmüştür. Böyle bir süreçte daha fazla kalan gençlerin günlük ilişkilerini daha fazla kendi denetimleri altına alacaklarından dolayı kendilerine güvenlerinin artacağı ve sonuçta başkalarıyla ilişkilerinde daha az boyuneğici davranışlara başvuracakları öngörülmüştür.

Yukarda ifade edilen gerekçelerle eğitim düzeyi ile boyuneğicilik arasındaki ilişkilerle ilgili Giriş Bölümünde "Eğitim düzeyi boyuneğiciliği etkileyecek, düşük eğitimliler yüksek eğitimlilere oranla daha fazla boyuneğici davranışlar göstereceklerdir" şeklinde bir hipotez öne sürülmüştür.

Bu hipotezi test etmek amacıyla üniversitelerin birinci sınıfında okuyanlar düşük eğitimli, son sınıfında okuyanlar ise yüksek eğitimli olarak nitelendirilmiş ve her iki grubun Boyuneğicilik Ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki ortalama farka t test uygulanmıştır. Ek Tablo I'deki verilerden hareketle, grupların puan ortalamaları arasındaki farka uygulanan t test sonucunda elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Düşük Eğitimli ve Yüksek Eğitimli Deneklerin Boyuneğicilik Ölçeğinden Aldıkları Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu

(Tablo No: 8)

Boyuneğicilik Ölçeği / Eğitim Düzeyi	N	M	S	SD	t
Düşük Eğitimliler	144	42.9	7.6	282	1.32
Yüksek Eğitimliler	140	41.6	9.1		

$p > 0.05$

Tablo 7'de, örnekleme giren deneklerden 144'ünün düşük eğitimli, 140'ının ise yüksek eğitimli olduğu, düşük eğitimli denek grubunun Boyuneğiclik Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının 42.9, aynı ölçekten yüksek eğitimli denek grubunun puan ortalamalarının ise 41.6 olduğu görülmektedir. Bu veriler Boyuneğicilik Ölçeğinden düşük eğitimli denek grubunun daha yüksek puan

aldığını yani, düşük eğitimlilerin yüksek eğitimlilere oranla günlük ilişkilerinde daha fazla boyuneğici davranışlar içine girdiklerine işaret etmektedir. Ancak düşük eğtimlilerle yüksek eğitimlilerin Boyuneğicilik Ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan önemli olup olmadığını test etmek için yapılan t test sonucunda, iki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın bir öneme sahip olmadığı aynı tablodan anlaşılmaktadır.

Eğitim düzeyinin boyuneğiciliğe etkisiyle ilgili ortaya çıkan bu bulgu, her ne kadar düşük eğitimlilerin yüksek eğitimlilere oranla günlük ilişkilerinde biraz daha fazla boyuneğici davrandıklarına işaret etsede, boyuneğici davranışlar açısından ortaya çıkan bu farkın eğitim düzeyinden kaynaklanmadığını da göstermektedir.

İki değişken arasında ortaya çıkan bu bulgu, Giriş Bölümünde ifade edilen "Eğitim düzeyi boyuneğiciliği etkileyecek, düşük eğitimliler yüksek eğitimlilere oranla daha boyuneğici özellikler göstereceklerdir" şeklindeki hipotezimizi reddetmiştir.

Eğitim düzeyi yükseldikçe boyuneğici davranışlarda azalma olacağına ilişkin ileri sürdüğümüz görüşün bulgular tarafından reddedilmesi bir kaç nedene bağlanabilir.

Hatırlanacağı üzere eğitim düzeyi açısından bireyler yüksek eğtimliler ve düşük eğitimliler olarak gruplandırılırken üç yıllık bir eğitim farkı ölçüt olarak kullanılmış; üniversiteye yeni başlayan bireyler düşük eğitimli, son sınıfta okuyanlar ise yüksek eğitimli olarak nitelendirilmişti. Eğitim düzeyi açısından yapılan bu gruplamada üniversitede üç yıl fazla okumuş olmanın boyuneğici davranışları azaltacağı öngörülmüştü.

Eğitim düzeyi ile boyuneğicilik arasındaki ilişkilerle ilgili ortaya çıkan bulgu, eğitim düzeyi açısından bireyleri gruplandırırken kullandığımız ölçütten kaynaklanabilir. Yani, üniversitede üç yıl az yada fazla okumak bireyleri düşük yada yüksek eğitimli olarak nitelendirmek için yeterli olmayabilir. Nitekim Boyuneğicilik Ölçeğinden alınan ortalama puanlar açısından üç yıl fazla eğitim almış olan deneklerin puanlarının bir miktar daha azaldığı gözlenmiştir. Dolayısı ile, denek gruplarının aralarında üç yıldan daha fazla bir süre eğitim farkının olduğu durumlarda boyuneğici davranışlarda azalma meydana gelebilir.

Eğitim düzeyinin yükselmesinin bireylerin umutsal beklentilerini yükselteceği ve yüksek eğitimlilerin kendine güvenlerinin artacağı yolundaki

düşünceden yola çıkarak, eğitim düzeyi yükseldikçe boyuneğici davranışların azalacağı öne sürülmüştü. Eğitim düzeyinin yükselmesinin boyuneğici davranışları önemli oranda azaltmadığını gösteren bulgulara dayalı olarak, eğitim düzeyi yükseldikçe umutsal beklentilerin artmadığını ve üniversite ortamının bireyin kendine güvenmesinde yeteri kadar etkin bir rol oynamadığını söylemek mümkündür.

Ayrıca, üniversiteye yeni gelen bireylerin yabancı bir çevrede bulunsalar ve yalnız başına sorunlarını çözmede güçlüklerle karşılaşsalar bile bu konuda son sınıf öğrencileri kadar kendilerine güven içinde olmaları nedeniylede böyle bir bulgu ortaya çıkmış olabilir. Şöyleki; boyuneğicilik güvensizlik yaşanan ortamlarda daha fazla ortaya çıkan bir davranış eğilimi olarak kabul edilmektedir. Üniversite birinci ve son sınıfında okuyan öğrencilerin boyuneğici davranışları arasında anlamlı bir farkın ortaya çıkması, öğrencilerin kendine güvenlerinin birbirlerinden farklı olmamasından da kaynaklanabilir.

13. Cinsiyetin Öz-Otoriteryanizme Etkisiyle İlgili Bulgular ve Yorum:

Otoriteryanizmle ilgilenen ve farklı değişikliklerle ilişkilerini araştıran bir çok araştırmacı olmasına rağmen inceleyebildiğimiz kadarıyla otoriteryanizmle cinsiyet arasındaki ilişkiler konusu üzerine eğilen iki araştırmaya rastlanmıştır. Bu araştırmalardan biri Adorno ve arkadaşları (1950) diğeri ise Srirastava (1980)tarafından yapılmıştır.

Adorno ve arkadaşları (1950) otoriteryanizmi çok yönlü araştırırken cinsiyet ile otoriteryanizm arasındaki ilişkileri de bir boyut olarak inceleme kapsamına almışlardır. Bulgular çalışan sınıf kadınlarının diğer sınıftaki kadınlara oranla daha fazla otoriteryan özellikler sergilediğini göstermiştir. Ayrıca Adorno ve arkadaşları çalışan sınıf erkekleriyle kadınlarının otoriteryan özelliklerinin birbirlerinden farklılaşmadığını ortaya koymuşlardır.

Srirastava (1980)'nın yaptığı çalışmada ise değişik bölgelerde yaşıyor olmanın cinsiyet ile otoriteryanizm arasındaki ilişkileri etkilediği saptanmıştır. Şöyleki, kentli gruptaki kadın ve erkekler arasında otoriteryan özellikler açısından bir fark ortaya çıkmazken, kırsal alanda yaşayan kadınların erkeklere oranla daha otoriteryan özellikler gösterdikleri anlaşılmıştır.

Gerek Adorno ve arkadaşları (1950)'nın gerekse Srirastava (1980)'nın araştırmaları, cinsiyet ile otoriteryanizm arasındaki ilişkilere eğilirken sosyal sınıfı yada yaşanılan bölgeleri de gözönünde bulundurmuş, bir anlamda tek başına cinsiyetin otoriteryanizme etkisini değil, sosyal sınıfın yada yerleşim yerinin cinsiyet ile otoriteryanizm arasındaki ilişkilere nasıl yansıdığını anlamaya çalışmışlardır.

Çalışmamızda kadınlar ve erkeklerin öz-otoriteryan özellikleri incelenirken, deneklerin sosyal sınıfları yada yerleşim yerleri gibi özellikleri gözönüne alınmamıştır. Araştırmada üniversitede okuyan gençlerin kadın yada erkek olmalarının onların öz-otoriteryan özelliklerini nasıl etkileyeceği incelenmiştir. Daha açık bir anlatımla, "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimlerinin cinsiyet tarafından etkilenip etkilenmediği açığa çıkarılmaya çalışılmış; Giriş Bölümünde ifade edildiği üzere bu ilişkiyle ilgili "Cinsiyet öz-otoriteryanizmi etkileyecek, erkeklerin kadınlara oranla daha otoriteryan özellikler göstereceklerdir" şeklinde bir hipotez öne sürülmüştür.

Bu hipotezi test etmek amacıyla denekler cinsiyet bakımından gruplandırılmış ve her bir grubun Öz-otoriteryanizm ölçeğinden aldıkları puanlar hesaplanarak Ek Tablo I'de sunulmuştur. İki grubun öz-otoriteryan özellikler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için Ek Tablo I'deki verilerden hareketle, grupların öz-otoriteryanizm ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki farka t test uygulanarak bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Kadın Yada Erkek Deneklerin Öz-otoriteryanizm Ölçeğinden Aldıkları Puan Ortalamaları Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu

(Tablo No: 8)

Öz otoriteryanizm / Cinsiyet	N	M	S	SD	t
Kadın	122	89.1	9.9	282	0.17.
Erkek	162	88.9	10.1		

p>0.05 -

Yukardaki tabloya bakıldığnda örnekleme giren deneklerin 122'sinin kadın, 162'sinin erkek olduğu ve sırasıyla kadın deneklerin Öz-Otoriteryanizm Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının 89.1, erkek deneklerin 88.9 olduğu anlaşılmaktadır. Aynı tabloda kadın ve erkek deneklerin öz-otoriteryanizm ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki ortalama farkın istatistiksel olarak bir öneme sahip olmadığı ($p > 0.05$) görülmektedir. Bu bulgu cinsiyetin bireylerin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimleri üzerinde bir etkisinin bulunmadığını göstermekte ve "Cinsiyet öz-otoriteryanizmi etkileyecek, erkekler kadınlara oranla daha otoriteryan özellikler göstereceklerdir" şeklindeki hipotezimizi reddetmektedir.

Cinsiyet ile öz-otoriteryanizm arasındaki ilişkiler konusunda ortaya çıkan ve hipotezimizi reddeden bu bulgu, üniversitede okuyan kadınların ve erkeklerin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimleri açısından birbirlerine benzediklerini, bu davranış eğilimleri açısından aralarında bir farkın olmadığı göstermektedir.

Cinsiyet ile öz-otoriteryanizm arasındaki ilişkilerle ilgili hipotez kurulurken, erkeklerin daha "katı, dogmatik ve hoşgörmez" olacakları yolundaki hipotezi bazı nedenlere dayalı olarak ileri sürmüştük.

Bu nedenlerden biri Türkiye'de cinsiyet rollerinin oldukça ayrışmış olması ve erkek cinsiyeti için daha sert ve kararlı bir tavır sergilemenin toplumsal açıdan daha fazla istenilir bir özellik olmasıyla ilgiliydi. Yani ülkemizde erkek cinsiyetine ilişkin rollerin, katı, sert, ısrarla bildiğinden vazgeçmeyen bazı özellikler gösterdiği düşünülerek, böyle bir beklentinin erkekleri daha "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimlerine iteceği düşünülmüştü. Keza, Türkiye'de kadın cinsiyet rolleri içinde dik başlı olmayan, esnek, hoşgörü sınırları daha geniş bir durumun olduğu değerlendirmesinden hareketle de öz-otoriteryan özellikler açısından kadınların ve erkeklerin farklılaşacağı öngörülmüştü.

Bulgular bu öngörümüzü desteklememiştir. Bu durum, kadın ve erkek rolleriyle ilgili yukarda ifade edilen toplumsal beklentilerin üniversite gençliği için fazla bir önem teşkil etmediğine yorumlanabilir. Yani üniversite gençliği açısından cinsiyet rolleriyle ilgili toplumun onlardan beklediği davranış kalıpları önemli oranda esnekleşmiş, gençler bu cinsiyet rolleriyle ilgili toplumsal

beklentileri pek fazla gözönünde bulundurmaksızın, cinsiyet rollerine kendileri yeni bir anlam yüklemiş olabilir.

Yani, üniversitede okuyan kadınların toplumsal beklentilerin aksine daha katı, iddiacı ve uyuşmaz davranışlar sergilemeleri gerektiği şeklinde bir algı geliştirmiş olmaları, yada üniversitede okuyan erkeklerin yine toplumsal beklentilerin aksine daha esnek, hoşgörülü ve sert olmayan davranış eğilimleri içine girmelerinin doğru olacağına inanmaları; yada bu ifade edilenlerin birlikte ortaya çıkması nedeniyle "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimleri açısından cinsiyetler arasında bir fark ortaya çıkmamış olabilir.

14. Cinsiyetin Boyuneğiciliğe Etkisiyle İlgili Bulgular ve Yorum:

Hatırlanacağı gibi boyuneğicilik bireylerin küçük yaşlardan itibaren güçsüzlükleri nedeniyle kınanmaları sonucunda geliştirilen bir savunma tepkisi olarak nitelendirilmiş ve cinsiyet ile boyuneğicilik arasındaki ilişkilerle ilgili "Cinsiyet boyuneğiciliği etkilemeyecek, boyuneğici davranışlar açısından kadınlarla erkekler arasında bir fark ortaya çıkmayacaktır" şeklinde bir hipotez öne sürülmüştü.

Bu hipotez geliştirilirken bir yandan Şahin ve Şahin (Basılmamış makale)'in üniversite öğrencileri ile ilgili yaptığı çalışmada elde ettikleri bulgular, diğer yandan üniversite öğrencilerinin genel olarak kendi akranları içindeki diğer toplumsal katmanlara (örneğin çalışan ve eğitim düzeyi düşük gençlere) oranla daha fazla kendine güvenecekleri; ister kadın ister erkek olsun daha fazla hak arayıcı olacakları gözönünde bulundurulmuştu.

Yukardaki gerekçelerle üniversite öğrencilerinin boyuneğici davranışlarında cinsiyetin bir rol oynamayacağına ilişkin öne sürülen hipotezi test etmek amacıyla, cinsiyet açısından gruplandırılan deneklerin, Boyuneğicilik Ölçeğinden aldıkları puanlar hesaplanmış ve Ek Tablo I'de bu veriler sunulmuştur. Bu verilerden hareketle iki grubun puan ortalamaları arasına t test uygulanmış, bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Kadın ve Erke Deneklerin Boyuneğicilik ölçeğinden Aldıkları Puanların Ortalamaları Standart Sapmaları ve t Anlamlılık Düzeyi Tablosu

(Tablo No: 9)

Öz otoriteryanizm / Cinsiyet	N	M	S	SD	t
Kadın	122	42.4	8.6	282	0.62
Erkek	162	42.2	8.2		

p>0.05 -

Tablo 9 incelendiğinde, kadın denek grubunun Boyuneğicilik Ölçeğinden aldıkları puan ortalamaların 42.4, erkek denek grubunun ise aynı ölçekte aldıkları puan ortalamalarının 42.2 olduğu anlaşılmaktadır. Aynı tabloda, grupların Boyuneğicilik Ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı ($p > 0.05$) görülmektedir.

Bu bulgu üniversite öğrencilerinde boyuneğici davranışın cinsiyet tarafından etkilenmediğini, kadın ve erkeklerin somut bir durum karşısında boyuneğici davranışlar açısından benzer tepkiler verdiklerini göstermekte ve "Cinsiyet boyuneğiciliği etkilemeyecek, boyuneğici davranışlar açısından kadınlarla erkekler arasında bir fark ortaya çıkarmayacaktır" şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Gerek bir önceki hipotezimizle ilgili ortaya çıkan cinsiyetin bireylerdeki "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimlerini etkilemediğiyle ilgili bulgu gerekse bu bulgu birlikte gözönüne alındığında, üniversite öğrencileri için cinsiyet faktörünün onların bazı psikolojik özellikleri üzerinde bir rol oynamadığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu bulgular, üniversite öğrencilerinin cinsiyet konusunda genel olarak kadın ve erkeklerden beklenen ve sınırları belirlenmiş rollerin dışında davrandıklarına işaret etmektedir. Yani bu bulgular üniversite gençliğinin kadın ve erkekler için toplumun onlardan beklediği bazı davranışları yapmak yerine, cinsiyetleriyle ilgili beklenilen rollerden bağımsız bazı davranış örüntüleri geliştirdiklerine yorumlanabilir.

BÖLÜM V

GENEL SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırmada ortaya çıkan bulgulara dayalı olarak varılan genel sonuçlar ele alınarak tartışılmış ve sonuçlara bağlı biçimde bazı öneriler sunulmuştur.

Hatırlanacağı gibi bu araştırma, içeriği Kağıtçıbaşı tarafından "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimi olarak belirlenen öz-otoriteryanizm ile bazı psikolojik (denetim odağı ve boyuneğicilik), ailesel (otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana-babaya saygı) ve kişisel / özlük (cinsiyet ve eğitim düzeyi) değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek üzere gerçekleştirilmiş.

II. Dünya Savaşı yıllarında insanın yıkıcı davranışlarında yoğun bir artışın gözlenmesi, gerek savaş yıllarında gerekse sonraki yıllarda bir çok düşün ve bilimadamının dikkatini yıkıcı davranışlara çekmiştir.

Bu çalışmanın üzerinde durduğu konu alanı olan otoriteryanizm de II. Dünya Savaşı sırasında ve izleyen yıllarda yıkıcılığın temel nedenlerinden biri olarak değerlendirilen önyargıları ve etnosantrik tutumları anlamak üzere ortaya atılan ve günümüze kadar öneminden birşey kaybetmeyen bir kavramdır. Bir başka ifadeyle, II. Dünya Savaşı sırasında ve izleyen yıllarda anti-Semitik tutumları anlamak üzere geliştirilen bir kavram olarak otoriteryanizm, o yıllardan günümüze kadar geçen süre içinde önyargıları, etnosantrizmi, dogmatik düşünce tarzını, bilişsel katılığı vs. anlamak ve böylece toplumsal davranışın dinamiklerini yakalamak üzere sosyal psikolojide anahtar bir rol üstlenmiş, 1940'lardan bugüne sosyal psikolojideki öneminden hiç birşey kaybettemiştir.

Otoriteryanizmle ilgili ileri sürülenler 1950 yılına kadar hipotetik bir görüş olmaktan öteye geçememiştir. Konuyla ilgili ilk sayısal verilere dayalı araştırmayı gerçekleştiren Adorno ve arkadaşları otoriteryanizmi hipotetik görüşlerin ötesine taşımış ve konuyu deneysel bir çerçeveye oturtmuşlardır.

Adorno ve arkadaşlarının araştırma bulguları, etnosantrizmin ve dış gruplara yönelik ayrımcı tutumların temelinde aile-çocuk ilişkilerinin yattığını; aile ilişkilerinde, katı ve baskılayıcı tutumların çocuğun gelişim potansiyelinin önünü engelleyerek sonraki yıllarda çocuğun kendinde var olduğunu düşündüğü ancak bilincine varmak istemediği olumsuz özellikleri dış gruplara yansıtarak onlara karşı

yıkıcı davranışlar sergilediğini ortaya koymuştur. Kısaca onlara göre, aile-çocuk ilişkilerinde baskılayıcı ebeveyn tutumlarıyla yüzyüze kalan çocuk, sonraki yıllarda dış gruplara yönelik önyargılar geliştirerek yıkıcı davranışla yönelebilmektedirler.

Psikoanalitik kuram çerçevesinde otoriteryanizme yaklaşan ve önyargılı tutumların kökenlerini açığa çıkarmaya çalışarak yıkıcı davranışların nedenlerini anlamak isteyen Adorno ve arkadaşlarının otoriteryanizmle ilgili sayısal verilere dayalı "Otoriteryan Kişilik" adlı çalışmaları, sosyal bilimlerde geniş bir yankı uyandırmıştır. "Otoriteryan Kişilik" kitabının yayınlanmasını takip eden yıllarda çalışmanın öne sürdüğü görüşler ve çalışmada kullanılan yöntemle ilgili eleştiriler birbirini izlemiştir.

"Otoriteryan Kişilik" çalışmasının temel amacı, istenilmeyen ve olumsuz bir kişilik örüntüsü olarak değerlendirilen "otoriteryan kişilik sendromu"nun ilişkili olduğu değişkenleri ve bu kişilik sendromunuyla iç içe geçmiş "zihniyeti" açığa çıkarmaktır. Adorno ve arkadaşları tarafından kavramlaştırılan ve evrensel bir kişilik tipi olduğu savunulan "otoriteryan kişilik sendromu" ile ilgili sonraki yıllarda birçok ülkede yapılan araştırma bulguları, bu kişilik sendromunun tüm kültürlerde aynı biçimde ortaya çıkmadığını; etnosantrizm ve dış gruplara yönelik ayrımcı tutumların arkasındaki dinamiklerin kültürden kültüre farklılaşabileceğini göstermiştir.

Adorno ve arkadaşlarının öne sürdükleri "otoriteryan kişilik sendromu"nun evrensel bir kişilik tipi olduğu yolundaki görüşlerine zıt bulgulardan biri de Kağıtçıbaşı'nın Türk ve Amerikalı öğrencilerin otoriteryan özelliklerini karşılaştırdığı çalışmasında ortaya çıkmıştır.

Kağıtçıbaşı, farklı kültürlerde bazı kavramların kültürel anlamlarının farklı olabileceği düşüncesinden hareketle, Türk ve Amerikalı öğrencilerin örneğin otoriteryan aile yapısına yurtseverliğe, otoriteye saygıya farklı anlamlar yükleyebileceğini, dolayısı ile bireylerin "katı, doğmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimlerinin (öz-otoriteryan özelliklerinin) bu kavramlara ilişkin farklı kültürel anlamlardan değişik biçimde etkilenebileceğini iddia etmiştir. Araştırma bulguları, öz-otoriteryanizm özelliklerin ilişkili olduğu değişkenlerin Türk ve Amerikalı gruplarda farklılaştığını göstererek Kağıtçıbaşı'nın görüşlerini desteklemiştir. Kağıtçıbaşı'nın bulguları farklı kültürlerde bireylerin "katı, dogmatik ve

hoşgörmez" davranış eğilimlerinin farklı değişkenlerle ilişkili olabileceğini ortaya koymuştur.

Literatürü inceleyebildiğimiz kadarıyla, Türkiye'de otoriteryanizmle Kağıtçıbaşı dışında ilgilenen bir araştırmacıya rastlanamamıştır. Yani, "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimlerinin kültürel kaynakları yada bu eğilimlerin ilişkili olabileceği değişkenler konusunda 1970'li yılların ortalarından beri Kağıtçıbaşı'nın çalışmaları dışında yapılmış çalışma bulunmamaktadır. Oysa 1970'li yıllardan günümüze kadar geçen sürede tüm dünyada ve ülkemizde yetmişli yıllarda tahmin bile edilemeyen hızlı değişimler ve toplumsal dönüşümler yaşanmış/yaşanmaktadır. Bu değişimin bireyin psikolojik dünyasına nasıl yansıdığının anlaşılmasına katkı sunmak amacıyla bu araştırma yirmi yıl sonra yeniden otoriteryanizm olgusuna eğilmenin faydalı olacağı düşüncesiyle gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmanın otoriteryanizmle ilgilenmesinin başlıca iki nedeni vardır. İlki, 1970'li yıllardan günümüze kadar geçen sürede değişen toplumsal ilişkilerin, bireylerin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimlerinin ilişkili olduğu bazı değişkenlerle ilişkilerini yeniden inceleyerek bu değişkenler arasındaki ilişkilerde bir farklılaşmanın ortaya çıkıp çıkmadığını saptamaktır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için otoriteryanizmle ilgili olarak Türkiye'de Kağıtçıbaşı tarafından yapılan araştırmalara bu araştırmanın hemen her bölümünde sıklıkla atıfta bulunulmuştur.

Literatür incelendiğinde, Türkiye'de araştırmacıların pek fazla dikkatini çekmeyen otoriteryanizmle ilgili olarak yurtdışında binlerce çalışmanın yapıldığı görülür. Bu araştırmalar bir anlamda otoriteryanizmi bütün yönleriyle anlamaya dönük çalışmalar olup, son zamanlarda kültürlerarası incelemeleri öne çıkarmışlardır. Yurtdışı çalışmalarında çok boyutlu incelenen otoriteryanizmle ilgili yayınlara bakıldığında bu çalışmaların çok azında, otoriteryanizm ile -başlangıç çalışmalarından bu yana otoriteryanizmin doğal bir öğesi olarak değerlendirilen- boyuneğme arasındaki ilişki arandığı görülür. Yine bireylerin davranışlarının sorumluluklarını yüklemleme stilleri ile otoriteryanizmin arasında ilişkileri araştıran bir araştırmaya literatürde rastlanılmamıştır.

Bu araştırmada yukarda ifade edilen değişkenlerle otoriteryanizm arasındaki ilişkiler incelenerek konuya yeni bir boyut getirilmeye çalışılmış; yani

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

otoriteryanizmin ilişkili olabileceği bazı psikolojik değişkenlerle (boyuneğicilik ve denetim odağı) ilişkileri sınanmıştır. Ayrıca, cinsiyet ve eğitim düzeyi gibi kişisel/özlük değişkenlerin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimleri ile somut bir durum karşısında bireylerin boyuneğici davranışlarını etkileyip etkilemediği incelenerek öz-otoriteryanizmin ve boyuneğiciilğin etki edebilecek bazı kişisel değişkenlerin saptanması da hedeflenmiştir.

Yukarda ifade edilen hedefleri gerçekleştirebilmek için, ele alınan bu araştırmada, değişkenlerarası ilişkilerle ilgili 14 hipotez öne sürülmüştür.

Öz-otoriteryanizmle ailesel değişkenler konusunda öne sürülen iki hipotezde de, Kağıtçıbaşı'nın bulgularından hareketle bu değişkenler arasında her hangi bir ilişkinin olmayacağı öngörülmüştür. Daha açık bir ifadeyle, "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimlerinin gerek otoriteryan aile yapısına ilişkin algıyla, gerekse, ana-babaya saygıyla ilişkili olmayacağı ileri sürülmüştür.

Ailesel değişkenlerle öz-otoriteryanizm arasında ilişki olmayacağı yolunda hipotezler geliştirilirken, bu çalışmada ailesel değişkenler diye nitelendirdiğimiz otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana-babaya saygının yaygın birer kültürel norm olduğu, bu kültürel normların Türkiye'de hemen herkes tarafından "normal" olarak kabul edildiği biçimindeki Kağıtçıbaşı'nın görüşleri temel alınmıştır. Yani, Türkiye'de aile içi ilişkilerdeki otoriteryan eğilimlerin ve ana-babaya saygının yaygın birer kültürel norm olduğu ve hemen herkes tarafından "normal" bir durum olarak değerlendirildiği varsayımından hareketle, bu kültürel normların, bireylerin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimleri üzerinde bir etkisinin olmayacağı (bu konuda Kağıtçıbaşı'nın bulguları bu görüşe destek sunulmuştur) düşünülerek, iki hopotez geliştirilmiştir.

Yukarda açıklanan gerekçelerle Giriş Bölümünde "Öz-otoriteryanizm ile otoriteryan aile yapısına ilişkin algı arasında bir ilişki ortaya çıkmayacaktır" şeklinde geliştirilen hipoteze ilişkin bulgular bu hipotezimizi reddetmiştir. Keza, ikinci bir ailesel değişken olarak ele alınan ve yine yaygın bir kültürel norm olduğu varsayılan ana-babaya saygı ile öz-otoriteryanizm arasında da ilişki olmayacağı doğrultusunda geliştirilen "Öz-otoriteryanizm ile ana-babaya saygı arasında bir ilişki ortaya çıkmayacaktır" şeklindeki ikinci hipotezde bulgular tarafından reddedilmiştir.

Hipotezleri reddden bulgular, öz-otoriteryanizmin ailesel değişkenlerle olumlu yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Bulgular ve Yorumlar Bölümü incelendiğinde, Öz-otoriteryanizm ile otoriteryan aile yapısına ilişkin algı arasında (.21, p<0.01), öz-otoriteryanizm ile ana-babaya saygı arasında ise (.13, p<0,05) düzeyinde ilişki olduğu anlaşılır.

Hipotezlerimizi reddeden ve öz-otoriteryanizm ile ailesel değişkenler arasındaki ilişkilerle ilgili ortaya çıkan bu bulgular, Türkiye'de yaygın birer kültürel norm olarak, değerlendirilen ve bireylerin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranışlarıyla ilişkili olmayacağı düşünülen, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ve ana babaya saygı gibi değişkenlerin bireylerin öz-otoriteryan özellikleriyle olumlu yönde ilişkili olduğunu göstermektedir. Hipotezlerimizi reddeden bulgular, Kağıtçıbaşı'nın otoriteryanizmle ilgili çalışmalar yaptığı 1970'li yıllardan bugüne geçen zaman dilimi içinde öz-otoriteryanizmle ailesel değişkenler arasındaki ilişkilerin farklılaştığına işaret etmektedir. Bu farklılaşma, yirmi yılı aşkın sürede meydana gelen toplumsal değişmelerin, aile içi ilişkilerdeki otoriteryan tutumları gençlerin farklı bir biçimde algılamaya başladıklarına bağlanmıştır. Yani bu bulgular, ailede otoriteryan tarzda sürdürülen ilişkilerin, üniversite gençliği için artık "normal" olarak karşılanmadığına ve bu tarz ilişkilerin gençlerin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimleriyle içiçe geçmiş bir örüntü meydana getirebileceğine yorumlanmıştır. Yine, ana-babaya saygı göstermenin yaygın bir kültürel norm olduğu ve öz-otoriteryanizmle ilişkili olmayacağı doğrultusundaki hipotezimizin bulgular tarafından reddedilmesi, üniversite gençlerinin ana-babaya karşı saygı gösterme konusundaki normlarının, onların "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimleriyle içiçe geçmiş bir örüntü halinde ortaya çıktığına yorumlanmıştır.

Ailesel değişkenlerin (otoriteryan aile yapısına ilişkin algının ve ana-babaya saygının) bu araştırmada bir diğer psikolojik değişken olarak incelenen günlük ilişkilerde somut bir durum karşısında boyuneğici tarzda davranma ile olumlu korelasyonlar göstermesi, otoriteryan aileden gelen bireylerin, günlük ilişkilerinde kişisel insiyatif geliştirme konusunda güçlük çektiklerine yorumlanmıştır. Ayrıca ana-babaya saygı ile boyuneğicilik arasındaki olumlu ilişkiler, ana-babaya koşulsuz saygı duymanın ve onları idealleştirmenin, günlük ilişkilerde hak arayıcı olmayan davranışların daha fazla ortaya çıkmasına yol

açtığına ve bireylerin ana-babalarına yönelik saygı ilişkilerini günlük ilişkilerini de genelleyerek bu ilişkilerinde de bireyi itaate yönelttiğine bağlanmıştır.

Ailesel değişkenlerin gerek öz-otoriteryanizmle gerekse boyuneğicilikle olumlu ilişkilerinin ortaya çıktığını gösteren bulgular, kültürel norm olarak nitelendirilen ailesel değişkenlerin giderek bireyin psikolojik yapısıyla ilişkili *değerler haline dönüştüğüne ilişkin ipuçlarını bize sunmaktadır. Daha açık bir* anlatımla bulgular bazı psikolojik özelliklerden bağımsız olarak şekillendiği düşünülen ve kültürel normlar olarak nitelendirilen bazı ailesel değişkenlerin, üniversite gençliği için yalnızca olağan karşılanan birer norm olmadığının bu değişkenlerin psikolojik özelliklerle içiçe geçerek karmaşık örüntüler oluşturduğunun ipuçlarını bize vermektedir.

Araştırmada, *hipotezimize ters yönde ortaya çıkan bir diğer bulgu, ailesel* değişkenlerin kendi aralarındaki ilişkileriyle ilgilidir. Kağıtçıbaşı tarafından yaygın birer kültürel norm olarak nitelendirilen otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ile ana-babaya saygı arasında ilişkiler incelenirken, bu değişkenler arasında bir ilişkinin olmayacağı öngörülmüştür.

Bulgular, otoriteryan aile yapısına ilişkin algı ile ana-babaya saygı arasında (.-23, $p<0.01$) ilişki olduğunu ortaya koyarak, aile içi ilişkilerde otoriteryan özelliklerin yükselmesiyle ana-babaya saygının olumsuz yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu bulgu, üniversite gençliğinin ana-babaya yönelik saygılarının otoriteryan aile yapısından olumsuz yönde etkilendiğine; gençlerin ana-babaya saygılarının koşulsuz olarak ortaya çıkan bir kültürel norm olmaktan uzaklaştığına işaret etmektedir.

Araştırmada, bireylerin davranış sorumluluklarını yüklemleme biçimlerinin yada kısaca denetim odaklarının, ailesel ve psikolojik değişkenleri nasıl etkilediğine ilişkin geliştirilen hipotezlerle ilgili ortaya çıkan bulgular, bireylerin içten yada dıştan denetimli olmalarının öz-otoriteryan özelliklerini, otoriteryan aile yapısına ilişkin algılarını ve ana-babaya saygılarını etkilemediğini, boyuneğici davranışlar açısından ise, dıştan denetimli denek grubunun içten denetimlilere oranla önemli oranda daha fazla boyuneğici davranışlar sergilediğini göstermiştir.

Denetim odağının öz-otoriteryanizme etkisiyle ilgili olarak geliştirilen "Denetim odağı öz-otoriteryanizmi etkileyecek, dıştan denetimliler içten denetimlilere oranla daha fazla öz-otoriteryan özellikler göstereceklerdir"

şeklindeki hipotezimizin reddedilmesi, bireylerin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğiliminin, onların davranışlarının sorumluluklarını yüklemleme biçimlerinden etkilenmediğini ortaya koymuştur.

Çalışmamızda denetim odağı ile boyuneğicilik arasında ortaya çıkan dıştan denetimlilerin daha fazla boyuneğici davranışlar sergilediğine ilişkin bulgu, davranış sorumluluklarını kendi özelliklerine yükleyen bireylerin günlük ilişkilerinde daha fazla insiyatif geliştirebildiğini göstermiştir.

Bulgu, davranışlarının sorumluluklarını kendi özelliklerine yükleyen bireylerin davranışlarının sorumluluğunu kendileri dışındaki faktörlere yükleyen bireylere oranla, günlük ilişkilerinde kendilerini ilgilendiren konularda daha fazla hak arayıcı olduklarına işaret etmektedir. Bu durum içten denetimli bireylerin kendilerini ilgilendiren konularda kişisel insiyatif koymadıkları zaman, o davranışlarının getireceği olumsuz sonuçları kendilerine mal edeceklerinden dolayı, kendilerine yönelik muhtemel kızgınlıklardan kurtulmak için ortaya çıkmış olabilir. Bir başka söyleyişle, günlük ilişkilerinde karşılaştıkları somut bir durumda haksızlığa uğrayan içten denetimli birey, bu duruma tepkisiz kaldığında kendini suçlayabileceği için, bu tür durumlarda tepki vermeyi ve hak arayıcı davranmayı öne çıkarmış olabilir.

Eğitim düzeyi ile öz-otoriteryanizm ve boyuneğicilik arasındaki ilişkilerle ilgili olarak eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimlerinde azalma olacağı ve yine eğitim düzeyinin yükselmesinin bireylerin somut bir durum karşısında boyuneğici davranışlarını azaltacağı doğrultusunda geliştirilen iki hipotezimizde bulgular tarafından reddedilmiştir.

Yani, eğitim düzeyi açısından bireylerin üniversite birinci yada son sınıfında okuyor olmaları onların "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimleri üzerinde bir rol oynamamakta, ister birinci ister son sınıfta okusun bireyler, öz-otoriteryan özellikler açısından farklılaşmaktadır. Yine üniversitenin birinci yada son sınıfında okuyor olmak, somut bir durum karşısında bireylerin boyuneğici davranışlarını etkilememektedir.

Eğitim düzeyi ile öz-otoriteryanizm arasındaki ilişkilerle ilgili, eğitim düzeyinin yükselmesinin öz-otoriteryanizmi azaltacağı doğrultusunda hipotez geliştirilirken, üniversitede okuma süresi arttıkça bireylerin daha fazla yeni yaşantı fırsatları yakalayacağı ve girilen yeni ilişkilerin bireylerin hoşgörülü olma

eğilimlerini yükselterek dogmatik ve katı davranış eğilimlerini azaltacağı düşünülmüştü. Ortaya çıkan bulguların hipotezimizi reddetmesi, eğitim düzeyinin yüksek yada düşük olarak gruplandırılmasında kullandığımız "üniversitede üç yıl fazla okumuş olma" kriterinin yeterince ayırdedici olmayabileceğine ve üniversite ortamının bireylere yeteri kadar yeni yaşantı fırsatları sunmamış olabileceğine bağlanmıştır.

Eğitim düzeyinin yükselmesinin boyuneğici davranışları azaltacağı biçimindeki hipotez ise, boyuneğici davranışların kişisel güvenle ilişkili olabileceği yolundaki görüşler temel alınarak geliştirilmişti.

Üniversitenin son sınıfına gelmiş olmanın, bireylerin geleceğe yönelik umutsal beklentilerini arttıracağı düşünülerek, bu umutsal beklentilerin bireyin öz-güvenini arttıracağı öngörülmüş, böylece son sınıftaki öğrencilerin günlük ilişkilerinde daha az boyuneğici olacakları tahmin edilmişti. Bulguların hipotezimizi reddetmesi, üinversite son sınıfnda okuyor olmakla yeni üniversiteye başlamış olmanın, bireylerin umutsal beklentilerinde bir farklılaşmaya yol açmadığına ve öz-güven açısından da grupların farklılaşmadığına yorumlanmıştır.

Cinsiyet ile "öz-otoriteryanizm" arasındaki ilişkiler konusunda geliştirdiğimiz, erkeklerin daha "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimleri sergileyecekleri şeklindeki hipotezimiz bulgular tarafından reddedilerek, "katı, dogmatik ve hoşgörmez" eğilimlerin kadın ve erkekler açısından farklılaşmadığını göstermiştir.

Çalışmamızda erkeklerin kadınlara oranla daha "katı, dogmatik ve hoşgörmez" özellikler göstereceği düşünülürken, cinsiyet rolleri açısından toplumsal olarak erkeklerden daha, katı, sert ve kararlı bir tutum sergilemelerinin, kadınlardan ise daha yumuşak, esnek, hoşgörülü tutum içinde olmalarının beklendiği düşüncesinden yola çıkılmış, bu cinsiyet rollerine ilişkin toplumsal beklentilerin, kadın ve erkeklerin öz-otoriteryan eğilimlerini farklılaştıracağı öngörülmüştü. Üniversite öğrencileri için öz-otoriteryan özellikler açısından bir farklılaşmanın ortaya çıkmaması, üniversite gençliğinin cinsiyet rolleriyle ilgili toplumun onlara sunduğu değerler dışında yeni algılar geliştirdiklerine yorumlanmıştır.

Boyuneğicilik ile cinsiyet arasındaki ilişkilerle ilgili ortaya çıkan bulgular da, her iki cinsiyetin somut bir durum karşısnda boyuneğici davranmaları arasında bir

farklılaşmanın olmadığını ortaya koymuştur. Kadınların daha boyuneğici davranacakları doğrultusunda geliştirilen hipotezimizi reddeden bu bulguda, toplumun kadınların cinsiyet rollerine ilişkin "daha uysal ve itaatkar olma" gibi beklentilerine üniversitede okuyan kadınlarda rastlanmadığına ve kadın yada erkek olsun üniversite gençliğinin aynı düzeyde "itaatkar" yada aynı düzeyde "kişisel insiyatif" geliştirmiş olduklarına bağlanmıştır.

Yukarda genel hatlarıyla özetlenen bu araştırmanın bulguları bizi bazı genel sonuçlara ulaştırabilir:

1. Kağıtçıbaşı'nın 1970'li yıllarda liseli gençler üzerinde elde ettiği bulgularla, üniversite gençleri üzerinde yapılan bu araştırmada ortaya çıkan bazı bulgular birbirlerinden oldukça farklıdır.

Kağıtçıbaşı'nın çalışmalarında yaygın birer kültürel norm olarak kabul ettiği, otoriteryan aile yapısı ve ana-babaya saygı gibi değişkenlerin bireylerin öz-otoriteryan özellikleriyle ilişkili olmadığı saptanmış, bu çalışmada ise her iki değişken ile öz-otoriteryanizm arasında olumlu korelasyonlar ortaya çıkmıştır. Bu farklılaşma, her iki araştırma verilerinin toplandığı denek gruplarının farklı (araştırmalardan biri lise, diğeri üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir) olmasından kaynaklanabilir. Ancak bu farklılaşma, geçen yirmi yılı aşkın sürede toplumsal yapıda meydana gelen hızlı değişmelerin, bireylerde bazı değişkenlerle ilgili kültürel anlamları değiştermesinden de kaynaklanabilir. Daha açık bir ifadeyle, otoriteryan aile yapısı ve ana-babaya saygının gençler için kültürel anlamları değişmiş olabilir ve bu yeni kültürel anlam çerçevesinde bu değişkenler "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranışlarla içiçe geçmiş bir örüntü meydana getirmiş olabilir.

2. Bu araştırmada, inceleyebildiğimiz kadarıyla Türkiye'de üzerinde hiç çalışılmamış "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimi ile somut bir durum karşısında boyuneğici davranma arasında ortaya çıkan olumlu ilişkiler, "katı, dogmatik ve hoşgörmez" eğilimler içinde olan bireylerin aynı zamanda günlük ilişkilerinde insiyatif sahibi olamadıklarını düşündürmektedir. Günlük ilişkilerde insiyatif sahibi olabilmenin günümüzde giderek daha fazla istenilir bir davranış özelliği olduğu gözönüne alındığında, böyle bir davranış özelliğinin gelişebilmesinin öz-otoriteryan eğilimleri azaltmakla mümkün olabileceği anlaşılır. Bu nedenle, eğitim fonksiyonunu üstlenen kurumlarının (aile, okul, kitle iletişim

araçları vs.) hoşgörülü olma yönünde bireylere sunabileceği olanaklar bireyin günlük ilişkilerinde kişisel insiyatif geliştirmelerine zemin hazırlayabilir.

3. Denetim odağının yani bireylerin davranışlarının sorumluluğunu kendi özelliklerine yada dış koşullara yüklemleme stillerinin boyuneğici davranışlar üzerinde rol oynadığı ve içten denetimlilerin daha az boyuneğici biçimde davranıdıkları gözönüne alındığında, davranışların sorumluluğunu kendi özelliklerine yükleyen yada sorumluluk üstlenebilen bireylerin günlük ilişkilerinde daha fazla hak arayan ve kişisel insiyatif ortaya koyan bireyler olduğu görülür. Bu bulgu, "modernliğin" önemli bir göstergesi olarak değerlendirilen davranışlarının sorumluluğunu üstlenebilme ile, bir başka "modernlik" göstergesi olarak nitelendirilebilecek hak arayıcı olabilme ve kişisel insiyatif geliştirebilmenin olumlu ilişkileri olduğunu göstermektedir.

4. Araştırmada eğitim düzeyi ile öz-otoriteryanizm arasında bir ilişkinin ortaya çıkmadığını yani eğitim düzeyinin yükselmesinin "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimlerini azaltmadığını gösteren bulgu, Türkiye'de okul eğitiminin en tepe noktasını teşkil eden üniversite ortamlarıyla ilgili bazı şeylerin yeniden gözden geçirilmesinin ipuçlarını bize vermektedir. Şöyleki, "katı, dogmatik ve hoşgörmez" davranış eğilimleri açısından, üniversiteye yeni başlayan bir öğrenci ile en az üç yılı aşkın bir süre üniversitede bulunan öğrenciler arasında bir farklılaşmanın ortaya çıkmaması, üniversite ortamının hoşgörüyü geliştirmede yeterli fırsatları öğrenciye sunamadığına yorumlanabilir. Bir başka anlatımla, bu bulgu, "modernliğin" önemli öğelerinden biri olarak değerlendirilen diğerleriyle ilişkilerinde hoşgörülü olma gibi bir özelliğin bireye kazandırılmasında üniversitenin fazla rol oynamadığına işaret etmektedir.

Eğitim düzeyi ile öz-otoriteryanizm arasında ortaya çıkan bu bulgunun Türkiye'de ne derece yaygın bir biçimde işlendiğinin anlaşılması için bu ilişkilerin benzer araştırmalarla değişik bölgelerdeki eğitim kurumlarında okuyan ve farklı eğitim düzeyine sahip gruplarla yeniden sınanması eğitim ortamlarının öz-otoriteryanizmle ilişkilerinin farklı boyutlarıyını açığa çıkarabilir.

5. Eğitim düzeyinin yükselmesinin bireylerin günlük ilişkilerinde insiyatif geliştirmelerinde bir farklılaşmaya yol açmaması da, üniversite öğrenimi boyunca bireylerin boyuneğici davranış özelliklerinin değişmediğini göstermektedir. Bu bulgu, üniversitede gençlere yeteri kadar kişisel insiyatif geliştirebilecekleri

fırsatların sunulmadığına yorumlanabilir. Bir başka anlatımla, bireylerin günlük ilişkilerinde insiyatif geliştirip geliştermemeleri üniversitede okumuş/okuyor olmalarıyla ilişkili gözükmemektedir.

Üniversitenin bireyleri yaşama hazırladıkları yada hazırlamaları gerektiği ve kişisel insiyatif geliştirmiş olmanın da yaşamda karşılaşılması muhtemel sorunların çözümünde bireyi avantajlı kılacağı gözönüne alındığında, üniversite ortamının gençlere böyle bir avantaj kazandırmada yeteri kadar yardımcı olmadığı düşünülebilir.

6. Cinsiyet ile gerek öz-otoriteryanizm gerekse boyuneğicilik arasındaki ilişkilerle ilgili geliştirilen hipotezleri reddeden bulgular, toplum tarafından bireylerden beklenilen cinsiyet rollerinin üniversite öğrencileri için esnekleştiğine yorumlanmıştır. Farklı kişisel özelliklere (eğitim düzeyi, sosyal sınıf, çalışıyor olup olmama gibi) sahip gruplarda yapılabilecek, cinsiyet ile öz-otoriteryanizm ve boyuneğicilik arasındaki ilişkilerle ilgili çalışmalar, bireylerin cinsiyet rolleri konusundaki toplumsal beklentilere denk düşmeyen eğilimlerinin, onların psikolojik özellikleriyle ne derece iç içe geçmiş bir örüntü oluşturduğunun anlaşılmasına katkı sunabilir.

KAYNAKLAR

Adorno, T.W., Frenkel-Brunswick, E., Levinson, D.J., ve Sanford, R.N., The **Authoritarian Personality.** New York, Harper and Row, 1950.

Altemeyer, R., **Right-Wing Authoritarianism.** Winnipeg: University of Manitoba Press. 1981.

Antony. J., **Behavior Disorders.** Cermichael's Manual of Child Psychology (Ed.) P.H. Mussen. Wiley, 1970, 2.

Aşkın, M., **Bazı Kişilik Değişkenlerinin Kültürlerarası Sosyal Psikolojik Açıdan İncelenmesi,** Yayımlanmamış Doçentlik Tezi, Erzurum, 1981.

Aşkın, M., **Denetim Odağı ile Kendini Kabul Arasındaki İlişkilerin Sosyal Psikolojik Açıdan İncelenmesi.** A.Ü. Edebiyat Fak. Yay. no: 84. Erzurum, 1989.

Backer, W.C., **Consequences of differant kinds of perental discipline.** Hofman ve Hofman (Ed) Child Development Research. New York: Rusell Sage Foundation 1964. 1. 28-45.

Bass, B, M., **Bass and stogdill's handbook of leadership** (3.rd ed). New York: Free Press. 1990.

Baumrind, D., An exploratory study of socialization effects on back children: Some Black-white comporisons. **Child Development**, 1972, 43, 261-267.

Baumrind, D., Authoritarian, authoritative porantal control. **Adolesence** 1968, 3, 255-272.

Baumrind, D., Child care practices anteceding three patterns of preschol behavior. **Genetic Psychology Monographs.** 1967, 75, 43-88.

Baumrind, D., Current patterns of parental authority. **Development Psychology,** 1971, 4. 1-103.

Benedict, R., **Petterns of Culture**, New York, Hughton Mifflin, 1934.

Betton, J., Managerial authoritarianism and managerial attitudes: Opposition to labor unions and industrial democraci. İnternational Conferance on Authoritarianism and Dogmatism (1984, Potsdam, New York) **Hight School Journal** 1985, 68 (4), 196-404.

Bilgin, N., **Sosyal Bilimler Kavşağında Kimlik Sorunu**, Ege Yayıncılık, İzmir, 1994.

Browning, D.L., Developmental aspects of authoritarian attitudes and sex rol conceptions in men and vomen. İnternational Conferance on Authoritarianism and Dogmatism (1984, Postdom, New York). High.

Cüceloğlu, D., **Yetişkin Çocuklar**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1994.

Coleman, J.C. **Abnormal Psychology and Modern Life Scott**. Foresman and Company. 1976.

Delfini, A., Authoritarianism and sexuality: Theoritical links in social theory. İnternational Conferance on Authoritarianism and Dogmatism (1984, Postdom, New York). **High School Journal**, 1985, 68 (4), 125-142.

Devies, G.M. Perceved self-efficancy outcome expectancies and negetive mood stantes and stage real disease. **Journal of Abnormal Psychology**. 1982, 91, 241-244.

Dimitrovsky, L., Schopira-Beck, E., İtskowits, R., Locus of control of İsraeli women during the transition to marriage. **Journal of Psychology**. 1994, 128, 5, 537- 545.

Dönmez, A., Basol, H.A., Çevre Büyüklüğünün 10-12 yaş ilkokul çocuklarının denetim odağına etkisi, **A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 1984, 49, 10-19.

Dönmez, A., Denetim Odağı (Locus of Control) A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1985, 18, 1, 2, 31-43.

Dönmez, A., Denetim Odağı-Temel Alanları., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları, Ankara, 1987.

Dornbusch, S.M., Ritter, P.L., Lerderman, P.H., Roberts. D.F. ve Fraleigh, M.J., The relation of perenting style to adolescent school performance. **Child Development,** 1987, 58. 1244-1257.

Doty, M.R., Peterson, E.B., Winter, D.G., Threet and authoritarianism in the United States, 1978-1987. **Journal of Personality and Social Psychology**, 1991, 61, 4 629-640.

Downing, L.L., Monaco, N.R., İn-group/out-group bias as a function of differential contact and authoritarian personality. **The Journal of Social Psychology,** 1986, 126, 4, 443-452.

Duckitt, J., Authoritarianism and group indentification: a new view of and old costruct, **Political Psychology,** 1988, 9, 681-691.

Duckitt, J., Authoritarionism and adjustment in an authoritarian culture. **Journal of Social Psychology.** 1983, 121, 211-212.

Duckitt, J., Culture, class, personality and authoritarianism among white South Africans. **Journal of Social Psychology.** 1983, 121, 191-199.

Duckitt, J., Education and authoritarianism among English-and Afrikaans-speaking white south Africans. **Journal of Social Psychology,** 1992, 152, 6, 102-108.

Eckhardt, W., Comment on Ray's "Why the F scale predicts racism: A critical review", **Political Psychology,** 1988, 9. 681-691.

Ekşi, A., "1967-1968 Yılı Mediko Sosyal Merkezi Psikolojik Danışma Bölümü Çalışması ile İlgili R apor". **1968 Öğrenci Hareketleri**, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını. No:7, Ankara, 1969.

Elms, A.C., Milgram, S. Personality charecteristics associated with obedience and defiance toward authoritative command. **Journal Expet. Res. Pers.**, 1966, 1, 282-289.

Eysenck, H.J., Wilson, G.D (Eds). **The Psychological besis of ideology,** Lancester: M.T. P. Press, 1978.

Frankl, E.V., The Unheared Cry For Meaning Psychotherapry and Humanism. (Çev. Selçuk Budak) **Duyulmayan Anlam Çığlığı, Psikoterapi ve Humanizm.** Öteki Yayınları Ankara 1994.

Frenkel-Bruruwick, E. A study of prejudice in children. **Human Relations**, 1958, 1, 295-306.

Fromm, E., **Escape From Freedom.** New York: Farrar ve Rhinehart, 1941.

Fromm, E., İndividual and Social Origins of Nevrosis in Kluckhohn, C. ve Murray, H.A(Ed). **Personality in Nature, Society, and Culture** New York: Knopf, 1953, s.515-521.

Fromm, E., Men For Himself 1947, (Çev. Ayda Yörükan) **Erdem ve Mutluluk.** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 1994.

Gazali, J., Cleory, J.A., Welster, G.W., Relationship between the internal-external construct end achievement. **Journal of Educational Psychology.** 1973, 17, 126-139.

Geçtan, E., **Toplumumuz Bireylerinde Kimlik (İdentity) Kavramı ile İlgili Sorunlar Üzerine Bir Tartışma.** A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, 1973.

Gectan,E., "M.S.M. -1966-1967 yılı Psikolojik Danışma Bölümü Çalışması ile İlgili Rapor", **1968 yılı Öğrenci Hareketleri**, A.Ü.Eğitim Fakültesi Yayınları. No: 7, Ankara, 1969.

Gilbert, P., Trent, D., Depression in reletion to submission and other rank related attributes, 1991. (Basılmamış Makale).

Goertzel, G.T., Authoritarianism of personality and political attitudes. **Journal of Social Psychology** 1986, 127, 1, 1-16.

Goodman, J.H., Cooley, E, L., Sewell, D.R., Leavitt, N., Locus of control and self-esteem in depressed, low income African-American women. **Community Mental Health Journal.** 1994, 30, 3 259-269.

Gough, H.G. **California Psychological İnventory**, Pelo Alto: Consulting Psychologist press 1956.

Gregory, W.E., "Authoritarianism" and authority. **Journal of Abnormal and Social Psychology.** 1955, 51, 641-643.

Güvenç. B., **Kültür Konusu ve Sorunlarımız**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985.

Hagemen, M.J., Authoritarianism and dogmatism in criminal Justice research: Themes overtimes. İnternational Conferance on Authoritarianism and Dogmatism (1984, Potsdem, New York) **Hight School Journal** 1985, 68 (4), 217-224.

Heaven, P.C., Drectiveness and Dominance. **Journal of Social Psychology,** 1985. 126, 271-272.

Heaven, P.C., Authoritarianism, directiveness and self-esteem revisited: A cross-cultural analysis. **Personality and İndividual Differences.** 1986, 7 (2) 225-228.

Ho, D.Y., Filial piety, authoritarian moralism, and cognitive conservetism in Chinese societes. **Genet. Social Gen. Psychol. Monographs.** 1994, 120, 3, 349-365.

Horkeimer, M., **The Authoritarian Personality**, New York: Harper. 1950 (Önsöz).

Horney, K., Nevrosis and Human Growth: The Struggle Toward Self Realijetion (Çev. Selçuk Budak) **Nevrozlar ve İnsan Gelişimi Öz Gerçekleştirme Kavgası,** Öteki Yayınları, Ankara, 1986.

Horowitz, L.M., Locke, K.D., Morse, M.B. Waikar, S.V., Dryer, D.C., Ternow, E. Ghennam. J., Self-deragations and the interpersonal theory. **Journal of Personality and Social Psychology**. 1991, 61,1, 68-79.

İllich, İ., Toward a Itistory of Needs 1978, (Çev. Mesut Karaşahan) **Tüketim Köleliği,** Pınar Yayınları İstanbul 1990.

James, W. Rotter, J.B., Portical and %100 reinforcement under chence and skill condition. **Journal of Experimental Psycholog.** 1958, 55, 397-403.

Jeckson, D.N., **Personality Research form Manual,** New York: Research Psychologist's Press. 1967.

Julius, G., Jamerson, K., Gudbrandsson, T., Schork, N., White coat hipertansion: A follow-up. **Clinical Experimental Hipertensions Abstract.** 1992, 4, 1, 2, 45- 53.

Kağıtçıbaşı, Ç. **Gençlerin Tutumları, Kültürler Arası Bir Karşılaştırma** O.D.T.Ü. Ankara, 1973.

Kağıtçıbaşı, Ç., **Çocuğun Değeri. Türkiye'de değerler ve doğurganlık.** Boğaziçi Üniv. Yayınları, İstanbul, 1981.

Kağıtçıbaşı, Ç., **Dış Ülke Yaşantısının Etkileri. Bir Uluslararası Eğitim Mübadelesi Programı Sonuçlarının Sosyal Psikolojik Açıdan Değerlendirilmesi.** Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1975.

Kağızçıbaşı, C., **İnsan, Aile, Kültür.** Remzi Kitabevi, istanbul, 1990.

Kağıtçıbaşı, Ç., **İnsan ve İnsanlar, Sosyal Psikolojiye Giriş,** Evrim Basım Yayım ve Dağıtım, İstanbul, 1988.

Kağıtçıbaşı, Ç., Social Norms and Authoritarianism: A Turkish-American Comparison. **Journal of Personality and Social Psychology,** 1970, 16, 444-451.

Kağıtçıbaşı, Ç., **Sosyal Değişmenin Psikolojik Boyutları.İzmir Lise Öğrencileri Üzerinde Bir İnceleme.** Sosyal Bilimler Derneği Yayınları A-5. Ankara, 1972.

Kandiyoti, D. *Some social-psychological dimensions of social change in Turkish village.* **The British Journal of Sociology,** 1974, 25, 1, 47-62.

Karasar, N., **Bilimsel Araştırma Yöntemi,** Matbaş Ankara, 1982.

Kardiner, A. **The individual and His Society.** New York, Colombia University Press. 1939.

Katz, D., Stotland, E.A., A preliminary statment to a theory of attitude structure and change. İn Koch, S. (ed) Psychology A study of a science. Vol.III. **Formulations of the Person and the Social Contex.** New York: Mc Graw Hill, 1959, 423-475.

Katz, D., The fonctional approach to the study of attitude change. **Public Opinion Quarlerly,** 1960. 24; 163-204.

Kıray, M., **Social Change in Çukurova: a compersion of four villages.** Benedict, P., Tumurtekin, E., Mansur, F., (Ed). Turkey: geopraphic and social perspectives. Leiden, E.J. brill. 1974. 179-203.

Köknel, Ö., **İnsanı Anlamak**, Altın Kitaplar Yayınevi, istanbul, 1994.

Köknel, Ö., **Türk Toplumunda Bugünün Gençliği,** İstanbul, 1970.

Köksal, B.A., **İstatistik Analiz Metodları,** Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1980.

Köksal, F., **Denetim Odağı İle Saldırgan Davranışlar Arasında İlişkiler.** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1991.

Kristcht, J. P., Dillehay, R.C., **Dimession of Authorritarianism: A review of research and theory.** Lexrhgton: University of Kentuckys 1967.

Kugler, J., Tenderich, G., Stahlhut, P., Posival, H., Korner, M.M., Korfer, R., Kruskemper, G.M., Emitional edjustment end perceived locus of control in heart transplant petients. **Journal of Psychomatic research**. 1994, 38, 5, 403-408.

Lambley, P., Authoritarionism and prejudice in South Atrican stundent samples . **The Journal of Social Psycholog.** 19733, 91, 341-342.

Lefeourt, H.M., **Locus of Control, Current Trend's Theory end Research.** Hillesdale: N., J. Levrence Elbaum Associates. 1976.

Lembert, W.W., Cross-cultural backgrounds to personality development and the socielization of Agression: **Findings from the Six Culture Study,** 1971.

Lesser, H., The socialization of authoritarianism in children. İnternational Conferance on Authoritarianism and Dogmatism (1984, Postdom, New York). **High School Journal,** 1985, 68 (4), 372-380.

Levis. C. C., The effects of parental firm control: A reinterpretation of findings. **Psychological Bulletin,** 1981, 90, 547-563.

Lupfer, B.M., Hapkinson, L.P., Kelley, P., An exploretion of the attributional styles of Christian Fundamentalists and of authoritarian. **Journal for the Scientific Study of Religion,** 1988, 27, 3, 389-398.

Maslow, A; H., The Authoritarian charecter structure. **Journal of Social Psychology,** 1943, 18, 401-411.

Mc Clelland, D.C. The **Achieving Society,** Princeton, New Jersey: Van Nostrand, 1961.

Mc Clintock, C.G., Personality syndromes and attitude change. **Journal of Personality** 1958, 26, 493-497.

Mead, M., **Coming of Age in Samoa,** New York, New American Library İnc. 1928.

Mead, M., **National Character, Anthropology Today**, Chicago University of Chicago Press, 6. 42-67.

Mead, M., **Sex and Temperament in Three Primitive Societies.** New York, Morrow, 1935.

Mendel, G., pour decoloniser L'enfant (Çev. H.Portakal) Son Sömürge Çocuk, sosyo- psikoanaliz Açıdan Otorite. Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1992.

Miligram, S., Some conditions of obidence and disobidence of authority. **Human Relations,** 1965, 18, 57-76.

Newcomb, T.W. The İnterdependence of social Psychological Theory end methods: A Brief overview in Festinger, L ve Katz D. (Ed) **Research Methods., Behavioral Sciences,** New York: Holt, Riehort and Winston, 1966.

Ncwfeki, S., Stricland, B.R.A., Locus of control scale for children. **Journal of Consulting and Clinical psycholog,** 1973, 148-154.

Offord, J., Control, confrant or collude: How family end society respond to excessive drinking. **British Journal.** Addict. 1992, 87, 11, 1513-1525.

Ören, N., **Üniversite Öğrencilerinin Denetim Odağı ile Kendini Kabul Değerleri Arasındaki İlişkiler**, A.Ü. Edebiyat Fak. Yay. No:86. Erzurum, 1989.

Orpen, C., A. cross-cultural investigation of the relationship between conservetism and personality. **Journal of social Psychology**, 1972, 81, 297-300.

Özbek, A., Aggressif ve Cinsel Suçlar Yönünden Çocuk ve Ergenlerde Affektif Gelişme ve Geleneksel Türk Toplumu Eğitim Ortamının Bu Yöndeki Etkileri. **Nöroloji Dergisi**, 1971, II.35-42.

Öztürk, O., Anadolu toplumunda özerklik ve girişme duygularının kısıtlanışı. 5. Milli **Nöro-Psikiyatri Kongresi,** 1969.

Peabody, D., Attitude content and agreement set in scales of authoritarianism dogmatism, anti-semitism and economic conservatism. **Journal of Abnormal and Social Psychology**, 1961, 613, 1. 1-11.

Pehl, J., Gilbert, P., The phenonenology of shame and quilt: An emperical investigetion. 1992 (Basılmamış Makale).

Persons, A. O ve Schneider, M.J., Locus of Control in University Students from Eastern and Western Societs. **Journal of Consulting and Clinical Psychology,** 1974, 42, 3, 456-461.

Pettigrew, T.F., Personality and sociocultural factors in intergroup attitudes, a cross-national comparison, **Journal of Conflict Resulation** 1958, 2. 29-42.

Pheres, E.J., Expentancy changes in skill and chence situation. **Journal of Abnormal and Social Psychology.** 1957, 54, 339-342.

Rabitalle, J., Jones, E., Gold, G.R., Robertson, R.K., Miller, J.J. Child abuse potential and authoritarianism. **Journal of Clinical Psychology**, 1985, 41, 6, 39-44.

Ray, Alternatives to the F scale in the measurement of authoritarianism: A catalog.**Journal of Social Psychology**, 1984, 122, 105-119.

Ray, J. J. Do Authoritarians Hold Authoritarian Attitudes? **Human Relations**, 1976 29, 4, 307-325.

Ray, J. J., An "attitude to authority" scale, **Australian psychologist**, 1971, 6, 31-50.

Ray, J.J. Authoritarianism in Austarllia, England and Scotland. **Journal of Social psychology**, 1979, 108, 271-272.

Ray, J.J., A new balanced F scale-and its relation Psychologist, Contlict Resulition, 1972, 16, 319-340.

Ray, J.J., A scale to measure conservatısm of Americar puplic opinion. **Journal of Social Psychology.** 1983, 119, 293-294.

Ray, J.J., Achievement motivation as a source of racism, conseruatism, and authoritarianism. **Journal of Social Psychology,** 1984, 124, 21-28.

Ray, J.J., Authoritarianism and achievement motivation in İndia. **Journal of Social Psychology.** 1982, 117, 171-182.

Ray, J.J., Authoritarianism and recial prejudice in Australlia: A reply to Thomas. **Journal of Social Psychology,** 1976, 99, 163-166.

Ray, J.J., Authoritarianism in Califormia 30 year later-with some cross-cultural comparison. **Journal of Social Psychology**, 1980, 111, 63-72.

Ray, J.J., Authoritarianism, dominance and assertiveness. **Journal of Personality Assesment,** 1981 45, 390-397.

Ray, J.J., Furnham, A., Authoritarianism, conservetism and racism. **Ethnic and Recial Studies,** 1984, 7, 406-412.

Ray. J.J., Kiefl, W., Authoritarianism end achievement motivatian in contemporary West Gernany. **Journal of Socical Psychology,** 1984, 122, 3-19.

Ray, J.J., Heaven P.C.L., Canservatism and authoritarianism among urban Afrikeners. **Journal of social Psychology,** 1984, 122, 163-170.

Reich, W. The mass psychology, of fascism. New York: Farrar Straus Giroux, 1970.

Richards, L., Rollerson, B., Phillips, J., Perceptions of submissiceness implications for victimization. **Journal of Psychology**, 1991, 125, 4. 407-411.

Rigby, K., Metzer, J.C., Ray, J.J., Working class authoritarianism in England and Australia. **The Journal of Social psychology.** 1985, 126.2, 261-262.

Rigby, K., Orientation toward authority. Attitudes and behaviar. **Australian Journal of Psychology**, 1986 109, 109-118.

Rigby, K., Relationships Among Three Concepts of Authoritarianism in Adolescent School children, **The Journal of Social Psychology,** 1987, 128 (6), 825-832.

Rigby, K., Relationships among three concepts of authoritarianism in adolescent schoolchildren. **The Journal of Social Psychology,** 1987 128, 6, 825-832.

Rigby, K., Sexist attitudes and authoritarian personality, characteristics among Australian adolescents. **The Journal of Research in Personality,** 1988, 22, 465-473.

Rigby, K., The attitudes of English andAustrallian college students toward institutional Authority. **The Journal of Social Psychology,** 1984, 122, 41-48.

Rigby, K., The generality of attitude to authority, **Human Relations**. 1979, 32 469-487.

Ritchie, E., Phores, E.J., Attitude change as function of internal-external control and communicaton status. **Journal of Personality**, 1969, 23, 65-71.

Rokeach, M., **The Open and Closed Mind.** New York; Basic Books, 1960.

Rotter, B.J., Chence, E.J. Phaves. E.J. **Applicationa of a Social Learnıng Theory Personality**. U.S.A.: Holt Rinehart and Winston, İNC., 1972.

Rotter, J.B., Generalized Expentancies for internal Versus External Control of Reinforcement, **Psychology Monographs.**, 1966, 609, 1-10.

Ryckman, M.R., Michael, J.B., Michael A.R., Authoritarianism and sentencing stretegies for Low and high severity crimes. **Personality and Social Psychology Bulletin**, 1986, 12, 2, 227-235.

Şahin, N., Şahin N. H., Dimension of adolescent concerns in a cros-cultural perspective. **Journal of Addescence**. (Baskıda).

Şahin, N.H., Durak, A. Kısa Semptom Envanteri (Brief Symptom İnventory BSI): Türk gençleri için uyarlaması. **Türk Psikoloji Dergisi,** 1994, 9, 31, 44, 56.

Şahin, N.H., Şahin, N., Adolescent Quilt, shame and depression in relation to sociotropy and autonomy. Paper Presented at the World Congress of Cognitive Therapy, June 17-21 1992. Toronto. Canada.

Sanford, N., The approach of the authoritarian Personality, İn J.L Mc Cary (Ed). **Psychology, of Personality.** New York: Growe Press, 1956.

Sanfrod, N., A personal account of the study of authoritarianism: Comment of Semelson, **Journal of Social İssues,** 1986, 42, 1, 209-214.

Savaşır. Y., Çocukta Saldırganlığın Gelişmesinde Önemli Olan Faktörler **13. Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları,** H.Ü. yayınları. 1977.

Schuman, H., Robo, L., Krysan, M., Authoritarianism in the general population: The Education interaction hipotesis. **Social Psychology Querterly,** 1992, 55, 4. 179-387.

Şemin, R., **Gençlerimizin Psikopedogojik Problemleri**. İ.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları no: 1026, İstanbul, 1965.

Şerif, M., **Türkiye'de Toplum ve Siyaset,** İletişim Yayınları, İstanbul. 1990.

Shils, E.A., **Authoritarianism; "Right" on a "left"**. İn R. Christie and M. Jahode (Eds). Studies in the scope and method of "Authoritarian Personality". Glencoe; Free Press. 1954.

Shostrom, E.L., An inventory for the measurement of self actualization. **Educational and Psychological Measurement,** 1964, 24, 207-218.

Sidanius, J., İntolerence of embiguity, conservatism, and racism-whose fantasy, whose reality? A reply to Ray. **Political Psychology,** 1988, 8, 309-315.

Smither, D.R., Authoritarianism, Dominance, and social Behovior: A perspective from Evolutionary Personality Psychology. **Human Relations**. 1993. 46. 1., 23-43.

Spitz, J.F. L'individualisme peut-iletre un ideal?, **The Ethics of Authentiutiy,** (ed) Tell, Paris, 1993.

Srirastava, K.R., Rural-Urban differences in authoritarianism among Hindus in İndia. **The Journal of Social Psychology,** 1984, 122, 291-292.

Stefany, D., Authoritarianism and attitude toward mental ilness, (Span) **Salud Mental**, 1985, 8 (2), 27-30.

Tarr, H., Lorr, M., A compersion of right-wing authoritarianism, comformity and conservatism. **Personality and İndividual Difference,** 1991, 12, 3, 307-311.

Tezcan, M., **Kültür ve Kişilik.** A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 173. Ankara 1993.

Timur, S., **Türkiye'de Aile Yapısı.** H.Ü. Yayınları No: D-15. Ankara 1972.

Tomayo, A., Locus of control: differences by sex and age. Acte. **Psiquiatr. Psychol, Am. Let.** 1993, 39, 4, 301-308.

Topsever, Y. **Psikolojide Deney ve Analiz.** Ege Üniversitesi Yayınları, 1993.

Triendis, H.C., Some psychological dimensions of modernizotian, **17. international Congress of Experimental Psychology,** liege, Becika, 1971.

Uluğtekin, S., Çocuk Yetiştirme Yöntemleri Açısından Anababa Çocuk İlişkileri, **H.U. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, 1984, 2, 21-69.

Ülgen, H.N., **Gençliğin Eğitimi,** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1987, 61-75.

Wenzel, S.L., Gender, ethnic group and homelessness as predicators of locus of control among job training participents. **The Journal of Sociel Psychology,** 1993, 133, 4, 495-505.

Whiting, J., **Socialization Process and Personality. Psychological Anthropology:** Apporaches to Culture and Personality, Home-Wood I II, Dorsey Press, 355-380.

Wilderom, C.P ve Ciyns, A.G., Authoritarianism/Dogmatism as a functional of age: A relevant yet forgotten area of research. İnternational Conferance on Authoritarianism and Dogmatism (1984, Postdom, New York). **High School Journal,** 1985, 68 (4) 424-428..

Williams. B.C., Wantress, E., Relation between İnternal-external control end aggression. **Journal of Psychology**, 1969, 71 59-61.

Wilson, R.W., Christionity-biosed and undbiosed dogmatism's relationships to different christian commitents, including conversion İnternational Conferance on Authoritarianism and Dogmatism (1984, Postdom, New York). **High School Journal**, 1985, 68 (4), 156-163.

Yörükoğlu, A., **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul, 1989.

Ek I

Deneklere sunulan ve öz-otoriteryanizm, ana-babaya saygı, otoriteryan aile yapısı, boyuneğicilik ve denetim odağı ölçeklerinden oluşan test bataryası.

Bataryadaki, Test I, öz-otoriteryanizm; Test II, ana-babaya saygı; Test III, otoriteryan aile yapısı; Test IV, boyuneğicilik ve Test V denetim odağı ölçekleridir.

Test bataryasında soru maddelerinin başındaki (+) işareti, maddenin olumlu yönde yazılmış ve kodlanmış olduğunu, (-) işareti ise olumsuz yönde yazılmış ve kodlanmış olduğunu göstermektedir.

AÇIKLAMA

Aşağıdaki test bataryasında siz gençlerin çeşitli psikolojik konulardaki tutum ve davranışlarını ölçmek üzere hazırlanmış bazı sorular bulunmaktadır. Bataryadaki soruların ilk üç testindeki maddelerin karşısında bulunan ve "fikrime çok uygun" ila "fikrime çok aykırı" arasında beşli derecelendirilen cevap yerleri vardır.

Bu ilk dört testteki soruların karşısındaki cevap yerlerine, o soruda sizin için en uygun olan cevabın altındaki "/ / " şeklinin içini karalayınız. Beşinci testteki her soru iki şıktan oluşmuştur. Bu testte her sorudaki iki şıktan sizin için en uygun olan şıkkın baştarafında yer alan "( )" şeklindeki boşluğun içine X işareti koyarak cevaplarınızı belirtiniz.

Soruların kesin doğru yada kesin yanlış diye cevapları yoktur. Bu nedenle, cevaplamalarınızda size en uygun olan seçeneği işaretleyiniz. Mümkün olduğu kadar her soruyu cevaplamaya çalışınız. Eğerbir soruda şıklar sizi tam olarak ifade etmiyorsa, sizi en yakın ifade eden seçeneği işaretleyiniz.

Cevaplamalarınızı yaparken, adınızı, yazmayınız. Sadece okuduğunuz sınıfı ve cinsiyetinizi test bataryasının üst kısmındaki ilgili yere yazınız.

Araştırmanın sağlıklı bir biçimde amaca ulaşabilmesi soruları samimi olarak cevaplamanıza bağlıdır. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Araştırmacı.

Sınıfınız ( )1 ( ) 4 Cinsiyetiniz ( ) K ( ) E

TEST I

		Fikrime Çok Uygun	Fikrime Uygun	Karar sızım	Fikrime Aykırı	Fikrime Çok Aykırı
(+)	1. İnsanlık tarihinde büyük düşünürler muhtemelen parmakla sayılacak kadar azdır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	2. Hararetli bir tartışmada, genellikle ne söyleyeceğime o kadar dalarım ki başkalarının ne söylediğini dinlemeyi unuturum.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	3. İnsan kendi başına çaresiz ve zavallı bir canlıdır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	4. Üyeleri arasında fikir ayrılıklarını hoş gören bir grup, uzun süre yaşayamaz.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	5. Bir tartışmada anlaşıldığımdan emin olmak için ekseriye sözlerimi bir çok kez tekrarlamak zorunda hissederim.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	6. Kişisel sorunlarımın çözümünde bana yol gösterecek birilerini bulmayı isterdim.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	7. İyi bilmediğim bazı oyunları oynamayı kabul etmem.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	8. Bana iyilik yapan bir kimsenin ne gibi bir gizli amacı olduğunu çoğunlukla merak ederim.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	9. İnsanların çoğu yakalanmaktan korktukları için namuslu hareket ederler.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	10. İnsanların çoğu faydalanmak için arkadaş edinir.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /

(+)	11. Önemli olmasa da başladığım işi daima bitiririm.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	12. Genellikle karşılaştığımız bütün sorunları halletmek için, sadece bir tek en iyi yol vardır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	13. Bir insanın dengelenmiş olabilmesi için, bir sevdiği bir de nefret ettiği kişi olmalıdır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	14. Zamanımızda geçmişte olduğundan çok daha fazla bulaşıcı hastalık vardır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	15. Eğer dünya şimdiki kötü yolunda gitmeye devam ederse, muhtemelen Allah onu mahvetmeye mecbur olacaktır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	16. Eski nesillere oranla bugünkü nesiller daha azgın ve ahlaksızdır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	17. Kitap ve sinema sansürlerinin çoğu, düşünce ve vicdan özgürlüğüne aykırı olduğu için kaldırılmalıdır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	18. Gençler, olgunlaştıkları zaman, eski isyankar fikirlerini unutup durulacaklarına, bu fikirlerinin bazılarını uygulamaya çalışmalıdır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	19. Kendimi yeni ve olağaüstü durumlara uydurmaktan hoşlanırım.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	20. Bir şeyi değişik şekillerde yapmaktan hoşlanırım.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	21. Sık sık değişik şeyler yapılmasnı gerektiren bir görevden hoşlanacağımı zannederim.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	22. İyice daldığım hararetli bir tartışmayı bile kolaylıkla bırakabilirim.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	23. Eğer herkes her fırsatta kendi çıkarları için faydalanmanın doğal olduğuna inansa, toplum uzun süre yaşayamaz.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /

(-)	24. Şiirden hoşlanırım.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	25. İnsanoğlu, hayatına ve mutluluğa etki eden faktörleri bir gün kontrol edebilecek muhareti yavaş yavaş kazanmaktadır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	26. Bilimden hoşlanırım.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	27. Pratik problemlerin çözümünde, teori çok zaman gereklidir.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	28. Başkalarını mahvetmeden de çok para kazanmak tabiki mümkündür.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	29. İnsanların yaradılışı gereği, dünya barışı eninde sonun gerçekleşecektir.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	30. İnsanlar arasındaki anlayış ve sevgi, hayata anlam veren şeylerden biridir.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	31. Kendiminkinden değişik fikir ve hislere sahip olan biriyle beraber olmayı ilginç bulurum.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	32. Zayıf insanların da kuvvetli insanlar kadar başkalarından ilgi görmeye hakları vardır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	33. Eğer başkalarıda aynı şeyleri yapıyorsa, bir toplantıda komiklik yapmak beni rahatsız etmez.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /

TEST II

		Fikrime Çok Uygun	Fikrime Uygun	Karar-sızım	Fikrime Aykırı	Fikrime Çok Aykırı
(-)	1. Çocuklar, itaatsizliklerinden dolayı cezalandırılmamalıdır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	2. Annem babam bana öğüt vereceğine, ben onlara öğüt vermeliyim.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /

(-)	3. Eğer babası kendisine karşı zalimse, bir çocuk evden kaçmakta haklıdır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	4. Hemen hemen herkesin anne babasından nefret ettiği bir zaman olmuştur.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	5. Anne ve babama karşı saygı duyarım.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	6. Eğer birisi bana "ideal bir anneyi" anlat dese, kendi annemi anlatırım.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	7. Bir çocuk anne ve babasının isteklerine uygun bir şekilde hareket etmeye kendini mecbur hissetmelidir.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	8. Çocuklar, anne ve babalarına daima sadık olmalıdırlar.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	9. Çocuklar anne ve babalarının rızası olmadan hiç bir şey yapmamalıdırlar.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	10. Herkes, anne ve babasına karşı büyük bir sevgi, şükran ve saygı beslemelidir.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	11. Eğer birisi bana, "ideal bir babayı anlat" dese kendi babamı anlatırım.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	12. Eğer bir çocuk anne ve babasının fikirlerine uymaya zorlanırsa, çok defa, bunun ilerde kendisine faydası olur.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	13. Sıkı disiplin, sebat, aile ve ülke için çalışma ve çarpışma azmi, gençliğin en çok ihtiyacı olan şeylerdir.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	14. Herkesin kendi ailesini başka ailelerden üstün görmesi doğal ve doğru bir şeydir.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /

15. Eğer anne ve babanız arkadaşlarınızdan birini tasvip etmeseler (uygun görmeseler), aşağıdakilerden hangisini yaparsınız?

(sadece birini işaretleyiniz)

1. Bu arkadaşla ilişkimi tamamen keserim.
2. Bu arkadaşla mümkün olduğu kadar görüşmemeye çalışırım.
3. Onunla bazen görüşürüm.
4. Onunla eskisi gibi görüşmeye devam ederim.
5. Onunla eskisinden de çok görüşürüm.

16. Yukarıdaki soruda, 3, 4 veya 5. şıklardan birini seçtiyseni, anne ve babanızı bu durumdan haberdar eder misiniz?

1. Evet 2. Hayır

17. Eğer anne ve babanız sizden haksızca bir istekte bulunsa, ne yaparsınız? (sadece birini işaretleyiniz)

1. Soru sormadan itaat ederim.
2. Dediklerini isteksizce yaparım.
3. Dediklerini isteksizce yaparım ve aynı zamanda da haksızlık ettiklerini kendilerine söylerim.
4. Haksızlık ettiklerini kendilerine söylerim ve dediklerini yapmam.
5. Söylediklerine aldırmam.
6. Annem ve babam haksızca bir istekte bulunmazlar.

TEST III

		Fikrime Çok Uygun	Fikrime Uygun	Karar-sızım	Fikrime Aykırı	Fikrime Çok Aykırı
(-)	1. Ailem, 13-19 yaşları arasındaki gençlerin hemen her şeyi kendi kendilerine karar vermekte serbest bırakılmaları gerektiğine inanır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	2. Çocukluğumda annemden çok sevgi ve şefkat gördüm.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	3. Çocukken çok yanlış bir harekette bulunsam bile annem babam beni dövmezlerdi.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	4. Annem babam beni, ancak gerçekten çok hakettiğim zaman cezalandırırdı.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	5. Tanıdığım ailelerde anne ve babadan çocuklarını o şekilde yetiştirmeleri beklenirdi ki, çocuklar kendi hareket tarzlarını kendileri kararlaştırsınlar. Annem babam da böyle düşünür.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	6. Ailem önemli bir karar vereceği zaman, 13-19 yaş arası gençlerde dahil, bütün fertlerin fikirleri gözönüne alınır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /

(-)	7. Ailemde, çocuklarını sıkı disiplinle yetiştiren anne babanın, çocuklarını, daha gevşek disiplin kullanan anne babadan daha az sevdiğine inanılır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	8. Annem ve babamın fikrine göre, ancak nedeni açıklanmak şartıyla çocuktan bir şey yapması istenmelidir.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(-)	9. Çocukluğumda babamdan çok sevgi ve şefkat gördüm.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	10. Çocukluğumda yapacağım bir şeyden annem ve babamın memnun olup olmayacaklarını kestirebilmek zordu.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	11. Annem ve babamın fikrince, bir çocuk sıkı disiplinle yetiştirilmelidir ki, iyi ve güçlü bir karakter sahibi olsun.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	12. Annem ve babam bazen yaptığım büyük hatalardan dolayı beni cezalandırmadıkları halde, bazen önemsiz bir hatamadan dolayı beni şiddetle cezalandırırdı.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	13. Tanıdığım ailelerde ağabeyler erkek kardeşlerine emir verebilirler ve karşılığında itaat bekleyebilirler. Bu benim ailemde de böyledir.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
(+)	14. Sıkı disiplin altında büyütüldüm.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /

15. Bir çocuk yanlış bir şey yapınca tanıdığınız ailelerin çoğunda, onu kim cezalandırır ve hatasını düzeltir ?

(Seçeneklerden yalnızca birine X işareti koyunuz)

1- Anne
2- Baba
3- Her ikisi beraber

16. Yakın akrabalarınızdan (evli iseniz eşinizin ailesi de dahil) hayatınız boyunca ne ölçüde yardım beklersiniz?

1- Her zaman ve kesinlikle yardım beklerim.
2- İhtiyaç oldukça yardımlarını beklerim.
3- Yalnız olağanüstü durumlarda yardım beklerim.
4- Hiç yardım beklemem.

TEST IV

	Hiç	Çok Ender	Bazen	Sık Sık	Her Zaman
1. Belli bir konuda benim hatam olmasa da, hatalı olduğum söyleniyorsa, tatsızlık çıkmasın diye sesimi çıkarmam.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
2. Kendim yapmaktan hoşlanmasam da, diğer insanlar yapıyor diye, o davranışları yaparım.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
3. Paramın üstü eksik verilmiş olsa da, sesimi çıkarmadan oradan uzaklaşırım.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
4. Başkalarının beni eleştirmesine ve aşağılamasına izin verir, kendimi savunmam.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
5. Sevdiğim kişi benden yakınlık istediğinde, o anda içimden gelmese bile yakınlık göstermeye çalışırım.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
6. Konuşmaya çalışırken birisi lafımı ağzımdan alıp konmuşmayı sürdürürse ben susarım.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
7. Küçük hatalarım yüzündoen sürekli özür dilerim.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
8. Annem babam benim hakkımda hoş olmayan şeyler söylerken, ben sessizce dinlerim.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
9. Arkadaşlarıma kızdığım zaman bu kızgınlığımı onlara söylemem.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
10. Arkadaş toplantılarında konuşmayı başkalarının yönetimine bırakırım.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
11. İnsanların, benimle konuşurken gözlerimin içine bakmalarından hoşlanmam.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /

12. Herhangi biri benim için küçük bir iyilikte bile bulunsa, içtenlikle ve tekrar tekrar teşükkür ederim.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
13. İnsanlarla göz göze gelmekten kaçınırım.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
14. Arkadaş toplantılarında konuyu açan hiç bir zaman ben olmam.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
15. İnsanlar ısrarla bana baktıklarında yüzüm kızarır.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /
16. Birinin davetini geri çevirirken mutlaka hastalık gibi önemli bir bahane bulmaya çalışırım.	/ /	/ /	/ /	/ /	/ /

TEST V

1. ( ) a) Çocuklar aileleri çok fazla cezalandırdıkları için problem yaratırlar.
   ( ) b) Günümüz çocuklarının çoğunun problemleri, ailelerinin onlara çok yumuşak davranmalarından ileri gelir.

2. ( ) a) İnsan hayatındaki bir çok üzücü olaylara kısmen kötü talih neden olur.
   ( ) b) İnsanların talihsizlikleri, kendi yaptıkları hataların sonucudur.

3. ( ) a) Savaşların olmasına yol açan en önemli nedenlerden biri, insanların politikaya karşı ilgisizlikleridir.
   ( ) b) İnsanlar ne kadar önlemeye çalışsalar da, savaşlar yine olacaktır.

4. ( ) a) İnsanlar bu dünyada hakettikleri saygıyı er geç göreceklerdir.
   ( ) b) Bir insan ne kadar uğraşırsa uğraşsın, onun kıymeti maalesef bilinmez.

5. ( ) a) Öğretmenlerin öğrencilere not konusunda haksız davrandığı görüşü yanlıştır.
   ( ) b) Bir çok öğrenci aldıkları notların ne ölçüde rastlantılara dayandığını tahmin edemez.

6. ( ) a) Yerinde atılım yapmayan bir kimse etkili bir lider olamaz.
   ( ) b) Lider olabilecek kaabiliyetleri oldukları halde, lider olamayan insanların çoğu karşılaştıkları fırsatları değerlendiremeyen kişilerdir.

7. ( ) a) Ne kadar uğraşırsanız uğraşınız, bazı insanlar yine sizi sevmez.
   ( ) b) Kendilerini sevmeyen kişiler başkalarıyla iyi geçinmeyi beceremez.

8. ( ) a) Kalıtım bir kişinin kişiliğini belirlemesinde önemli bir rol oynar.
   ( ) b) Bir insanın kişiliğini belirleyen şey, onun yaşantılarıdır.

9. ( ) a) Olacak bir şeyin önüne geçilemeyeceğini çok defa görmüşümdür.
   ( ) b) Belirli bir davranış yapmak üzere karar alırken kadere inanmanın etkisi olduğunu görmedim.

10. ( ) a) Dersine iyi hazırlanmış bir öğrenci için, sınavda güçlük ve haksızlık diye bir şey yoktur.
    ( ) b) Genellikle sınav sorularının derslerle ilgisi olmadığı için çok çalışmanın faydası yoktur.

11. ( ) a) Başarılı olma çok çalışmaya bağlıdır, şansın bunda ya çok az rolü vardır ya da hiç rolü yoktur.
    ( ) b) İyi bir iş elde etmek, esas itibariyle uygun bir çevreye ve zamana bağlıdır.

12. ( ) a) Herhangi bir vatandaşın devlet kararlarına etkisi olabilir.
    ( ) b) Bu dünyayı başta bulunan güçlü birkaç kişi yönetir, sıradan bir insanın bu konuda yapacak hiç bir şeyi yoktur.

13. ( ) a) Planlar yaptığım zaman o planları hemen hemen uygulayacağıma eminimdir.
( ) b) Çok ilerisi için plan yapmak iyi değildir, çünkü bir çok şey iyi veya kötü şansla ilgilidir.

14. ( ) a) Bazı insanlar iyi değildir.
( ) b) Her insanın iyi bir tarafı vardır.

15. ( ) a) İstediğimizi elde etmede şansın etkisi ya çok az vardır yada hiç yoktur.
( ) b) Bir çok durumda ne yapacağımıza yazı tura atarak ta karar verebiliriz.

16. ( ) a) Bir kişinin yükselmesi, en iyi yeri önceden kapmış olmasına bağlıdır.
( ) b) İyi bir yere gelmek kaabiliyete bağlıdır, bunun şansla bir ilgisi yoktur.

17. ( ) a) Çoğumuz dünya sorunlarında anlayamadığmız ve denetleyemediğimiz güçlerin kurbanı oluyoruz.
( ) b) İnsanlar siyasal ve toplumsal olaylara aktif olarak katılarak dünya olaylarını denetleyebilirler.

18. ( ) a) İnsanların çoğu, hayatlarının ne dereceye kadar tesadüfi olaylarla denetlendiğinin farkında değildir.
( ) b) Gerçekte şans diye bir şey yoktur.

19. ( ) a) İnsan, her zaman hatalarını kabul etmelidir.
( ) b) Bir kişinin genellikle hatalarını örtbas etmesi iyi bir şeydir.

20. ( ) a) Bir kişinin sizi gerçekten sevip sevmediğini bilmek zordur.
( ) b) Dostlarınızın sayısı sizin ne derece iyi bir insan olduğunuza bağlıdır.

21. ( ) a) Uzun vadede başımıza gelen iyilik ve kötülükler birbirine denktir.
( ) b) Bir çok talihsizlikler, kaabiliyetsizliğin, tembelliğin ve cahilliğin bir sonucudur.

22. ( ) a) Yeter derecede bir gayretle politikada yapılan haksızlıkların önüne geçibiliriz.
( ) b) İş başındaki politikacıların yaptıklarını halkın büyük ölçüde denetleyebilmesi güçtür.

23. ( ) a) Bazen öğretmenlerin verdikleri notu nasıl taktir ettiklerini anlamıyorum.
( ) b) Çalışmamla aldığım notlar arasında direkt bir bağlantı vardır.

24. ( ) a) İyi bir lider, ne yapması gerekitğine halkın karar vermesini bekler.
( ) b) İyi bir lider, herkese görevlerinin ne olduğunu açık olarak belirtir.

25. ( ) a) Çok zaman başıma gelen iyi veya kötü olaylarda rolümün çok az olduğunu hissederim.
( ) b) Şans ve talihin hayatımda önemli bir rol oynadığına inanmak benim için imkansızdır.

26. ( ) a) İnsanlar dost olmaya çaba göstermedikleri için yalnız kalmaktadırlar.
( ) b) İnsanları memnun etmek için gayret sarfetmeye gerek yoktur, eğer sizi seveceklerse severler.

27. ( ) a) Beden eğitimine liselerde aşırı derecede önem verilmektedir.
( ) b) Grup sporları karakterin oluşumunda en etkili bir yoldur.

28. ( ) a) Bana ne oluyorsa kendi yaptıklarımdandır.
( ) b) Bazen hayatımın gidişatı üzerinde etkili bir kontrolümün olmadığını düşünüyorum.

29. ( ) a) Çok fazla politikacıların niye öyle hareket ettiklerini anlayamıyorum.

( ) b) Uzun vadede halk, ulusal düzeyde olduğu kadar yerel düzeyde de hükümetin kötü idaresinden sorumludur.

CİNSİYET								EĞİTİM DÜZEYİ								DENETİM ODAĞI							
KADIN				ERKEK				1.SINIF				4.SINIF				DIŞTAN DENETİMLİ				İÇTEN DENETİMLİ			
Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyuneğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyuneğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyuneğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyuneğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyuneğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyuneğicilik
88	46	28	33	77	43	37	42	77	43	37	42	93	52	38	47	77	43	37	42	86	55	42	44
79	53	42	43	99	56	40	45	88	46	28	33	103	57	37	49	88	46	28	33	90	43	41	51
100	49	27	51	83	43	39	33	99	56	40	45	88	51	40	51	99	56	40	45	100	49	27	51
91	54	23	38	94	33	42	37	83	43	39	33	87	42	36	42	83	43	39	33	91	54	23	38
82	57	37	36	82	50	35	35	94	33	42	37	109	48	32	54	94	33	42	37	83	60	40	43
88	56	35	34	86	55	42	44	82	50	35	35	85	48	25	34	82	50	35	35	82	57	37	36
91	43	45	47	90	43	41	51	86	55	42	44	90	58	37	43	80	58	44	43	88	56	35	34
94	57	41	42	80	58	44	43	90	43	41	51	89	54	27	46	87	54	44	55	91	43	45	47
95	60	37	32	87	54	44	55	80	58	44	43	77	60	42	27	79	53	42	43	85	58	44	57
76	33	36	46	88	47	45	41	87	54	44	55	82	54	42	42	88	47	45	41	88	49	31	53
97	60	34	46	83	60	40	43	79	53	42	43	98	36	49	28	79	52	43	48	99	34	48	46
86	43	41	44	79	52	43	48	88	47	45	41	83	58	39	37	97	52	40	43	73	55	30	48
96	42	32	31	97	52	40	43	100	49	27	51	92	56	41	35	91	57	33	47	95	60	37	32
104	48	46	44	85	58	44	57	91	54	23	38	98	60	37	42	94	57	41	52	95	53	40	45
120	63	35	63	91	57	33	47	83	60	40	43	91	55	50	48	74	53	41	35	76	33	36	46
100	53	39	29	88	49	31	53	79	52	43	48	104	62	46	48	88	47	34	45	107	63	42	39
94	52	40	48	99	34	48	46	82	57	37	36	98	46	39	51	97	60	34	46	92	48	41	37
78	38	35	43	74	53	41	35	88	56	35	34	103	58	48	49	83	63	37	54	86	43	41	44
99	49	47	56	73	55	30	48	97	52	40	43	92	54	51	25	88	61	38	47	104	48	39	36
95	43	48	38	88	47	34	45	91	43	45	47	105	50	44	45	96	42	32	31	92	57	37	42
126	53	37	44	95	53	40	45	85	58	44	57	91	41	34	32	95	64	39	45	91	45	47	37
94	62	29	46	107	63	42	39	91	57	33	47	87	56	59	28	120	63	35	63	96	56	49	49
92	53	40	42	92	48	41	37	88	49	31	53	81	48	41	43	100	53	39	29	97	55	36	48
87	65	31	43	104	48	39	36	94	57	41	52	98	61	52	36	94	52	40	48	94	61	45	47
94	46	49	34	92	57	37	42	99	34	48	46	94	45	42	40	78	38	35	43	81	50	38	42
85	49	34	32	91	45	47	37	74	53	41	35	92	46	46	43	95	43	48	38	104	48	46	44
86	57	31	46	96	56	49	49	73	55	30	48	78	60	40	38	94	62	29	46	79	56	42	55

Tablonun Devamı

CİNSİYET								EĞİTİM DÜZEYİ								DENETİM ODAĞI							
KADIN				ERKEK				1.SINIF				4.SINIF				DIŞTAN DENETİMLİ				İÇTEN DENETİMLİ			
Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik
88	47	29	44	97	55	36	48	95	60	37	32	100	46	38	47	85	62	27	46	99	49	47	56
88	35	54	37	94	61	45	47	88	47	34	45	86	49	35	53	92	53	40	42	82	20	44	34
82	57	33	45	81	50	38	42	95	53	40	45	74	53	40	37	91	42	53	49	126	53	37	44
84	48	29	53	83	63	37	54	76	33	36	46	93	67	37	23	79	59	42	35	98	60	44	47
73	44	27	33	88	61	38	47	107	63	42	39	79	56	43	27	82	57	33	45	101	49	43	47
79	39	49	34	95	64	39	45	92	48	41	37	75	57	34	49	73	44	27	33	78	48	49	57
86	47	33	42	79	56	42	55	97	60	34	46	82	59	27	19	86	47	33	42	87	65	31	43
86	42	39	43	82	20	44	34	86	43	41	44	80	57	33	37	100	48	52	53	104	48	46	43
93	59	21	39	98	60	44	47	104	48	39	36	102	57	37	54	89	51	30	45	90	54	46	38
87	46	53	33	85	62	27	46	92	57	37	42	82	50	41	48	96	64	36	48	94	46	49	34
89	56	38	58	101	49	43	47	91	45	47	37	98	55	34	50	85	50	54	56	85	49	34	32
93	60	28	34	78	48	49	57	96	56	49	49	80	47	39	56	79	54	35	41	86	57	31	46
87	46	38	41	104	48	46	43	97	55	36	48	71	51	33	51	82	44	39	37	88	47	29	44
89	51	30	45	90	54	46	38	94	61	45	47	85	40	46	38	98	48	38	50	88	35	54	37
101	49	47	44	91	42	53	49	81	50	38	42	81	51	38	51	94	48	40	42	84	48	29	53
81	53	42	52	79	59	42	35	83	63	37	54	98	50	36	44	79	49	47	35	79	39	49	34
77	51	29	34	83	46	43	48	88	61	38	47	105	46	44	50	92	55	34	43	83	46	43	48
92	53	22	36	77	37	37	50	96	42	32	31	89	52	34	45	91	48	36	45	77	37	37	50
98	48	38	50	80	59	27	32	95	64	39	45	91	54	47	55	94	49	39	43	80	59	27	32
94	48	40	42	73	61	36	33	104	48	46	44	85	52	37	51	84	59	40	51	73	61	36	33
79	49	47	35	82	37	47	30	120	63	35	63	97	61	40	42	111	34	54	45	82	37	47	30
78	56	33	47	86	58	33	44	79	56	42	55	79	44	38	47	86	43	41	46	86	42	39	43
97	59	59	56	90	54	38	47	100	53	39	29	94	56	38	38	80	43	33	37	86	58	32	44
104	52	32	63	80	51	39	45	94	52	40	48	90	53	52	38	92	40	50	40	90	54	38	47
88	40	47	39	83	47	34	33	78	38	35	43	86	53	31	47	87	44	47	53	80	51	39	45
86	43	41	46	100	48	52	53	99	49	47	56	81	49	42	41	98	39	42	48	83	47	34	33

Tablonun Devamı

CİNSİYET								EĞİTİM DÜZEYİ								DENETİM ODAĞI							
KADIN				ERKEK				1.SINIF				4.SINIF				DIŞTAN DENETİMLİ				İÇTEN DENETİMLİ			
Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik
80	43	33	37	110	57	34	41	95	43	48	38	71	57	32	32	80	48	39	37	93	59	21	39
66	51	31	25	80	49	43	44	82	20	44	34	109	35	55	34	97	60	32	49	87	46	53	33
92	40	50	40	87	57	36	36	126	53	37	44	83	47	32	33	109	48	32	54	89	56	38	58
77	45	38	32	95	44	39	32	94	62	28	46	89	31	52	34	89	54	27	46	110	57	34	41
80	48	39	37	96	64	36	48	98	60	44	47	77	57	30	32	82	54	42	42	93	60	28	34
97	60	32	49	85	50	54	56	85	62	27	46	90	42	39	38	83	58	39	37	80	49	43	44
93	48	33	28	79	54	35	41	92	53	40	42	85	47	35	40	91	55	50	48	87	46	38	41
103	57	37	49	88	47	36	47	101	49	43	47	89	51	39	60	98	46	39	51	87	57	36	36
87	42	36	42	82	44	39	37	78	48	49	57	82	42	41	36	87	56	59	28	101	49	47	44
109	48	32	54	81	53	33	39	87	65	31	43	82	51	28	41	81	48	41	43	81	53	42	52
85	48	25	34	91	52	37	45	104	48	46	43	88	56	54	46	94	45	42	40	95	44	39	32
90	58	37	43	92	56	48	55	90	54	46	38	87	49	43	38	86	49	35	53	77	51	29	34
89	54	27	46	92	60	33	29	91	42	53	49	98	55	33	42	79	56	43	27	88	47	36	47
98	36	49	28	100	56	33	40	94	46	49	34	64	42	39	27	80	57	33	37	92	53	22	36
91	55	50	48	99	52	40	35	79	59	42	35	93	34	52	43	82	50	41	48	81	53	33	39
82	54	51	25	75	45	39	34	85	49	34	32	86	41	32	33	98	55	34	50	91	52	37	45
100	46	38	47	89	40	34	46	86	57	31	46	81	48	40	38	80	47	39	56	92	56	48	55
86	49	35	53	91	59	45	40	88	47	29	44	60	54	38	56	71	51	33	51	92	60	33	29
75	57	34	49	109	53	33	51	88	35	54	37	86	61	37	56	81	51	38	51	100	56	33	40
82	59	27	19	88	62	37	47	82	57	33	45	85	54	29	46	105	46	44	50	99	52	40	35
80	57	33	37	100	37	45	50	84	48	29	53	87	46	37	49	89	52	34	45	75	45	39	34
82	50	41	48	92	55	34	43	73	44	27	33	91	47	41	47	90	53	52	38	89	40	34	46
98	55	34	50	91	48	36	45	79	39	49	34	85	58	34	40	81	49	42	41	91	59	45	40
80	47	39	56	95	55	44	47	83	46	43	48	94	55	33	56	89	51	39	60	109	53	33	51
71	51	33	51	94	49	39	43	77	37	37	50	104	58	40	42	98	55	33	42	88	62	37	47
81	51	38	51	84	59	40	51	80	59	27	32	81	63	40	50	93	34	52	43	78	56	33	47

Tablonun Devamı

CİNSİYET								EĞİTİM DÜZEYİ								DENETİM ODAĞI							
KADIN				ERKEK				1.SINIF				4.SINIF				DIŞTAN DENETİMLİ				İÇTENİ DENETİMLİ			
Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik
98	50	36	44	111	34	54	45	73	61	36	33	80	53	36	44	86	61	37	56	100	37	45	50
89	52	34	45	98	45	45	42	82	37	47	30	88	55	37	37	85	54	29	46	97	59	59	56
85	52	37	51	87	44	47	53	86	47	33	42	95	55	33	47	94	55	33	56	95	55	44	47
81	49	42	41	98	39	42	48	86	42	39	43	100	49	41	57	104	58	40	42	104	52	32	63
71	57	32	32	100	51	33	31	86	58	32	44	98	49	38	51	100	49	41	57	88	40	47	39
90	42	36	38	93	52	38	47	90	54	38	47	93	52	31	41	85	54	37	35	98	45	45	42
89	51	39	60	88	51	40	51	80	51	39	45	85	54	37	35	75	56	27	35	66	51	31	25
82	42	41	36	77	60	42	27	83	47	34	33	75	56	37	35	71	56	29	32	77	45	38	32
81	48	40	38	82	54	42	42	93	59	21	39	71	56	29	32	91	54	36	52	100	51	33	31
86	61	37	56	83	58	39	37	100	48	52	52	91	54	36	52	111	35	38	53	93	48	33	28
85	54	29	46	92	56	41	35	87	46	53	33	111	35	38	53	73	44	27	38	93	52	38	47
87	46	37	49	98	60	37	42	89	56	38	58	90	49	39	40	82	51	28	40	103	57	37	49
91	47	41	47	104	62	46	48	110	57	34	41	96	64	28	39	102	63	29	39	88	51	40	51
94	55	33	56	98	46	39	51	93	50	28	34	73	44	27	38	89	44	27	40	87	42	36	42
104	58	40	42	103	58	48	49	80	49	43	44	82	51	28	40	84	55	23	41	85	48	25	34
93	52	31	41	105	50	44	45	87	46	38	41	84	53	27	28	91	47	39	31	90	58	37	43
75	56	27	35	91	41	34	32	87	57	36	36	85	40	26	30	93	52	32	39	77	60	42	27
91	54	36	52	87	56	59	28	89	51	30	45	73	36	26	36	90	56	25	50	98	36	49	28
111	35	38	53	81	48	41	43	101	48	47	44	102	63	29	39	106	43	45	57	92	56	41	35
90	49	39	40	98	61	52	36	81	53	42	52	52	14	26	20	66	46	23	39	98	60	37	42
96	64	28	39	94	45	42	40	95	44	39	32	65	62	39	39	107	57	40	44	104	62	46	48
73	44	27	38	92	46	46	43	96	64	36	48	88	44	27	40	90	55	25	35	103	58	48	49
82	51	28	40	78	60	40	38	77	51	29	34	84	55	23	41	87	51	35	45	82	54	51	25
85	40	26	30	74	53	40	37	85	50	54	56	91	47	39	31	85	49	37	41	105	50	44	45
73	36	26	36	93	57	37	23	79	54	35	41	74	50	31	29	95	50	37	59	91	41	34	32
89	44	27	40	79	56	43	27	88	47	36	47	93	52	32	39	96	51	33	25	98	61	52	36

Tablonun Devamı

CİNSİYET								EĞİTİM DÜZEYİ								DENETİM ODAĞI							
KADIN				ERKEK				1.SINIF				4.SINIF				DIŞTAN DENETİMLİ				İÇTEN DENETİMLİ			
Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik
84	55	23	41	102	57	37	54	82	44	39	37	67	36	52	42	100	49	39	49	92	46	46	43
93	52	32	39	85	40	46	38	92	53	22	36	90	56	25	50	94	55	40	56	78	60	40	38
90	56	25	50	105	46	44	50	81	53	33	39	106	46	41	42	99	58	45	51	100	46	38	47
106	43	45	57	91	54	47	55	98	48	38	50	106	43	45	57	85	56	33	40	74	53	40	37
66	46	23	39	97	61	40	42	91	52	37	45	91	56	34	46					93	57	37	23
73	29	36	40	79	44	38	47	94	48	40	42	66	46	23	39					75	57	34	49
90	55	25	35	94	56	38	38	92	56	48	55	88	54	39	35					82	59	27	19
96	57	39	40	90	53	52	38	92	60	33	29	74	62	29	32					102	57	37	54
101	62	26	40	86	53	31	47	100	56	33	40	107	57	40	44					85	40	46	38
87	51	35	45	109	35	55	34	99	52	40	35	95	55	34	42					98	50	36	44
85	49	37	41	83	47	32	33	75	45	39	34	93	47	40	50					91	54	47	55
96	51	33	25	89	31	52	34	79	49	47	35	73	29	36	40					85	52	37	51
100	49	39	49	77	57	30	32	89	40	34	46	70	33	31	18					97	61	40	42
94	55	40	56	85	47	35	40	91	59	45	40	85	54	63	44					79	44	38	47
96	38	52	41	82	51	28	41	109	53	33	51	90	55	25	35					94	56	38	38
89	31	62	39	88	56	54	46	88	62	37	47	96	57	39	40					86	53	31	47
88	62	27	26	87	49	43	38	78	56	33	47	101	62	36	40					71	57	32	32
				98	55	33	42	100	37	45	50	87	51	35	45					109	35	55	34
				64	42	39	27	92	55	34	43	81	55	24	32					83	47	32	33
				93	34	52	43	97	59	59	56	85	49	37	41					89	31	52	34
				86	41	32	33	91	48	36	45	95	50	37	59					77	57	30	32
				60	54	38	56	95	55	44	47	96	51	33	25					90	42	36	38
				85	58	34	40	94	49	39	43	100	49	39	49					85	47	35	40
				81	63	40	50	84	59	40	51	94	55	40	56					82	42	41	36
				80	53	36	44	111	34	54	45	99	58	45	51					82	51	28	41
				88	55	37	37	104	52	32	63	85	56	33	40					88	56	54	46

Tablonun Devamı

CİNSİYET								EĞİTİM DÜZEYİ								DENETİM ODAĞI							
KADIN				ERKEK				1.SINIF				4.SINIF				DIŞTAN DENETİMLİ				İÇTEN DENETİMLİ			
Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik	Öz Otoriteryan	Ana-babaya saygı	Otoriteryan Aile yapısı	Boyun eğicilik
				95	55	33	47	88	40	47	39	98	41	43	38					87	49	43	38
				100	49	41	57	86	43	41	46	96	38	52	41					64	42	39	27
				98	49	38	51	98	45	45	42	89	31	62	39					86	41	32	33
				85	54	37	35	80	43	33	37	88	62	27	26					81	48	40	38
				71	56	29	32	66	51	31	25	99	43	45	74					60	54	38	56
				84	53	27	28	92	40	50	40	93	62	28	43					87	46	37	49
				102	63	29	39	77	45	38	32	95	60	34	45					91	47	41	47
				52	14	26	20	87	44	47	53	94	65	39	44					85	58	34	40
				65	62	39	39	98	39	42	48	80	50	32	38					81	63	40	50
				91	47	39	31	80	48	39	37									80	53	36	44
				74	50	31	29	97	60	32	49									88	55	37	37
				67	36	52	42	100	51	33	31									95	55	33	47
				106	46	41	42	93	48	33	28									98	49	38	51
				91	56	34	46													93	52	31	41
				88	54	39	35													90	49	39	40
				74	62	29	32													96	64	28	39
				107	57	40	44													84	53	27	28
				95	55	34	42													85	40	26	30
				93	47	40	50													73	36	26	36
				70	33	31	18													52	14	26	20
				85	54	63	44													65	62	39	39
				81	55	24	32													74	50	35	29
				95	50	37	59													67	36	52	42
				99	58	45	51													106	46	41	42
				85	56	33	40													91	56	34	46
				98	41	43	38													88	54	39	35

[redacted]																							
[redacted]	saygı	Aile yapısı		eryan	saygı	Aile yapısı		eryan	a saygı	Aile yapısı		eryan	a saygı	Aile yapısı		eryan	saygı	Aile yapısı		eryan	saygı	Aile yapısı	
				99	43	46	74													7 4	62	29	32
				93	62	28	43													95	55	34	42
				95	60	35	45													93	47	40	50
				94	65	39	44													73	29	36	40
				80	50	32	38													70	33	31	18
																				85	54	63	44
																				96	57	39	40
																				101	62	36	40
																				81	55	24	32
																				98	41	43	38
																				96	38	52	41
																				89	31	62	39
																				88	62	27	26
																				99	43	46	74
																				93	62	28	43
																				95	60	35	45
																				94	65	39	44
																				80	50	32	38